

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ ANABİLİM DALI

CUMHURİYETİN YURTTAŞLIK OLUŞTURMA
POLİTİKALARI (MİLLİ EĞİTİM ŞÛRALARI)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Rahmi DOĞANAY

HAZIRLAYAN
Uğur DUMAN

ELAZIĞ -2014

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ ANABİLİM DALI

CUMHURİYETİN YURTTAŞLIK OLUŞTURMA POLİTİKALARI
(MİLLİ EĞİTİM ŞÛRALARI)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Rahmi DOĞANAY

HAZIRLAYAN
Uğur DUMAN

Jürimiz, tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. **Prof. Dr.**

2.

3.

4.

5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Cumhuriyetin Yurttaşlık Oluşturma Politikaları
(Milli Eğitim Şûraları)****Uğur DUMAN****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Tarih Anabilim Dalı****Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalı****Elazığ – 2014, Sayfa: VII + 134**

Bu çalışmada, Atatürk dönemi eğitim politikasının genel özellikleri değerlendirilerek bu dönemin eğitim anlayışının en belirgin özelliğinin *Cumhuriyet değerleri ve yurttaşlık eğitimi* olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla Osmanlı Devleti dönemindeki eğitim sisteminin yapısı genel olarak izah edilmiş, Millî Mücadele döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarındaki eğitim anlayışının genel özellikleri belirtilerek bu dönemde eğitim alanında yapılan önemli reformlar anlatılmıştır.

Araştırmamda Atatürk dönemi milli eğitim politikaları, yurttaşlık bilinci ve Türkiye'de gelişimi incelenerek, Atatürk'ün eğitime ilişkin görüşleri başlıklar altında toplanmıştır.

Son bölümde ise başlangıçtan günümüze Milli Eğitim Şûraları incelenerek yurttaş oluşturma politikaları açıklanmaya çalışılırken dönemin Milli Eğitim Bakanlarının konuşmaları ve şûrada alınan kararlar değerlendirilerek bitirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Eğitim, Yurttaşlık Bilinci, Şûra.

ABSTRACT

Master Thesis

**Republic's Policies of Forming Citizenship
(National Education Committees)**

Uğur DUMAN

**The University of Fırat
The Institute of Social Science
Department of History
Science of the Republic of Turkey
Elazığ-2014, Page: VII + 134**

By evaluating the general features of Atatürk period in Turkey, this study suggests that the most obvious characteristic of that period in education was *republican education*. For this purpose, we explore the general educational characteristic of Ottoman Empire and then identify the most striking characters of Turkish National Struggle for Independence and the early Republic in terms of educational developments.

In my research, the politics of national education in Atatürk period, citizen consciousness and its development in Turkey have been studied and the research has been finished by bringing together Atatürk's views on education under titles.

As to the last chapter, after trying to clarify the policies of forming citizenship by examining the national education committees it was ended by evaluating the speeches of ministers of education and the decisions of the committees.

Key words: Atatürk, Education, Consciousness of Citizenship, Committee.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖNSÖZ	VI
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.MILLİ MÜCADELE DÖNEMİ EĞİTİM FAALİYETLERİ	6
1.1. 1919-1923 Yılları Arası Milli Eğitim	6
1.1.1. 1921 Maarif Kongresi	6
1.1.2. İcra Vekilleri Heyetlerinin Çalışmaları	7
1.2. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim Alanındaki Gelişmeler	10
1.2.1. Heyeti İlmîye Çalışmaları	10
1.2.2. Tevhidi Tedrisat	13
1.2.3. Millet Mektepleri	15
1.2.4. Halkevleri.....	16
1.2.5.1933 Üniversite Reformu	17
1.2.6. Atatürk'ün Eğitime Bakışı Ve Konu İle İlgili Çalışmalar	18
1.2.7. Atatürk İlkelerinin Eğitime Yansımaları.....	22
1.2.7.1. Cumhuriyetçi Anlayış.....	22
1.2.7.2. Milliyetçi Anlayış.....	22
1.2.7.3. Halkçı Anlayış	24
1.2.7.4. Laik Anlayış	25
1.2.7.5. Güçlü ve Bağımsız Ekonomi Anlayışı	26
1.2.7.6. Çağdaşlaşma Anlayışı	27

İKİNCİ BÖLÜM

2. YURTTAŞLIK VE YURTTAŞLIK BİLİNCİNİN GELİŞİMİ.....	29
2.1. Türkiye’de Yurttaşlık.....	33
2.2. Eğitim Politikalarında Cumhuriyetin Hedef Yurttaşı	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MILLİ EĞİTİM SİSTEMİNİN ŞEKİLLENDİRİLMESİNDE ŞURALARIN ETKİSİ.....	40
3.1. Millî Eğitim Şûraları (1939–2010)	40
3.2. Tek Partili Dönem Millî Eğitim Şûraları	41
3.2.1. Birinci Millî Eğitim Şûrası (17-29 Temmuz 1939).....	42
3.2.2. İkinci Millî Eğitim Şûrası (15-21 Şubat 1943)	46
3.3. Çok Partili Döneme Geçiş Sürecinde Şûralar	52
3.3.1. Üçüncü Millî Eğitim Şûrası (2-10 Aralık 1946)	52
3.3.2. Dördüncü Millî Eğitim Şûrası (23-31 Ağustos 1949).....	54
3.4. Demokrat Parti Dönemi Millî Eğitim Şûraları	59
3.4.1. Beşinci Millî Eğitim Şûrası (04-14 Şubat 1953).....	59
3.4.2. Altıncı Millî Eğitim Şûrası (18-23 Mart 1957)	61
3.5. 1960 Yılından Günümüze Millî Eğitim Şûraları	64
3.5.1. Yedinci Millî Eğitim Şûrası (5-15 Şubat 1962)	64
3.5.2. Sekizinci Millî Eğitim Şûrası (28 Eylül-3 Ekim 1970).....	68
3.5.3. Dokuzuncu Millî Eğitim Şûrası (24 Haziran-4 Temmuz 1974).....	70
3.5.4. Onuncu Millî Eğitim Şûrası (23-26 Haziran 1981).....	72
3.5.5. Onbirinci Millî Eğitim Şûrası (8-11 Haziran 1982)	74
3.5.6. Onikinci Millî Eğitim Şûrası (18-22 Haziran 1988)	79
3.5.7. Onüçüncü Millî Eğitim Şûrası (15-19 Ocak 1990)	85
3.5.8. Ondördüncü Millî Eğitim Şûrası (27-29 Eylül 1993)	90
3.5.9. Onbeşinci Millî Eğitim Şûrası (13-17 Mayıs 1996).....	99
3.5.10. Onaltıncı Millî Eğitim Şûrası (13-17 Kasım 1999).....	106
3.5.11. Onyedinci Millî Eğitim Şûrası (13- 17 Kasım 2006).....	110
3.5.12. Onsekizinci Millî Eğitim Şûrası (01- 05 Kasım 2010)	117
SONUÇ	125
KAYNAKLAR	129
ÖZGEÇMİŞ	134

ÖNSÖZ

Eğitim bir toplumun can damarlarından biridir. Bu bilinçle hareket eden Atatürk Kurtuluş Savaşımızın en ateşli günlerinde bile eğitim alanındaki yeniliklere önem vermiştir. Bu dönemde Atatürk devlet içinde işlemekte olan sistemleri yenileyerek eğitim sistemimizi de muasır medeniyetler ile aynı paralel de geliştirme gayretine girmiştir. Eğitim sistemine, ülkemizin ilerlemesini sağlayacak, milli özelliklerimizin koruyacak nitelikler verilmiş, milli konularda daha da hassas bir nesil yetiştirilmeye ve bir yurttaş bilinci oluşturulmaya çalışılmıştır. Bunlar hem eğitim sisteminin temel anlayışı, hem de eğitimle ulaşılmak istenen temel amaçlar olmuştur.

Eğitim politikalarına yön verecek, Türk Millî Eğitim Sistemi'nin en yüksek danışma organı olan Şûra toplantıları da; Atatürk çizgisinden ayrılmadan, ilki 1939 yılında olmak üzere, günümüze kadar toplanmışlardır. Bu çalışmada 1939 yılından günümüze kadar yapılan tüm Milli Eğitim Şûraları incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda, şûraların yurttaş bilinci oluşturmadaki önemi ve eğitim politikalarını oluşturma süreçlerine etkisi özellikle irdelenmeye çalışılmıştır; eğitim politikalarının oluşturulmasında en yüksek karar alma organı olan şûraların, Türkiye eğitimine yön veren kararların alınması ve uygulanmasındaki gücü ve etkisinin ne olduğu belirtilmeye çalışılmıştır.

Buraya kadar ki eğitim tarihinin çok geniş bir alanı ve süreyi kapladığı ve konu ile ilgili kaynakların da sınırlı olması sebepleri de dikkate alınırca, bazı eğitim şûralarının tam derinlemesine ele alınamadığı ya da gözden kaçmış olabileceği muhakkaktır. Bunların hepsinin dikkate alınması çok geniş ve daha uzun süreli bir çalışmayı gerektirecektir. Çalışmamızda anlatılan bölümler, bu dönemler ile ilgili genel bir izlenim vermek amacıyla oluşturulmuştur. Çalışmamızda kaynak olarak, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Millî Eğitim Bakanlığı'nın kaynakları, eğitim faaliyetlerini içeren diğer kaynaklar, konu ile alakalı kitap ve makalelerin dışında, bazı doktora tezleri, yüksek lisans tezleri ve özellikle son yıllara ait gelişmelerin yer aldığı Millî Eğitim Bakanlığı'nın resmi internet sitesinden yararlanılmıştır. Son olarak yardımlarını esirgemedikleri ve duydukları güven için Sayın Prof. Dr. Rahmi DOĞANAY Hocama teşekkürü bir borç bilirim.

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı Geçen Eser
a.g.m	: Adı Geçen Makale
a.g.t	: Adı Geçen Tez
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Dr.	: Doktor
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
Prof.	: Profesör
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.C	: Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TD	: Tebliğler Dergisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TTKB	: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
TTTC	: Türk Tarih Tetkik Cemiyeti
Vb.	: Ve benzeri
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu

GİRİŞ

Eğitim, “*bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişim meydana getirme sürecidir.*”¹ Ayrıca eğitim, bir ülkenin gelişmişlik düzeyini gösteren unsurlardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu sebeptendir ki birçok devlet eğitimi kendi eliyle bizzat yürütmektedir.

Ancak Osmanlı Devleti’nde eğitim, devletin doğrudan üzerine aldığı bir görev olarak görülmemiş, devlet kendi eliyle Eğitim-Öğretim faaliyetlerini yürütmemiştir. Eğitim, vakıflar aracılığıyla halka bırakılmıştır. Devlet ileri gelenleri vakıflara destek vererek dolaylı yoldan eğitime destek ve teşvik vermişlerdir.² Osmanlıda temel eğitim-öğretim kurumu olan medreseler, vakıflar tarafından açılmıştır. Vakıflar, “vakfiyeler” düzenleyerek, medreselerde uyulması istenilen kuralları belirtmişler, medreseler bu vakfiyelere aykırı hareket edememişlerdir. Vakfiyelere, medreselerde okutulacak dersler, müderrislerin özellikleri gibi çok geniş konularda hükümler konulmuştur.

Model olarak Selçuklu eğitim yapısını örnek alan Osmanlı Devleti, kuruluşundan 18. yüzyıla kadar eğitimin amaçlarını, medreselerde İslamiyet’in temel kitabı olan Kur’an’ı okuyabilen bireyler yetiştirmek, İslamiyet’i öğretecek ve ibadet yaptıracak hafız yetiştirmek olarak görmüştür. Bu amaçla İslamiyet’i yüceltmekle ilgili bilgi üretecek bilim adamları yetiştirmek; yönetimi gerçekleştirecek becerikli ve üst düzey yöneticiler yetiştirmek; çok iyi bir komutan yetiştirmek; sistemin ihtiyacı olan iş gücünü sağlayıcı biçimde bireyler yetiştirmek ve İslamiyet’e dayalı yönetimi sürdürmek amaçlarıyla eğitim vermişlerdir.

İlerleyen yıllarda Osmanlı eğitimi, bazı değişikliklere uğramıştır. 18. Yüzyıla gelindiğinde, Avrupa’daki ekonomik ve politik değişimlerden olumsuz yönde etkilenen Osmanlı İmparatorluğu, Batı’daki gelişmelere ayak uyduramamış ve giderek ekonomik ve askerî gücünü yitirmiş, bu amaçla Eğitim alanında reformlar yapılması gerektiği düşünülmüştür. Ardından Osmanlı Devleti’nde eğitim ve öğretim alanında ilk yenileşme hareketlerini, batıyı takip eden bir tavırla askeri okulların açılmasıyla görmekteyiz. Bunun da başlıca sebebi, Osmanlı Devleti’nin savaşlarda yenilgileri arttıkça, bunu öncelikle Avrupalı subay ve askerlerin iyi yetişmiş olmalarına,

¹ Servet Özdemir ve Halil İbrahim Yalın, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, 2.Baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 1999, s.2.

² Abdullah Saydam, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Trabzon, Derya Kitabevi, 1999, s.445.

kendilerinin de bu alanda geri kalmalarına bağlamalarıdır. Bu tarzda açılan ilk askeri okul, 1773'te Eğitime başlayan Mühendishâne-i Bahri Hümâyûn'dur.³ Batı tipinde açılan ilk sivil okul ise, memur yetiştirmek amacıyla açılan "Mekteb-i Maarif-i Adliye"dir;⁴ ancak Osmanlı istediği eğitim hamlesinde başarısız olacak ve sistem daha da bozulacaktır.

Eğitim sistemini iyileştirmek isteyen Osmanlı, yaptığı ıslahatlarda çağdaş eğitim yapısını yakalamak isterken, ülkede iki başlı bir eğitim yapısı oluşturmuştur. Zararlarını ileriki yıllarda daha net biçimde gösteren bu ikilik toplumsal çatışmalara neden olmuştur.

Batı örneğinde açılan askerî okulların yanında medreselerin de mevcudiyetini koruması eğitim alanında çatışmalara neden olmuş ve bu ikilik Batı örneğinde sivil okulların kurulmasıyla daha da belirginleşmiştir. Zira bir taraftan hukuk okulları Batı yasalarına göre hâkimler mezun ediyor, bir taraftan da Mekteb-i Kuzâd ve medreseler fıkıha göre hükümler verecek kadılar yetiştiriyordu.⁵ Aynı durum tıbbiye okulları için de geçerliydi. Eğitim dili Fransızca olan tıbbiye okulları açılıyor, diğer yandan da geleneksel tıp eğitimi veriliyordu.⁶ Bu durumun zararlı sonuçlar doğuracağını kestiremeyen Osmanlı Devleti, eğitim sisteminde bir yurttaş oluşturamamıştır.

19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlıda eğitim alanındaki bu ikiliğin ve karmaşıklığın bir diğer ucunu da azınlık ve yabancı okulları oluşturacaktı. Osmanlı Devleti'nde XIX. Yüzyılın ortalarından itibaren ilk yabancı okullar açılmaya başlanmıştır. Bu yabancı okulların açılmasını kolaylaştıran en önemli etkenler kapitülasyonlar ve azınlıklara tanınan haklardı. I. Dünya Savaşı'nın başladığı dönemde sadece ABD ve Fransa'nın 1000'e yakın okulu, Osmanlı sınırları içinde özellikle başkentte ve jeopolitik açıdan önemli; Harput, Mardin, Beyrut, Tarsus, Kayseri, Antep, Merzifon gibi noktalarda faaliyet göstermekteydi. İngiltere, Almanya, İtalya ve Avusturya gibi devletlerin okulları da hesaba katıldığında bu rakam ürkütücü boyutlara ulaşmaktaydı. Bu okullar misyonerlik faaliyetlerinden başka, bağlı oldukları devletler

³ İsmail Güven, *Osmanlı Eğitiminin Batılılaşma Evreleri*, 3.Baskı, Ankara, Naturel Kitapçılık, 2004, s.15.

⁴ İlhan Tekeli ve Selim İlkin, *Osmanlı imparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 1993, s.63.

⁵ Asım Arı, "Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim" *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 181-192 (2002), s. 183.

⁶ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi V*, Ankara, 1995, s. 159.

lehine hareket edecek işbirlikçi yetiştiriyorlardı.⁷ Azınlık okullarının bu faaliyetleri Osmanlının da sonunu hazırlayacaktı.

Bu azınlık okulları, özellikle Osmanlı'yı parçalama düşüncesinde olan dönemin devletlerinin emellerine hizmet ediyordu. Örneğin Rum okulları, çevrelerini Rumlaştırma, Yunan işgalini kolaylaştırma, İstanbul'da Bizans, Trabzon ve çevresinde de bir Pontus Rum Devleti kurulması amacını güdüyordu.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen 19. yüzyılda önemli gelişmeler de kendini göstermiştir. 1838'de kurulan Meclis-i Umûr u Nafia, Tanzimat Fermanı'ndan hemen sonra kurulan Meclis-i Maarif-i Muvakkat ve Meclis-i Maarif-i Umûmîye bu önemli gelişmelerdendir. Aynı zamanda hem eğitimde batılılaşmanın hem de örgütlenmeye gidişin ilk önemli belirtileridir. Eğitim ve öğretim alanında bu örgütlenmeye gidiş, Islahat Fermanı'ndan sonra, 1866 yılında Maarif-i Umumiye Nezaretinin kurulmasıyla bir adım daha ilerlemiştir.

Dolayısıyla, eğitim-öğretimin devletin kontrolü altına alınması yönünde önemli bir adım atılmıştır.⁸ Bütün bu gelişmelerde ve eğitim-öğretim kurumlarının yeniden yapılanmasında, dönemin önde gelen aydınlarının da önemli rolü olmuştur.

1860'larda ortaya çıkan ve Namık Kemal, Ziya Paşa, Mustafa Fazıl Paşa gibi aydınların temsil ettiği 'Yeni Osmanlıcılar' hareketi ve daha sonra ortaya çıkan 'İttihat ve Terakki Cemiyeti' eğitimde; akılcılığın, bilimselliğin, meslek eğitiminin ve halkın ihtiyaçlarının göz önüne alınmasını istiyordu.⁹ Ancak ayrı ayrı iki sistemde okumuş, hayat görüşleri farklı iki nesil arasındaki anlaşmazlık yüzünden eğitim meseleleri de dahil olmak üzere hiçbir işin üzerinde ciddi olarak durulamıyordu. Çünkü bir heyeti teşkil edenler zihniyet bakımından en azından ikiye ayrılıyordu: Halktan kopmuş mektepliler ve halkın içinde ve halktan kuvvet alan medreseliler vardı. Her meselenin karşısına bu iki zihniyet dikiliyor, her iki taraf onu kendi açısından halletmek istiyor ve ona göre fikir ileri sürüyordu.¹⁰ Onun için hiçbir işte esaslı karara varılamıyordu.

İlerleyen yıllarda Maarif Nezareti, Osmanlı maarif sistemini düzenlemek amacıyla 1869'da "Maarif-i Umûmîye Nizamnamesi"ni yayınlamıştır. Bu nizamnâme, eğitim işlerini zamanın şartlarına göre düzenleyen ilk program ve bu alanda yayınlanmış

⁷ Özkan İzgi, "Atatürk'ün Eğitim Politikası ve Yabancı Okullar Sorunu", Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu I, Ankara, 1998, s. 559-560.

⁸ J. Stanford Shaw– Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II*, E Yay.,1994, s. 142.

⁹ Sadi Irmak, *Atatürk ve Çağdaşlaşma Atılımları*, İstanbul, 1981, s. 30.

¹⁰ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul, 1970, s. 244.

ilk nizamnâme olarak kabul edilmektedir. Nizamnâmeyle, Maarif Vekâleti Merkez Teşkilatı yapılandırılmış, illerdeki maarif teşkilatı belirlenmiş, ülke içerisindeki okullar verdikleri eğitim derecelerine göre sınıflandırılmıştır. Nizamnâmeye göre okullar; mekâtib-i sıbyaniye, mekâtib-i rüstiye, mekâtib-i idadiye, mekâtib-i sultaniye, mekâtib-i aliye olarak sınıflandırılmıştır.¹¹ Bu nizamname ile oluşturulan maarif vekâleti teşkilatı değişen şartlar ve tecrübeler doğrultusunda ilerleyen yıllarda tekrar tekrar düzenlenmiştir.

İkinci Meşrutiyet döneminde medrese ve sıbyan mektepleri vakıflarının Maarife devredilmesi gibi “Tevhid-i Tedrisat”ın bazı ön adımları atılmışsa da medrese – mektep ikiliği ve eğitim kurumlarının organizasyon bozukluğu devam etmiştir.¹² Bu ikiliği sonlandırmak için yapılan çalışmalar halka indirgenemediğinden amacına ulaşamamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu’nun mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti de modern, güçlü bir devlet olabilmenin şartlarından biri olan iyi bir eğitim sistemi kurmak amacıyla çalışmalara başlamış ve bu hususta kendisinden bir önceki dönemin eğitim hamlelerinden etkilenmiş veyahut kendi payına bir takım dersler çıkarmıştır.

Osmanlı eğitim sisteminin çağdaşlarından uzak bir yapıda oluşu, yeni bir eğitim politikasını zorunlu kılıyordu. Bu nedenle Türk Milleti Mustafa Kemal Paşa’nın önderliğinde milli mücadele hareketine başlarken ve cumhuriyeti kurarken, gençliğin bundan sonra hangi ilkelere, amaçlara ve hangi eğitim felsefesi ve dünya görüşüne göre yetiştirilmesi gerektiğini hızlıca belirlemeye çalışmıştır. Daha çağdaş bir eğitimi hemen hayata geçirmek isteyen Cumhuriyetimizin kurucuları, milli eğitim amaçlarını daha milli mücadele yıllarında ortaya koymuşlardır. Osmanlı Devleti zamanında hazırlanan hükümet programlarında pek rastlanılmayan milli şuuru geliştirme, kendine güven duyma, girişim gücüne sahip olma, kendi bünyemize uygun programlar geliştirme gibi bugünkü modern eğitimde kullanılan temel ilkeleri hayata geçirmeye çalışmışlardır.¹³

Bu ileri görüşlülüğü, Eğitim yapısını Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk ve arkadaşları ile birlikte, yeni ve modern bir devlet yaratmak amacıyla daha modern bir şekle sokmaya çalışırken yaptığı faaliyetlerle kendisini göstermiştir. Eğitimin çok önemli olduğunun farkına varan Atatürk ve arkadaşları bu çerçevede, eğitim alanında

¹¹ Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, TTK yay., İstanbul, 1999, s.22–38.

¹² Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2009)*, İstanbul, 1999, s. 229.

¹³ Galip Karagözoğlu, “Atatürk’ün Eğitim Savaşı”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, II, S. 4 (Kasım 1985), s. 196.

yapılan reformlara diğer alanlardaki reform çalışmalarından çok daha önem vermişlerdir. Osmanlının oluşturamadığı yurttaş kimliği tamamen çağdaş bir şekilde oluşturulmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet'in özellikle ilk beş yılında, eğitim örgütü şemasının yenilenmesi, öğretim birliğinin sağlanarak ülkenin genelinde ortak programların uygulamaya konulması, karma eğitime geçilmesi, yeni müfredat programlarının oluşturulması gibi konularda önemli adımlar atılarak çağdaş ve modern bir eğitim sisteminin oluşturulmasına ve bir yurttaş kimliği çizilmeye çalışıldığına¹⁴ şahit olmaktayız.

¹⁴ Hayrunnisa Alp, *Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim ve İlköğretime Genel Bir Bakış (1923-1929)*, Türkoloji Kültürü / C: IV - N: 7,s.97.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.MILLİ MÜCADELE DÖNEMİ EĞİTİM FAALİYETLERİ

1.1. 1919-1923 Yılları Arası Milli Eğitim

1.1.1. 1921 Maarif Kongresi

Mustafa Kemal Atatürk, ulusumuzun bağımsızlık mücadelesinde yeni bir Türk devleti kurmaya çalıştığı sıralarda bir yandan da eğitim faaliyetleriyle meşgul oluyordu. Kurtuluş Savaşının en hararetli anlarında bile yaptığı eğitim çalışmalarında milletimizin ufkunu genişletmek istiyordu. Bu bilinçle hareket eden Atatürk, eğitim alanındaki çalışmalarda, milli eğitim sistemimizin temellerinin belirlenmesinde ve eğitim politikalarımızın tespitinde önemli yeri olan Birinci Maarif Kongresinin toplanmasını sağlamıştır.

15 Temmuz 1921’de Ankara’da toplanan Maarif Kongresi, yurdun her tarafından gelen 250’den fazla erkek ve kadın öğretmeni bir araya getirmiştir. Kongreyi Mustafa Kemal, cepheden gelerek açmış ve çok önemli bir açış konuşması yapmıştır. Ayrıca tüm öğretmenlerin teker teker elini sıkıştır.¹⁵ Atatürk’ün kongreye katılanların tek tek elini sıkması eğitimcilerle verdiği önemi de göstermektedir.

Atatürk Maarif Kongresinin açılış konuşmasında, katılanlardan Türkiye’nin milli maarifini kurmasını ister ve ardından milli maarifi açıklar: “*Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin gerileme tarihinde en önemli bir etken olduğu kanaatindeyim. Onun için bir milli terbiye programından bahsederken, eski devrin batıl inançlarından ve doğuştan sahip olduğumuz özelliklerle hiç ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, Doğudan ve Batıdan gelebilecek tüm etkilerden tamamen uzak, milli ve tarihi özelliğimizle uyumlu bir kültür anlıyorum.*”¹⁶ der. Atatürk, ehemmiyetle kendi özümüze dönük bir sistemden ve bu sistemin ne eski dogmalardan ne de bizimle ilgisiz özelliklerden olmasını istememektedir.

Kongrenin gündemini ise şu konular oluşturuyordu: İlkokul ve ortaöğretim programları, mekteplerin miktarı ve dereceleri ile mektep binaları ve muallimlerin adedi, muallimlerin dereceleri, talebenin adet ve dereceleri gibi çeşitli istatistikî bilgiler ve öğrenci velilerinin genel durumları gibi konulardır.

¹⁵ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.320.

¹⁶ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.321.

Kongreden sonra halkın aydınlatılması için gönderilen heyetlerde milli bir şuurla hareket ederek halkı bilinçlendirmişlerdir. Bu kongreden sonra oluşturulan bu Nasihat Heyetleri halkı milli mücadelenin amaçları hakkında aydınlatarak milli bir ruh ve bir yurttaş bilinci oluşturarak ortak inançlar etrafında halkımızı kenetlemişlerdir. Böylece, Kurtuluş Savaşı döneminde halk eğitimi çalışmalarının temel özelliği, halkı milli dava yolunda bilgilendirmek, birleştirmek ve yurttaşlık bilincini aşlamak olmuştur denilebilir.¹⁷ Bu özelliği Maarif Kongresinin önemini daha da arttırmaktadır.

Ancak kongre çok büyük bir heyecanla toplanmasına rağmen yapılan görüşmelerden sonra herhangi bir sonuca varamamıştır. Öylesine güç bir dönemde toplanmış olması ve daha sonraki programların temelini teşkil etmesi ve özellikle Milli Eğitim Şûralarına örnek teşkil etmesi bu kongrenin eğitim tarihimize damga vurmasına neden olmuştur.

1.1.2. İcra Vekilleri Heyetlerinin Çalışmaları

İlk TBMM'nin açılışında Cumhuriyetin ilanına kadar görev yapan hükümetler dönemine İcra Vekilleri Heyetleri Dönemi adı verilmiştir. 23 Nisan 1920'de, olağanüstü bir dönemde açılan I. Dönem TBMM, Türk milletinden aldığı yetki ve egemenlik hakkını muhafaza etmek hususunda çok titiz davranmıştır. Bu durumu, TBMM'nin hemen hemen yaptığı bütün uygulamalarda ve aldığı kararlarda görmekteyiz.¹⁸ Bu dönemdeki eğitim alanındaki politikalarında da bu titizlik kendini göstermiştir.

Türk Milleti Atatürk'ün önderliğinde bağımsızlık mücadelesine girişirken, gençliğin bundan sonra hangi ilkelere, amaçlara hangi eğitim felsefesi ve dünya görüşüne göre yetiştirilmesi gerektiğinin belirlenmesi önemliydi. Gençliğin eğitimi artık eskiden beri süregelen, denenmiş, değersizliği ve hatta zararları kanıtlanmış, asrın yapısına uymayan bir felsefe ve dünya görüşüne göre yapılamazdı.

Yenilikçi ve modern bir eğitim şarttı. Osmanlı Devleti'nden kalma eğitim ise, başlıca eğitim temel eğitim kurumları olan Medreseler ve Sıbyan mektepleri tarafından yürütülürdü. Bu temel eğitimin verildiği kurumlar, XVII. yüzyıldan beri yararsız, yalnızca din ve Arap kültürü veren okullar haline dönüşmüş, yeniliklere cephe alıp taşlaşmışlardı. Medrese zihniyeti çeşitli zamanlarda özellikle Tanzimat döneminde başlayan eğitimde ve çeşitli alanlardaki yenileşme hareketlerini engellemiş, olumsuz

¹⁷ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.323-324.

¹⁸ Yavuz Aslan, "I. Dönem TBMM'de "İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti (Hükümet Başkanlığı)"nın Statüsü ve "TBMM Reisi'nin İcra ile İlgili Yetki ve sorumluluğu" Atatürk Dergisi, Cilt3, Sayı 1 (2000),s. 62.

etkisini sürdürmüştü. Osmanlı Devleti'nde yabancı okulların istedikleri gibi at oynattıklarını, azınlıkların, her çeşit etnik toplulukların, eğitim yoluyla iktisaden güçlenip siyasi bakımdan bilinçlendiklerini ve devleti yıkmaya yöneldikleri gözlenmişti.¹⁹

Bu geri kamış düşünce yapısının; ancak eğitim yoluyla silineceğini bilen Atatürk ve arkadaşları, derhal çalışmalara başlamıştır. Bu hususta Milli mücadelenin en yoğun zamanlarından cumhuriyetin ilanına kadar kurulmuş olan hükümetlerin çabaları takdire şayandır.

Meclis açıldıktan sadece 9 gün sonra, 2 Mayıs 1920'de, Maarif Vekâletinin ilk merkez örgütü oluşturulmuştur.²⁰ Buna göre, idari teşkilat ise şöyle oluşuyordu: Maarif Vekâleti Teşkilatı, Maarif Vekâletine bağlı olarak, ilk Tedrisat Müdürlüğü, Orta Tedrisat Müdürlüğü, Sicil ve İstatistik Müdürlüğü, Türk Asarı Atıkası Müdürlüğü ve Planlama Heyeti'nden oluşmaktadır.²¹ İlk icra vekilleri heyetinin Maarif Nazırı ise Rıza Nur Bey olarak seçilmişti.

Büyük Millet Meclisi açıldıktan 16 gün sonra ise 9 Mayıs 1920 yılında hükümet programında eğitim faaliyetlerine büyük önem verileceği ancak o günkü şartlar altında mevcut kurumlarla yetinileceğinden bahsedilmişti. Bu amaçla gerçekçi hedefler gözetilerek o dönemde yapılacak ilk eğitim isi, mevcut okulları iyi idare etmek olarak belirlenmişti. Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği ekonomik alanda çok büyük sıkıntıların yaşandığı günlerde kurulan ilk icra vekilleri heyetinin ve Maarif Vekilinin amacının, öncelikle var olan okulları iyi idare etmek olması ve var olan eğitim kaynaklarından faydalanılması gerektiğini belirtmesi mevcut şartların zorunlu sonucundan kaynaklanmaktadır.

Bu heyetin iş başında olduğu dönemde öğretmen maaşlarının düzenli olarak verilmesi için çalışmalar yapılmış, Anadolu'daki öğretmenlerin İstanbul'daki Maarif-i Umumiye Nezaretine değil de, yeni kurulan TBMM'ye bağlı Maarif Vekilliğine bağlanması için uğraşmıştır. Bu amaçla Ankara'da "Muallime ve Muallimler Cemiyeti" kurulmuştur. Bu cemiyet bir süre sonra "Türkiye Muallime ve Muallimler Birliği" adını alacaktır. Sonraki II. ve III. icra Vekilleri Heyetleri döneminde, Hamdullah Suphi Bey ve Mehmet Vehbi Bey maarif vekilleri olmuşlardır. Bu, icra

¹⁹ İsa Tak, "Atatürk Dönemi Eğitim Politikasının Cumhuriyetçi Karakteri", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 1, (2007): s. 120-135

²⁰ Bahir Sorguç, *1920'den 1981'e Milli Eğitim Bakanlığı*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1982, s.11.

²¹ Bahir Sorguç, *a.g.e.*, s.18.

vekilleri heyetleri döneminde birer hükümet programı hazırlanmamıştır. Heyetlerin iş başında olduğu yıllarda eğitime yönelik yapılan iki önemli faaliyet olmuştur. Birincisi, Maarif Kongresi'nin toplanmasıdır. İkincisi, İstanbul civarının Maarif Vekâletinin görev alanı içine alınmasıdır. Maarif Vekâleti tüm öğretmenlere bir genelge yayınlarak öğretmenleri atama ve görevden alma hakkının yalnızca Ankara'daki Maarif Vekâleti'ne ait olduğunu duyurmuştur.

Ayrıca bu hükümetler döneminde, yabancı okullara karşı takınılacak tavır konusunda önemli adımlar atılmış, Merzifon'daki Amerikan Koleji siyasi eğitim ve propaganda yapıldığı gerekçesiyle kapatılmış ve yurt genelindeki tüm Amerikan kolejleri bu konuda uyarılmıştır.

Milli mücadele dönemi hükümetleri döneminde TBMM'de bazı milletvekilleri Ankara'da bir hukuk fakültesi, Kastamonu'da bir tıp fakültesi kurulması konularını gündeme getirmişlerdir. Bu teklifler, şartların uygun olmadığı gerekçesi ile reddedilmiştir.

Cumhuriyetin ilanından önceki son icra vekilleri heyetinin maarif vekili ise İsmail Safa Bey'dir. Maarif Vekâletinin yaptığı çalışmalarda, takip edeceği ilmi esasları tespit etmekle görevli "Heyeti İlmiye" adıyla bir kurul oluşturulması gibi daha pek çok önemli konularda kararlar alan İsmail Safa Bey. Açıklanan bu programla eğitim politikası, millilik ve çağdaşlık esaslarına dayandırılmıştır. Sonraları eğitimde birliğin sağlanması yönünde alınan karar, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü ile gerçekleşecektir.

Diğer taraftan programla kurulması kararlaştırılan Heyet-i İlmiye Kurulu 1923'te oluşturulmuş, bu kurul 1923-1926 yılları arasında üç toplantı yapmıştır. İcra Vekilleri Heyeti'nin görev yaptığı son günlerde Maarif Vekili, tüm çalışmalara rağmen, milli eğitimin zor günler yaşamaya devam ettiğini söylemektedir. Vekilin TBMM'ye yaptığı açıklamaya göre; savaştan en fazla eğitim kurumları etkilenmiştir, on yıllık savaş öğretmen bırakmamış, okullar öğretmensiz kalmış, öğretmen çıkan gençler okula değil talimgâhlara gönderilmiş, bunların birçoğu şehit düşmüştür. Bundan dolayı okullara öğretmen bulunamamakta, mevcut öğretmenler ise maaşlarını alamamakta, öğrenciye kitap götürülememektedir. Milli eğitimin içinde bulunduğu bu olumsuz

durum karşısında, Maarif Vekâleti bazı okulları kapatmak zorunda kalmıştır.²² Dönemin zor şartları bu okul kapatma gibi kararları mecburen almıştır.

Cumhuriyetin ilanından hemen önceki son İcra Vekilleri Heyetinin Maarif Vekili İsmail Safa Bey döneminde eğitim politikası modernleştirilmek ve çağın ilerisindeki devletlerin eğitim seviyelerini yakalayabilmek için önemli kararlar almıştır. Bu kararlar her ne kadar bu dönemde yürürlüğe girmemiş olsa da, ilerleyen yıllarda eğitim alanındaki çalışmalarda bu kararlar tekrar alınarak yürürlüğe girecektir.

1.2. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim Alanındaki Gelişmeler

Cumhuriyet dönemi eğitim politika ve stratejileri; Atatürk ilkelerine bağlı millî, demokratik, lâik ve çağdaş eğitim-öğretim esaslarına dayanmaktadır. Oluşturulan politika ve stratejiler ışığında çağımızın seçkin, saygın ve katılımcı birer ortağı olacak bireyleri yetiştirebilmek için; eğitimin tüm alanlarındaki gelişmeleri takip etmek ve uluslararası standartları yakalamış olmak bir gerekliliktir.²³ Bu doğrultuda cumhuriyetin ilk yıllarında eğitime, kültürel ve siyasi bir görev yüklüyorlardı. Böylece bütün Türk eğitim sistemini çağdaşlaştırma yolunda gayretli bir geçiş dönemi başlıyordu.

1.2.1. Heyeti İlmiye Çalışmaları

Eğitim-öğretim alanında ilk teşkilatlanma çalışmalarına 1923 yılında başlanmış ve eğitim- öğretim işlerinde takip edilecek esasları tespit etmek, eğitimi daha işlevsel hale dönüştürmek amacıyla “Heyeti İlmiye” adıyla anılan toplantılar yapılmıştır. Bu toplantılar üç defa gerçekleşmiştir. III. Heyet-i İlmiye toplantısında alınan kararlar “Talim ve Terbiye Dairesi” kurulduğu için eğitim-öğretim işleriyle ilgili bütün çalışmalar bu daireye devredilmiş ve artık Heyet-i İlmiye denen bir toplantı daha yapılmamıştır.²⁴ Bu toplantıların ilki 1923 yılında ikinci ve üçüncü Heyeti İlmiyeler ise 1924 ile 1925-26 yıllarında gerçekleşmiştir.

Bu toplantılar önemli toplantılardı. Yeni Türk Devleti'nin eğitim politikalarının belirlendiği ve eğitim sorunlarının tanınmış kişiler ile eğitimciler tarafından tartışılıp karara bağlandığı ve belli bir uygulama gücüne sahip toplantılar olmuşlardır.

²² Emine Özel, *Atatürk Dönemi Türk Eğitim Politikaları*,(Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2007, s. 39- 40.

²³ http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/160/cetin-gulseren.htm

²⁴ Hasan Ali Yücel, *Türkiye’de Ortaöğretim*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1994, s.27..

I. Heyeti İlmîye, 15 Temmuz – 15 Ağustos 1923 tarihleri arasında toplanmış ve çalışmalarını yapmıştır. Bu toplantı, eğitim işlerinin ele alındığı ilk ciddi çalışma olarak değerlendirilmektedir.²⁵

Eğitim tarihimizde ilk sistemli çalışma olarak yer alan birinci Heyet-i İlmîye’de görüşülen konular ise çok çeşitlidir. Görüşülen konularla ilgili komisyonlar da oluşturulmuştur. Yapılan çalışmalar sonucunda hazırlanan komisyon raporları doğrultusunda çeşitli kararlar alınmıştır. Buna göre;

İstanbul Kız ve Erkek Öğretmen Okullarında orta kısmın açılması, ortaöğretim kurumlarının adının “Sultanî” den, “Lise”ye çevrilmesi, din eğitimi esaslarının kabul edilmesi, Yüksek Öğretmen Okulu öğrencilerine mesleki bilgiler verilmesi konuları kararlaştırılmıştır. Ayrıca, liselerin iki kademeye ayrılması, ilkokul programlarında değişiklikler, ilköğretimden sonra Hayatî Öğretim Programı ve ilköğretimin altı yıla çıkarılması kararları, milli büyük sözlüğün oluşturulması, milli hazine evrakının hazırlanması, milli tarih kitaplığının oluşturulması ve milli kütüphanenin kurulması²⁶ konuları üzerine görüşmeler yapılmış ve kararlar alınmıştır.

Milli duygularla ve oldukça mantıklı kararlar alınarak bir yurttaş kimliği oluşturmanın temelleri atılmıştır. Görüşülen ve alınan kararlar gerçekten uzak olmayıp uygulanabilen kararlar olmuştur. Milli sözlük, milli tarih kitaplığı, milli kütüphane ve milli hazine evrakları da oluşturulmak istenen milli eğitim yapımızın temeli olmuştur.

II. Heyet-i İlmîye ise, eğitim problemlerini masaya yatırmak için Ankara’da 1924 yılında düzenlendi. Dönemin bakanı Vasıf Bey (ÇINAR)’dır. Milli Eğitim Bakanlığı görevini 8 ay 14 gün gibi kısa bir süre yürütmesine rağmen onun döneminde yapılanlar, Cumhuriyetin temel ilkelerinin eğitim alanında uygulanmasında önemli bir rol oynamıştır. Vasıf Bey, göreve geldikten sonra yayınladığı tamim ile eğitim konusunda görüşlerini açıkladı. Millî eğitime vurgu yaptığı tamiminde eğitimin millî olması konusunda şunları söylemiştir: *“Maarif siyasetimizde terbiye faaliyetleri millî ve medenî esaslara istinad eder. Millî heyecanlar ve duygular milletin ihtiyaçları millî terbiyemizin esaslarını teşkil edeceği gibi mensup olduğumuz garp heyet-i medeniyesinin medeni şiarları ve usulleri de terbiyemizin temellerinden biri olacaktır. Çocuklar yalnız mensub olduğumuz milletin bir ferdi değil, içinde yaşadığımız geniş bir medeniyet zümresinin de uzvudurlar. Millî varlığımıza ve şuurumuza sadakatle sahip*

²⁵ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2003, s.160

²⁶ Hasan Ali Yücel, *a.g.e.*, s.21- 22.

olacağız. Fakat unutmamalıyız ki garp medeniyeti bu asrın hayatına hâkimdir. Mahkûm ve esir kalmamak için bu hâkimiyete iştirake mecburuz".²⁷ Kısa bir bakanlık görevine rağmen tespitleri yerindedir ve uygulanan kararlar ile de eğitim tarihimizde önemli bir yer tutar. Bu II. Heyeti İlmiyede eğitimin milli olmasına ve yararlı bir yurttaş yetiştirmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır. Alınan bu kararlar şunlardır:

O dönemde İlkokul öğretim süresi altı yıl iken bunun beş yıla indirilmesi,

Ortaokul ve liseler aynı bölümler iken bunların ayrı ayrı birer bölüm hâline getirilmesi ve her ikisinin sürelerinin üçer yıl olarak tespit edilmesi,

Öğretmen okullarının öğretim sürelerinin dört yıldan beş yıla çıkarılması,

Kız liselerinin de erkek liseleri gibi tam sınıflı hâle getirilmesi,

Ortaokul, lise ve öğretmen okulu programlarının genişletilerek sosyoloji derslerinin eklenmesi,

İlkokul öğretim programlarının geliştirilmesi,

Ders kitaplarının yazdırılması,²⁸ gibi konular bulunmaktadır.

İkinci Heyet-i İlmiye'nin gündeminden biri de ders kitaplarında Padişah ve eski saltanat sistemini öven ifadelerin ders kitaplarından çıkarılması olmuştur. Böylece modern bir yurttaş kimliği kazandırılarak Yeni Türk Devletine bağlı yurttaşlar yetiştirilmek istenmiştir. Heyetin gündeminde yer alan konularla ilgili komisyonlar kurulmuş, hazırlanan raporlar genel kurulda tartışılmıştır. birçok konuda alınan kararların uygulandığı görülmektedir.

III. Heyet-i İlmiye toplantısı 26 Aralık 1925'te başlamış, 12 gün sürmüştür. Toplantıya dönemin Maarif Vekili Necati Bey başkanlık yapmıştır. Toplantıda görüşülen konular ise;

Devlet ve il bütçelerinden Millî Eğitim Teşkilatına ayrılan ödeneklerin daha verimli bir şekilde kullanılması, Okullara kayıt için başvuran çocukların, tümünün kabul edilmeleri için okul kapasitelerini ve sınıf sayılarını artırıcı önlemlerin alınması mevzuları görüşülmüştür. Liselerin yeniden düzenlenmesi ve sayılarının arttırılması, öğretmen okulları ile diğer meslek okullarının merkezi konumda yer alınması, gündüzlü eğitim veren ortaokullarda karma öğretim uygulaması konuları görüşülmüştür. Stajyer öğretmenlere için pedagojik formasyonun esaslarının tespit edilmesi ve terfilerinin

²⁷ Hayrünisa Alp, *a.g.m.*, s.102.

²⁸ Hasan Ali Yücel, *a.g.e.*, s.25-26.

düzenlenmesi, Talim ve Terbiye işleri ile meşgul olmak üzere bir "Talim ve Terbiye Dairesi" kurulması²⁹ gibi önemli konular görüşülmüş ve gerekli kararlar alınmıştır.

22 Mart 1926 tarihinde Telif ve Tercüme Heyeti kaldırılarak yerine Dil Heyeti ve Millî Talim ve Terbiye Dairesi kurulmuştur. Bu daire kurulduktan sonra Heyeti İlmiye çalışmaları da son bulmuştur. Heyet-î İlmiye de alınan kararlarından sonra yapılan çalışmalar milli ruhu adeta uyandırmıştı. Bir millet olmanın yurttaş olmanın heyecanı ile eğitim millileştiriliyordu.

1.2.2. Tevhidi Tedrisat

Osmanlı Devletinde 1776'dan itibaren Batı örneğine göre askeri okullar ve Tanzimat'tan (1839) itibaren de yine Batılı sivil öğretimden esinlenerek Rüşdiye, İdadi ve Sultani gibi ortaöğretim ve İptidai gibi ilköğretim kurumları açılmaya başlandığını görmekteyiz. Sonrasında ise Darülfünun kurulmuştur. Maarif Nezaretine bağlı bu yeni mekteplerin yanında bir de Meşihata, Şer'îye ve Evkaf Nezaretine bağlı medreseler ve sıbyan mektepleri de varlıklarını, etkilerini sürdürmüşlerdir. Açılan yeni mekteplerde öğrencilere zorunlu olarak ibadet de yaptırılıyordu. Ancak buna rağmen bir taraftan medrese zihniyeti bu okulları benimsememişti ve her fırsatta tepki gösteriyordu. Bir taraftan da azınlık ve yabancı okullar bir ahtapot gibi dört yandan ülkede yayılıyor. İstedikleri şekilde hareket edebiliyorlardı.³⁰ Bu durum milli eğitim ilkelerine ters bir durumdu ve derhal kökten sorunu halledecek önemli kararlar alınmalıydı.

O dönemde bu sorunlara bir takım çözüm yolları aranmışsa da sonuç getirmemişti. Millî bir devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nde böyle çok önemli bir mesele sürüp gidemezdi. Eğitimin her fırsatta millileşmesi ve ideal bir yurttaş oluşturması gereğinden bahseden dönemin aydın eğitimcileri ile Atatürk ve arkadaşları tarafından bu amaçla 3 Mart 1924 tarihinde 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılmıştır.³¹

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, çıkarılmasından bir gün önce 60 milletvekilinin imzası ile TBMM'ye teklif edilmiştir. Kanun teklifine baktığımızda ise bu Kanun'un teklif edilme gerekçesi şöyle belirtilmiştir:

"...Tanzimat döneminde eğitimde birlik sağlamak istenmiş ise de bunu başaramamış, aksine bu dönemde eğitimde ikilik meydana gelmiştir. Eğitim ve

²⁹ Hasan Ali Yücel, *a.g.e.*, s.27

³⁰ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.329.

³¹ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.329

öğretimde meydana gelen bu ikilik birçok kötü sonuca sebep olmuştur. Bir milletin fertleri ancak bir eğitim görebilir. İki türlü eğitim, ülkede iki türlü insan yetiştirir.

Bu ise his ve fikir birliği amacına terstir.

Bu kanun teklifli kabul edildiği takdirde Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan bütün eğitim kurumlarının tek yetkili mercii Maarif Vekâleti olacaktır.

Böylece bütün okullarda Cumhuriyetin eğitim siyasetinden sorumlu, eğitimimizi tek bir his ve fikir çerçevesinde ilerletmekle sorumlu Maarif Vekâleti olumlu ve tek bir eğitim siyaseti takip edecektir.³²

Yerinde ve isabetli bir tespitle eğitimdeki ikililiğe dikkat çekilerek olumlu bir eğitim siyaseti için bu sorunun ortadan kaldırılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu yerinde tespitler kanunun kabul edilmesine ve yayınlanmasına neden olmuştur.

Yedi maddeden oluşan bu kanunla, şu düzenlemeler getirilmiştir:

Md. 1. Ülkedeki tüm bilim ve öğretim kurumları Maarif Vekâletine bağlanmıştır.

Md. 2. Şer'i ye ve Evkaf Vekâleti ya da özel vakıflarınca idare edilen tüm medrese ve mektepler Maarif Vekâletine bağlanmıştır.

Md. 3. Şer'i ye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekteplere ve medreselere ayrılan para, Maarif bütçesine geçirilecektir.

Md.4 Maarif Vekâleti yüksek din uzmanları yetiştirmek için Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi, imam ve hatip yetiştirmek için de ayrı mektepler açacaktır.³³

Birinci maddeyle ikinci madde, bütün eğitim kurumlarının Milli Eğitime bağlanmış olduğunu gösterir. Ayrıca ikinci madde de görüyoruz ki; bu konuda önce “medrese” ve “mektep” gibi ikili eğitim ve bunların bağlı olduğu devlet ve vakıf kurumları gibi ayrı kurumlardan söz edilmektedir.³⁴ Böylece ideal bir yurttaş oluşturma önündeki en büyük engel olan çift başlı eğitim ortadan kaldırılmış olunuyordu. Medrese, yerini çağdaş bir millî eğitime bırakıyordu. Böylece teokratik devlet sistemi içinde kökleşmiş bir yapıdan millî bir yapıya geçişin en önemli basamağı

³² Kazım Öztürk., *Türk Parlamento Tarihi (TBMM II. Dönem 1923-1927)*, C. I, s.275.

³³ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s.330

³⁴ Hilmi Gürses, “Atatürk ve Milli Eğitim”, *1.Uluslararası Atatürk Sempozyumu 21-23 Eylül 1987*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi. Yay., 1994, s.369-370.

olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile yurttaşlığın belirleyici ölçüsü, din olmaktan kurtulmuş eğitimde daha çağdaş bir görüntü yakalanmış oluyordu.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ilanından sonra aşağıdaki yenilikler hayata geçmiştir.

Yüksek din uzmanları ile imam ve hatiplerin yetiştirilmesi için ayrı okulların açılması kararı kabul edilmiştir.

Ülkemizin dört bir tarafına faaliyet gösteren azınlık ve yabancı okulları Maarif Vekâletine bağlanmıştır.

Eğitimin laikleştirilmesi süreci başlatılmış ve Kanun ile birlikte din eğitimi veren medreseler kapatılmış, diğer okulların ders programlarından ise din dersleri yavaş yavaş kaldırılmıştır.

Okul müfredat programından din derslerinin kaldırılması ile birlikte okullardaki Arapça ve Farsça dersleri de ders programlarından kaldırılmıştır.

Çağdaş ve milli eğitim oluşturulması gayesinden hareketle kız ve erkek bütün öğrencilerin aynı sınıflarda eğitim görmeleri esası kabul edilmiştir.

Böylece Atatürk bu Kanun'la milletimizin eğitimi için iki önemli temel öngörmüştür: Teokratik devlet düzeni terk edilecek ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmaya kadar çağdaş eğitim uygulanacaktır.³⁵ Bu doğrultuda yapılan çalışmalar ile millî ve medenî bir toplum oluşturma amacına hizmet edildiğini daha net görmekteyiz.

1.2.3. Millet Mektepleri

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, ülkemizin her alanda kalkınması gerekiyordu. Sosyal, kültürel ve ekonomik yönden gelişme, ancak aydın insanlar tarafından yapılabilirdi. Oysa halkımızın okur-yazarlık düzeyi çok düşüktü. Halkımızın aydınlanması için ilk önce okur-yazarlık düzeyinin yükselmesine ihtiyaç vardı. Bunun için büyük atılımların, okuma-yazma seferberliklerinin yapılması gerekiyordu.

Bir yandan devlet yeni harf çalışmalarını yürütürken bir yandan da öğrenim çağı dışında bulunan yetişkinlerin nasıl öğrenecekleri sorunu üzerinde de çalışır ve en uygun çözüm olarak Türkiye genelinde bir okuma-yazma seferberliğinin ilan edilmesi düşünülür. Millet mektepleri adını alacak olan bu mektepler 1928 tarihli bir talimatnameyle ülkenin pek çok yerinde birden açılır.³⁶ Bu okulların amacı yeni Türk

³⁵ Hilmi Gürses, *a.g.m.*, s.370-371.

³⁶ Cumhuriyet Gazetesi "*Millet Mektepleri 1 Kanunusaniide Açılacak*", 5 Kanunuevvel 1928.

harflerini kısa zamanda ve kolayca her ferde okuyup yazdırabilmek, büyük halk kitlelerini okur-yazar yapmaktır.

Millet Mektepleri adı verilen bu örgütün başöğretmeni ise Mustafa Kemal ilan edildi. Köylere kadar uzanan bu Millet Mekteplerinden ilk adımda yaklaşık 600.000 kadın ve erkek 1928- 1929 yılları arasında bitirme belgesi aldı. Bu sayı 1928- 1935 yılları arası itibariyle, 1.350.000'in üzerine çıktığını görmekteyiz. İşte Türkiye de 1927'de yüzde 11'den 1935'te yüzde 20'ye okuma- yazma oranının yükselmesinde başlıca rolü Millet Mektepleri oynamıştır.³⁷ Bu yüksek oranlar bize Millet Mekteplerinin beklenen hedefe ulaştığını göstermektedir.

Her yaştan ve her kesimden halka yönelik bir yaygın eğitim hareketi olan Millet Mektepleri ile eğitim dört duvar arasından çıkıp yurdun geneline yayılmıştır.³⁸ Çağdaş bir eğitim sistemi oluşturup yapılan inkılâpları halka benimseterek ideal bir yurttaş kimliği oluşturması bakımından Millet mektepleri beklenen başarıyı göstermiştir.

1.2.4. Halkevleri

Cumhuriyetin ilk yıllarında, ülkenin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün düşüncesiyle oluşturulan kuruluşlardır. Çalışmalarını dil-edebiyat, güzel sanatlar, temsil, spor, sosyal yardım, halk dersaneleri ve kurslar, kütüphane ve yayın, köycülük, tarih ve müze şubeleri olmak üzere dokuz bölümden oluşturmaya başladılar. Ulus devlet olarak kurulan Türkiye'de, yeni bir toplum inşa etmek için 1932 yılında Ankara, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eminönü, Eskişehir, İzmir, Afyon, Konya, Malatya ve Samsun gibi kalabalık şehirlerde ve kasabalarda kurulmuşlardır.

Cumhuriyet Döneminde hemen her alanda çok geniş ihtiyaçlara karşılık dar ekonomik olanaklar içinde okulların sayıca arttırılmasına yönelik büyük çabalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu yolda atılan en önemli adım olan Halk Evleri, aynı zamanda bir kültür kurumu olarak, halkı dışarıda da eğitmek amacıyla faaliyet yapmıştır.

Halk Evleri halkı okul dışında yetiştirecek bir merkez olarak düşünülmüştü. Bu merkezde bir yurttaşlık bilinci verilmesi, her tabakadan gençleri ve halkı kaynaştıracak ve onları Cumhuriyet ülkeleri etrafında birleştirecek, çevre halkına kültür ve eğitim faaliyetlerinin zevkini tattıracak sonuç olarak ulusal birliği güçlendirecek kuruluşlar

³⁷ Turhan Oğuzkan, “Atatürkçü Eğitim Politikası ve Milli Eğitim”, *Atatürkçülük*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1983, s.122-123.

³⁸ Turhan Oğuzkan, *a.g.e.*, s.124.

olarak planlandı. Gönüllü çalışma esasına dayanan Halk Evlerinde dil- edebiyat, tarih, güzel sanatlar, sosyal yardım, spor halk dershaneleri, kütüphane, yayıncılık, müze ve sergi kolları bulunmaktaydı. Oldukça kapsamlı düşünülmüş bir icraattı.

Halkevleri halktan ve devletten gördükleri destekle kısa sürede büyüdüler ve çoğaldılar. Büyük merkezlerden kasabalara ve “Halk Odaları” adı altında köylere kadar yayıldılar. 1946 yılında çok partili siyasi hayata geçildiği zaman sarsıntıya uğrayan halkevleri 1950 yılında yasal bir müdahale ile sona erdi. Kapandıklarında yurdun çeşitli yerlerine dağılmış 500’e yakın halkevi ve 4000’den fazla Halk Odaları vardı. Kapanan bu halkevlerinin bir kısmı daha sonra Milli Eğitim Bakanlığına devredilerek bugünkü halk eğitimi merkezlerinin çekirdeğini oluşturdular.³⁹ Bir yurttaş kimliği oluşturmada, Halk Evlerinde eğitimin rolü iyi tespit edilmiş ve bu yönde halka inilerek daha sağlam adımlarla milli eğitim davasında ilerleme kaydedilmiştir.

1.2.5.1933 Üniversite Reformu

Üniversitelerin gelişmesi, yaygınlaşması ve ülkeye yararlı bilgilerin üretilmesi için her çeşit elemanın yetiştirilmesi gerekiyordu. Bu nedenle ilk defa 1930 yılında üniversite reformu gündeme geldi. Yapılan çalışmalar ve gelişmeler sonucunda 6 Haziran 1933 yılında yürürlüğe giren yasa ile İstanbul Darülfünun’u kaldırılmıştır ve yerine 1 Nisan 1934’te İstanbul Üniversitesi olarak yeni baştan kurulup faaliyete geçilmiştir.⁴⁰ Böylece cumhuriyet tarihimizin ilk kapsamlı “ Üniversite Reformu” gerçekleşmiş oluyordu.

Yeni üniversite tıp, hukuk, fen ve edebiyat fakülteleriyle birlikte toplam sekiz enstitüden meydana geliyordu. Milliyetçilik ve devrimcilik ilkelerini esas alarak çağdaş bir yurttaş oluşturmaya da hedef alan bir öğretim yapacak üniversite, Cumhuriyetçilik ülküsü etrafında ve Türk devrimi fikrini isleyip geliştirecekti. Bu amaçla daha sonra Türk İnkılâbı Enstitüsü’nün de kurulduğunu görmekteyiz.

³⁹ Turhan Oğuzkan, *a.g.e.*, s.125.

⁴⁰ Türkler Ans., 16.cilt, Yeni Türkiye Yayınlar, Ankara 2002, s.406

1.2.6. Atatürk'ün Eğitime Bakişi Ve Konu İle İlgili Çalışmalar

Atatürk, eğitimin çağdaşlaşmasına oldukça önem vermiştir. Türk Milleti Atatürk'ün önderliğinde bağımsızlık mücadelesine girerken, düşmanları yurdumuzdan atıp bir yandan da cumhuriyeti kurarken, gençliğin bundan sonra hangi ilkelere, amaçlara hangi eğitim felsefesi ve dünya görüşüne göre yetiştirilmesi gerektiğinin belirlenmesine önem vermiştir. Zor şartlar altında bile olsa milli bir eğitim sistemi için çaba sarf etmişlerdir.

“Gençliğin eğitimi artık eskiden beri süregelen, denenmiş, değersizliği ve hatta zararları kanıtlanmış bir felsefe ve dünya görüşüne göre yapılamazdı.” Diyerek. Türk milletini ileri götürecek, insancıl, akılcı ve daha modern çağın ihtiyaçlarına cevap veren yeni eğitim ilkelerine ihtiyaç vardı. Osmanlı Devleti'nde başlıca eğitim kurumları olan Medreseler ve Sıbyan mektepleri XVII. yüzyıldan beri yararsız, yalnızca din ve Arap kültürü veren okullar haline dönüşmüş, önemini yitirmiş ve çağın gerisinde kalmış ve yeniliklere cephe almışlardı. Medrese zihniyeti çeşitli zamanlarda özellikle Tanzimat döneminde başlayan eğitimde ve çeşitli alanlardaki yenileşme hareketlerini engellemiş, modernleşmenin önünde durmuş ve olumsuz etkisini sürdürmüştü. Atatürk sadece Türklerin amaçsız, etkisiz, cılız, anlamsız, köksüz bir eğitim çarkı içinde esarete sürüklendiklerini görmüştü.⁴¹ Bu sebeplerle geleneksel eğitime karşı daha çağdaş bir eğitim arzulamıştır.

Çünkü Atatürk: *“Geleneksel eğitim yapısı hem kuruluş sistemi ve hem de özü yönünden millî değildir. Bu eğitim millî dil, millî tarih, millî sanat, yani topyekun millî kültürün gelişmesine uygun değildir. Bunun gelişmesini engellemektedir. Bu ise, milli benlik duygusunun zayıflamasına yol açmıştır. Geleneksel eğitim, bütünüyle bilimsel zihniyete kapısını kapamıştır. Geleneksel eğitimin gözü bu dünyaya değil, öbür dünyaya çevrilmiştir. Bu sebeple de ‘çağın gereklerine ve toplumun ihtiyaçlarına cevap vermek’ ten uzaktır. Geleneksel eğitim ve öğretim yöntemleri, yaratıcılığı engelleyici niteliktedir. Yalnızca ezberciliğe dayanmaktadır. Bu ise, ‘yapıcı ve yaratıcı yeni nesiller’ in yetiştirilmesini sağlamaktan uzak bulunmaktadır.”*⁴² diyerek geleneksel eğitime eleştiriler getirmiştir.

Atatürk'e göre, devletin ve fertlerin ilk görevi halkı eğitmek ve eğitimi geliştirmektir. Atatürk bu düşünceler doğrultusunda yeni kurulan devlette eğitimi

⁴¹ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 292 – 293.

⁴² Kemal Aytaç, *Gazi M. Kemal Atatürk eğitim politikası üzerine konuşmalar*, Türk inkılap tarihi enstitüsü yayınları, Birinci Baskı, Ankara üniversitesi Basımevi–1984 s. 13

devletin temel işlevlerinden biri olarak kabul etmiş ve eğitim alanında yapılan çalışmalara çok daha büyük önem vermiştir. Bu duruma en güzel örnek olarak Atatürk'ün, cephede Sakarya Savaşı'nın hazırlıklarının yapıldığı sırada Ankara'da ilk Maarif Kongresini 1921 yılında toplamasını gösterebiliriz. O, savaş meydanlarında kazanılan zaferlerin devamlı olabilmesinin ancak eğitimdeki başarılarla mümkün olacağına inanmıştır. Cephelerde zafer kazanan asker ordusunu hayati gördüğü gibi, irfan ordusunu da hayati görmüş, birini diğerine tercih etmemiştir. Atatürk bu konuyu şöyle anlatmıştır:

*“Bir millet irfan ordusuna malik olmadıkça, muharebe meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin o zaferlerin payidar neticeler vermesi ancak irfan ordusuyla kaimdir. Bu ikinci ordu olmadan birinci ordunun semeratı ufuledir. Milletimizi hakikî saadet ve selâmete isal etmek istiyorsak ve milletimize emin ve müstefiz bir âti bahseylemek istiyorsak, bir an evvel büyük, mükemmel, nurlu bir irfan ordusuna mâlik olmak zaruretinde bulunduğumuzu inkâr edemeyiz.”*⁴³ Atatürk siyasi zaferleri ancak eğitimle taçlandırırız o zaferin baki olacağını ifade etmiştir.

Kurtuluş Savaşı'nın bittiği günlerde bir gazeteci Atatürk'e şu soruyu yöneltir: *“İşte! memleketi kurtardınız, şimdi ne yapmak istersiniz?”* sorusuna Atatürk şu anlamlı cevabı vermiştir: *“Maarif Vekili olarak milli irfanı yükseltmeye çalışmak en büyük emelimdir.”*⁴⁴

Atatürk'ün eğitim için seferber olduğuna ve eğitim yapımızın bir bütün halinde bireyi yetiştirmesi gerektiğini dair sözlerini her yerde ifade etmiştir. Maarif Vekili Vasif Çınar tarafından şehir lokantasında verilen çay ziyafetinde de Atatürk bu konuya şöyle vurgu yapar:

“Muallimler;

*Yeni nesli; Cumhuriyetin fedakar muallim ve mürebbileri, sizler yetiştireceksiniz, yeni nesil, sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti, sizin maharetiniz ve fedakarlığınız derecesiyle mütenasip bulunacaktır. Cumhuriyet; fıkren, ilmen, fennen, bedenlen, kuvvetli ve yüksek seciyeli muhafızlar ister. Yeni nesli, bu evsaf ve kabiliyette yetiştirmek sizin elinizdedir. Mümtaz vazifenizin ifasına ali himmetlerle hasn mevcudiyet edeceğinize asla şüphe etmem.”*⁴⁵ Atatürk'ün eğitimcilere bakış açısını

⁴³ Söylev ve Demeçler, a.g.e., C.II, s.168.

⁴⁴ Nizamettin Koç, “Atatürk ve Eğitim”, *Türk Eğitim Derneği V. Eğitim Toplantısı*, Ankara, Şafak Matbaası, 1981, s.213.

⁴⁵ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, S. 172-173.

yansıtan bu örnekte öğretmenlere duyduğu güveni ifade etmekte ve yurttaş kimliğini de, Cumhuriyetimize sahip çıkan ve hem ilmen hem de bedenen kuvvetli olacak nesil şeklinde çizmektedir.

Atatürk'ün Başkomutanlık Meydan Savaşının ikinci yıldönümü dolayısıyla;

"Gençler!

Cesaretimizi tavkiye ve idame eden sizsiniz. Siz almakta olduğunuz terbiye ve irfan ile insanlık meziyetinin, vatan muhabbetinin, fikir hürriyetinin en kıymetli timsali olacaksınız. Ey yükselen yeni nesil! istikbal sizindir. Cumhuriyeti biz tesis ettik onu ila ve idame edecek sizsiniz.

Arkadaşlar, bu gaza ve şahadet diyarını terk ederken "şehit Asker"i hep beraber hürmet ve tazimle selamliyalım".⁴⁶ Diyerek genç nesilden beklentisini cumhuriyetin istikbali olarak özetlemiştir.

Atatürk'ün genç nesilden beklentisi büyüktür. Alacakları bilimsel eğitimle cumhuriyeti koruyup geliştirebileceklerinden söz etmiştir. Cumhuriyeti koruyup geliştirmesi içinde genç neslin tek rehberinin ilim olması gerektiğini ancak bu sayede cumhuriyetin manasını bilen yurttaşlar yetiştirilebileceğini der ve bunu şu sözleriyle açıklar:

"Efendiler;

*Dünyada her şey için, medeniyet için, yaşam için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir. Yalnız, ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekamülünü idrak etmek ve terakkiyatını zamanla takip eylemek şarttır. Bin, ikibin, binlerce sene evvelki ilim ve fen lisanının çizdiği prensibleri, şu kadar bin sene evvel bugün aynen tatbikata kalkışmak elbette ilim ve fennin içinde bulunmak değildir. Çok mesut bir his ile anlıyorum ki, muhataplarını bu gerçeklere nüfuz etmişlerdir. Mes'udiyetim yükseliyor. şununla ki, muhataplarını tahti talim ve terbiyelerinde bulunan yeni nesli de hakikatin nurlarıyla tuluuna muessir, amil olacak surette yetiştireceklerini vaad etmişlerdir. Bu, cümlemiz için iftihara şayan bir noktadır."*⁴⁷

İyi bir yurttaşın ancak eğitimle yetiştirileceğine inanan Atatürk, bir milletin millet haline gelebilmesinin koşulu olarak da yine eğitimi şart görmüştür. Ancak bu sayede kalabalıktan çıkıp bir millet olunabilineceğini ifade etmiştir. Atatürk'e göre;

⁴⁶ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, S. 182

⁴⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, S. 194-199

“Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak muallimlerdir. Muallimden, mürebbiden mahrum bir millet henüz millet namını almak istidadını kesbetmemistir. Ona alelade bir kütle denir, millet denemez. Bir kütle millet olabilmek için mutlaka mürebbilere, muallimlere muhtaçtır. Onlardır ki, bir heyeti içtimaiyeyi hakikî millet haline koyarlar.”⁴⁸ diyerek öğretmenlerin de bir milleti oluşturmada çok önemli olduğunu ve o öğretmenlerin yetiştirdiği öğrencilerinde bir milleti hakiki kıldığını ifade etmiştir.

Atatürk çeşitli sebeplerle değişik zamanlarda yaptığı konuşmalara bakarsak sık sık eğitime değindiğinden ve öğretmenler ve yetiştirdikleri öğrencilerin öneminden bahsettiğini görebiliriz. Atatürk’e göre, eğitimi önemli hale getiren sebepler oldukça fazladır. Atatürk, eğitimin önemi konusundaki düşüncelerini “*En mühim ve feyizli görevimiz maarif islerinde mutlaka muzaffer olmak lazımdır. Bir milletin hakiki kurtuluşu ancak bu surette olur*”⁴⁹ sözüyle açıklayarak gerçek kurtuluşun yolunun eğitimden geçtiğinden bahseder.

Atatürk’ün eğitimle ilgili görüşlerini yansıtan daha nice sözü vardır. Bu durum O’nun eğitimi devlet ve fert hayatında en önde gelen bir unsur olarak gördüğünü göstermektedir.

“*Eğer Cumhurbaşkanı olmasam, Maârif Vekili olmak isterim*” diyen Atatürk’ün yukarıdaki eğitime dair teşhis ve önerilerinin dışında bizzat bir eğitim uygulayıcısı olduğu bilinen bir gerçektir. Türk eğitimini modernleştirmek ve böylece yeni bir Türk toplumu oluşturmak için, yeni Türk harflerine geçiş döneminde başöğretmenlik görevini üstlenmiş, Çankaya’yı Türk dili ve tarihi araştırmalarının merkezi yapmıştır.⁵⁰

Atatürk’ün eğitime yaklaşımı ve gerçekleştirmek istedikleri bakımından diğer eğitim reformcuları gibi şu iki işi yapmaktadır:

— Geleneksel eğitim sistemini yetersiz bulmakta, eleştirmekte ve bunun değiştirilmesini istemektedir.

— Bunun yerine konmasını istediği yeni eğitim sisteminin ana ilkelerini tespit etmektedir. Fakat Atatürk’ü diğer eğitim reformcularının çoğundan ayıran önemli bir yönü, onun bu işi, belirli bir zaman sırası içinde değil, birbirine paralel olarak yapmasıdır.⁵¹ Hem eğitim ile bir ideal yurttaş kimliği oluşturmak istemekte hem de

⁴⁸ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C.II, s.243.

⁴⁹ Nizamettin Koç, a.g.m., s.295.

⁵⁰ Hıfzırrahman Raşit Öymen, “*Mustafa Kemal’in Eğitimle İlişkileri ve Türk Eğitimine Etkileri*”, Atatürk Konferansları (1973-1974), TTK Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

⁵¹ Kemal Aytaç, a.g.e.s. 12

vatanın hakiki kurtuluşu olan eğitimli genç nesille cumhuriyeti korumayı ve yükseltmeyi arzulamaktadır.

1.2.7. Atatürk İlkelerinin Eğitime Yansımaları

1.2.7.1. Cumhuriyetçi Anlayış

Atatürk, Cumhuriyeti yaşatacak fertlerin her yönden güçlü ve sağlam bir karakter üzerinde olmasını öngörmüştür. Bu nedenle milli eğitimin, fikir, bilim ve beden olarak güçlü ve her yönüyle hür kişiler yetiştirmek gayesiyle hareket etmesini istemiştir. Atatürk bu konudaki düşüncelerini şu sözleriyle anlatmıştır:

*“Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenlen kuvvetli ve yüksek seviyeli muhafızlar ister. Yeni nesli bu evsaf ve kabiliyette yetiştirmek sizin elinizdedir.”*⁵²

*“Cumhuriyet sizden ”fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür” nesiller ister.”*⁵³

Cumhuriyetçilik anlayışı Atatürk’ün direktifleri ve çizdiği yol ile eğitime yansımıştır. Bu yansıma sonucu, Eğitim öğretim faaliyetleri içinde öğrencilerin cumhuriyetin değerlerini sahlenecek bir milli bilince sahip olmaları için çalışmıştır. İlk olarak okullardaki Osmanlıdan kalma ders müfredat programları değiştirilmiş, kitaplardan eski saltanat rejimini ve padişahları öven cümleler çıkarılmıştır. Bu uygulamalarla bireylerim milli bilince sahip ve cumhuriyeti koruyabilecek mahiyette donanımlı olması sağlanmıştır. 1933’te yapılan üniversite reformuyla Darülfünun kapatılıp yerine İstanbul Üniversitesi kurulduğu zaman aynı zamanda üniversite bünyesinde Devrim Tarihi Enstitüsü kurularak, bütün öğrencilerin buraya devam etmesi zorunlu hale getirilmiştir. Bu enstitüye devam etmeyen öğrenciler mezun edilmeyerek süreklilikleri sağlanmıştır. Böylece öğrencilerin ülke ideolojisini anlayan, yurttaşlık bilincine sahip ve bir sonraki nesle bu duyguyu aktararak Cumhuriyeti yaşatacak kişiler haline gelmesi sağlanması yolunda önemli bir adım atılmıştır.

1.2.7.2. Milliyetçi Anlayış

Atatürkçü düşünce sistemi içinde yer alan temel anlayışlara baktığımızda ise bir diğeri “milli devlet” anlayışdır. Bu anlayış yeni Türk devletinin dayandığı temel ilkelerden biri olmuştur. Bu sebeptendir ki, yeni Türk devleti, Türk milleti temeline

⁵² Atatürk’ün Maarife Ait Direktifleri, s.16.

⁵³ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C. II, s.179.

dayanan “milli” bir devlet niteliği göstermiştir.⁵⁴ Milliyetçiliğin eğitime yansıma şekli ise kendini millet sevgisi olarak gösterir.

Atatürk’e göre Millet; dil, kültür ve ideal birliği ile birbirine bağlı vatandaşların oluşturduğu siyasi ve sosyal bir topluluktur. Milliyetçilik, milletini canından aziz bilmek, millet uğrunda her şeyden vazgeçip milleti yükseltmek ve milleti oluşturan unsurlara gereken yüksek değeri ve önemi vermektir. Yani Milliyetçilik anlayışı, birleştirici ve toplayıcıdır; milletin bir bütün haline gelmesini engelleyen ayrılıklara karsıdır. Bu anlayış, yeni Türkiye Devleti kurulduğunda her alanda hem temel düşünce, hem de amaç kabul edilmiştir. Milliyetçilik anlayışı ile toplumun değişik öğelerinin aynı amaçlar etrafında toplanması amaçlanmıştır.⁵⁵ Tamamıyla bütünleştirici kucaklayıcı bir anlayış olduğunu ve ayrımcılıktan uzak olduğunu görmekteyiz.

Milliyetçi anlayış, her alanda olduğu gibi, yeni oluşturulan eğitim sisteminde de esas alınan temel anlayış niteliğini göstermiştir. Yurttaşlık bilinci oluşturularak toplumun tamamına hitap eden bir üslupla eğitime yansıtılmıştır ve eğitime milli nitelik verilmiş, toplumu kaynaştırmada ve toplumda birliği sağlamada eğitimden yararlanılmıştır.⁵⁶ Atatürk milli eğitim konusundaki düşüncelerini şu sözleriyle anlatmıştır:

“[...] En esaslı nokta terbiye meselesidir. Terbiyedir ki bir milleti hür, müstakil, sanlı, âli bir heyeti içtimaiye halinde yasatır veya bir milleti esaret ve sefaletle terkeder.

*Efendiler, terbiye kelimesi yalnız olarak kullanıldığı zaman herkes kendince maksut bir medlûle intikal eder. Tafsilâta girilse terbiyenin hedefleri, maksatları tenevvü eder. Meselâ dinî terbiye, millî terbiye, beynelmilel terbiye, bütün terbiyelerin hedef ve gayeleri başkadır. Ben burada yalnız yeni Türk Cumhuriyetimizin yeni nesle vereceği terbiyenin millî terbiye olduğunu kat’iyetle ifade ettikten sonra diğerleri üzerinde tevakkuf etmeyeceğim. [...] milli terbiye esas olduktan sonra, onun lisanını; usulünü, vasıtalarını da millî yapmak zarureti gayri kabili münakasadır.”*⁵⁷

“Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarihi tedenniyatında en mühim bir âmil olduğu kanaatındayım. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsafi fitriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen bilcümle

⁵⁴ Ergun Özbudun, “Atatürk ve Devlet Hayatı”, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Atatürkçülük, 4. Baskı, Ankara, Yükseköğretim Kurulu Yay.,1997, s.46.

⁵⁵ Atatürkçü Düşünce El Kitabı, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., s.32, 62.

⁵⁶ Atatürkçü Düşünce El Kitabı, s.60.

⁵⁷ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C.II, s.206.

tesirlerden tamamen uzak, seciyei milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Çünkü dehayı millîmizin inkisafı tamı ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir. Lâalettayin bir ecnebi kültürü şimdiye kadar takip olunan yabancı kültürlerin muhrip neticelerini tekrar ettirebilir”⁵⁸

Atatürk bu sözleriyle eğitime milli bir nitelik kazandırmanın önemine değinmiştir. Doğudan ya da batıdan milli terbiyemizi etkileyebilecek akımlardan uzak durulmasını söyler. Her seviyedeki okulların müfredat programlarının yeni baştan düzenlenmesi, yurttaşlık bilincini ön plana çıkaran eğitimin hedeflenmesi, okullarda verilen derslerin millilik düşüncesi doğrultusunda yeniden düzenlenmesi, milliyetçiliğin bütünleştirici yönüyle yurt sevgisi aşılayıp bir bilinç oluşturma politikasının çok önemli olduğunu söyleyerek milliyetçilik görüşünü ön plana çıkarmıştır.

1.2.7.3. Halkçı Anlayış

Halkçılık, sınıf farkını ve belli bir grup ya da zümreye ayrıcalık verilmesini reddeder. Halkçılık anlayışının eğitime yansımaları sonucunda, eğitim belli bir zümreye verilen bir ayrıcalık olmaktan çıkarılmıştır. Dönem boyunca üzerinde en fazla durulan eğitim konularından biri olarak, hiçbir ayırım yapılmadan ilköğretimin herkese verilmesi için çaba harcanmıştır. Kadınların erkeklerin faydalandığı eğitim imkanlarının tümünden erkekler kadar faydalanılmasına çalışılmış bu amaçla önce ilkokul sonra ortaokul ardından liselerde karma eğitime geçilmiştir.

Türkiye Devleti’nin kurulduğu ilk dönemlerde ortaöğretim ücretli bir eğitim kademesiyken, herkesin bu imkandan faydalanabilmesi için 1926’daki bir kanunla artık ortaokul ve lise öğrencilerinden eğitim ücreti alınmaması kararlaştırılmış ve bu karar uygulanmıştır. Köylerde okuma yazma seferberliği başlatılmış ve köy okullarına öğretmenler yetiştirilerek en az nüfuslu yerlere dahi öğretmenler gönderilmiştir.⁵⁹

Halkçılık ilkesi doğrultusunda, sosyal devlet anlayışına uygun olarak eğitimde hem fırsat eşitliği oluşturulmuş hem de yurttaşların kendilerini ruhen iyi hissedebilecekleri bir eğitim ortamı düzenlenmeye çalışmıştır.

⁵⁸ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C. II, s.19-20.

⁵⁹ Emine Özel, *a.g.t.*, s. 136- 137.

1.2.7.4. Laik Anlayış

Yeni kurulan Türkiye Devleti'nin kuruluş yıllarından itibaren yapılan inkılaplara baktığımızda önemli kısmı devlet düzenini ve devlet yapısını laik hale getirerek daha çağdaş bir görünüm kazandırmak amacıyla yapılmış inkılaplar olduğunu görürüz. Bu inkılaplar arasında, Saltanatın kaldırılması, Halifeliğin kaldırılması, Ser'iyeye ve Evkaf Vekaletlerinin kaldırılması, Medeni Kanun'un kabulü gösterilebilir.⁶⁰

Laiklik ilkesinin eğitime yansımada ise aklın ve bilimin ön plana alındığını görürüz. Laiklik anlayışıyla dogmatik düşünceleri reddeden Atatürk daha bilimsel ve akılcı bir eğitim için laikliği ön koşul görmüştür.

Laiklik anlayışının, eğitim sistemini ve dönemin eğitim politikasını büyük ölçüde etkilediğini görmekteyiz. Laiklik eğitim anlayışına, aklın ve bilimin öncü kabul edilerek eğitimin dinin etkisinden kurtarılması ve eğitime hür düşüncenin hakim hale getirilerek çağdaş bir yurttaş bilinci oluşturulması hedeflenmiş olarak yansımıştır. Diğer bir amaç ise eğitimde laiklik anlayışıyla, özgürlüğün önündeki engelleri kaldırmak, böylece düşüncede ve harekette özgür bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır.⁶¹

Çağdaş uygarlıklar seviyesine çıkabilmek, çağdaş dünya içinde yerimizi alabilmek ve ideal bir yurttaş yetiştirebilmek için eğitimin önündeki engelleri kaldırarak hür düşünce ortamının oluşturulması, insanların baskı altında kalmadan daha da özgür bir biçimde kendilerini ifade etmeleri şarttır. Bu amaçla bu ilkenin eğitime yansımada Atatürk önem vermiştir.

22 Eylül 1924 tarihinde Samsun'da yaptığı konuşmada Atatürk: *“Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için en hakikî mürşit ilimdir, fendir, ilim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir. Yalnız; ilmin ve fennin yasadığımız her dakikadaki safhalarının tekamülünü idrak etmek ve terakkiyatını zamanla takip eylemek şarttır. Bin, ikibin, binlerce sene evvelki ilim ve fen lisanının çizdiği düsturları, su kadar bin sene evvel bugün aynen tatbika kalkışmak elbette ilim ve fennin içinde bulunmak değildir.”*⁶² diyerek bilimsel yöntemlere verdiği önemi her fırsatta dile getirmiştir. Bilimselliği sağlamanın önkoşulu olarak da eski bağnaz düşünceleri değiştirmek gerektiğini ifade etmiştir.

⁶⁰ Ergun Özbudun, *a.g.e.*, s.4.

⁶¹ Nizamettin Koç, *Atatürk ve Eğitim*, 1981, s.9.

⁶² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C.2, s.202

1.2.7.5. Güçlü ve Bağımsız Ekonomi Anlayışı

Atatürk’e göre ülkemizin gerçekten güçlü olabilmesi için ekonominin güçlü olması gerekmektedir. Atatürk bu konudaki düşüncelerini şöyle anlatmıştır:

“Yeni Türkiye devleti temellerini süngü ile değil, süngünün dahi dayandığı ekonomi ile kuracaktır. Yeni Türkiye devleti cihangir bir devlet olmayacaktır. Fakat yeni Türkiye devleti bir ekonomik devlet olacaktır.”

“Siyasî, askerî zaferler ne kadar büyük olursa olsunlar, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa, husule gelen zaferler sürekli olamaz, az zamanda söner.” “Hayat demek ekonomi demektir... Yasamak için, kuvvetli bir devlet yapmak için ekonomi esastır.”⁶³

Kurtuluş Savaşı’ndan sonra Cumhuriyet Devleti’ni ve yıkılan ülkeyi yeni baştan kurmak için, eğitim kurumunda da, Türkiye Devrimi’nin birer parçası olarak, kimi yenileşmenin gerçekleştirilmesi gerekti. Atatürk, dönemin şartları içinde güçlü bir ekonomi oluşturabilmek için ekonomik alanda devletçi politikanın yürütülmesi gerektiğini şöyle anlatmıştır:

“Cumhuriyetimiz henüz çok gençtir. Maziden kendine miras kalan bütün hayatî işler, zamanın mecburiyetlerini tatmin edecek derecede değildir. Siyasî ve fikrî hayatta olduğu gibi iktisadî işlerde de, fertlerin teşebbüsleri neticesini beklemek doğru olmaz. Mühim ve büyük işleri, ancak milletin toplam servetine ve devletin bütün teşkilat ve kuvvetine dayanarak, millî egemenliğin uygulanmasını ve yürütülmesini düzenlemekle görevli olan hükûmetin mümkün olduğu kadar üzerine alıp başarması tercih olunmalıdır. Diğer bazı devletlerin ikinci derecede görebileceği ve fertlerin teşebbüslerine bırakılmasında beis olmayan işlerden birçoğu, bizim için hayatîdir ve birinci derecede mühim devlet vazifeleri arasında sayılmalıdır. Türkiye Cumhuriyetini idare edenlerin, demokrasi esasında ayrılmamakla beraber ‘devletçilik’ prensibine uygun yürümeleri, bugün içinde bulunduğumuz hallere, şartlara ve mecburiyetlere uygun olur.”⁶⁴

Bu amaçla Atatürk Ekonominin gelişmesini ve ülkenin kalkınmasını sağlayacak teknik elemanları ve meslek sahiplerini yetiştiren okullar “Mesleki ve Teknik Eğitim Okulları”dır. Atatürk döneminde mesleki ve teknik eğitim veren okulların biryandan

⁶³ Ergün Özbudun, a.g.e., s. 68- 69.

⁶⁴ Ergün Özbudun, a.g.e.,s. 69.

okul bir yandan da öğretmen ve öğrenci ayrıca eğitim kalitesi yönüyle geliştirilebilmesi için çalışmalar yapılmıştır.

1.2.7.6. Çağdaşlaşma Anlayışı

Türk inkılabının temel hedefi ve Atatürkçü düşüncenin temel niteliklerinden biri de çağdaşlaşmadır. Atatürk'e göre Türk İnkılabı, *"Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine, milletin en yüksek medenî icaplara göre ilerlemesini temin edecek, yeni müesseseleri koymuş olmaktadır."*⁶⁵ Türk İnkılabının temel hedefi çağdaşlaşma olarak kabul edilince, çağdaşlaşmayı sağlamak için her alanda akıl ve bilim önder olarak kabul edilmiş ve bu doğrultuda bilimin ışığında çalışmalar yapılmıştır.

Atatürk'e göre çağdaş bir ülke haline gelebilmek için çağımızın bilim ve teknolojisi takip edilmelidir. Çağdaş milletler içinde yerimizi almamız gerektiğini ifade eden Atatürk, bu konudaki görüşlerini şöyle anlatır:

"Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan, Türkiye Cumhuriyetidir."

*Bundaki muvaffakiyeti Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak, azimkârane yürümesine borçluyuz. Fakat yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz. Yurdumuzu, dünyanın en mamur ve medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Milli kültürümüzü, muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız. Bunun için, bizce zaman ölçüsü geçmiş asırların gevşetici zihniyetine göre değil; asrımızın sürat ve hareket mefhumuna göre düşünülmelidir. Geçen zamana nispetle, daha çok çalışacağız. Daha az zamanda, daha büyük işler başaracağız. Bunda da muvaffak olacağımıza şüphem yoktur. Çünkü Türk milletinin karakteri yüksektir. Türk milleti çalışkandır, Türk milleti zekidir. Çünkü Türk milleti, milli birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir. Ve çünkü Türk milletinin, yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale, müspet ilimdir."*⁶⁶

Atatürk bu amaçla eğitimi çağdaşlaştırmak için diğer çağdaş ülkelerden, eğitim konusunda görüşlerinden faydalanmak istemiştir. Bunun üzerine yabancı eğitim

⁶⁵ İbrahim Kafesoğlu ve Mehmet Saray, *Atatürk İlkeleri ve Dayandığı Tarihî Temeller*, Genişletilmiş Yeni Baskı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., 1998, s.46.

⁶⁶ Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri, s.33.

uzmanları getirtilmiştir. John Dewey, Albert Malche gibi bu uzmanların eğitimimiz üzerinde yaptıkları incelemeler sonucu hazırladıkları eğitim raporları, eğitim politikası yönlendirilirken dikkate alınmıştır. İnkılapların halka benimsetilmesini ve yasamasını sağlamak amacıyla ilk, orta ve lise müfredat programlarında çeşitli değişiklikler yapılmış; müfredatlara inkılaplarla bağdasan dersler ve konular konulmuştur. Böylece yurttaşlık bilinci oluşturulmaya çalışılmıştır. İnkılâplarla bağdaşmayan okullar olduğu için medreseler kapatılmıştır. Bu okulların yerine inkılâplarla bağdasan ve bir yurttaş oluşturmayı hedefleyen ve bu yönde eğitim veren okullar kurulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. YURTTAŞLIK VE YURTTAŞLIK BİLİNCİNİN GELİŞİMİ

Yurttaş ya da İngilizce olarak *citizen*, Fransızca *citoyen* kavramları köken olarak *cite'den* ya da *cite'de* oturan ve *cite'deki* bazı haklardan faydalanan kişi manasına gelmektedir. En genel ifadeyle ise yurttaşlık teritoryal (belli bir kara üzerinde olan ülkesel devlet) devlete siyasal aidiyetin anlatımıdır ve bireyler bu aidiyet dolayısıyla bir dizi özel hak ve görevin bağlı olduğu bir yasal statü ile donanmaktadır. Ancak yurttaşlığın yalnızca haklar ve sorumluluklarla tanımlanan bir hukuki statü olmadığını görülür. Yurttaşlık aynı zamanda başlı başına bir kimlik taşımasının, kişinin bir siyasi topluluğa (*community*) üye olmasının ya da bir siyasi topluluğa ait olmasının anlatımıdır. Joppke'e göre; yurttaşlığın temelinde yaşamsal öneme sahip bir gerçek vardır. Bu gerçek; bir devlete üyelik ve bu üyelikten kaynaklanan ait olduğu devlet tarafından verilen haklara ve kimliğe olan bağlılıktır. Aslında yurttaşlık; sosyopolitik bir kimlik biçimidir ve esas olarak bireyin devlet fikriyle bağını tanımlamaktadır.¹ Yurttaş kimliği ise devlet tarafından verilen haklarda ve eşit statüde yalnızca yurttaşlarca yerine getirilen görevlerde saklıdır.

Yurttaşlık konusunda farklı milletlere ait bilim adamlarının birbirlerinden farklı şekillerde ifade etmeye çalıştıkları yurttaşlığı kısaca siyasi varlığını kabul ettirmiş bir devlete ait olan insan olarak tanımlarlar. Yurttaş olmayı ise o gruba ters düşmeden hareket etmek, grubun içinde yaşamını devam ettirmek ve grubun belirlediği normun sağladığı haklara sahip olmaktır, diye ifade etmişlerdir.

BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 15. Maddesinde: “*Herkes bir yurttaşlık hakkına sahiptir. Hiç kimse keyfi olarak yurttaşlığından ya da yurttaşlık değiştirme hakkından yoksun bırakılamaz.*” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeden yurttaşlığın tanımını, siyasi varlığı bilinen bir devlete bağlılık olarak anlayabiliriz.

Yurttaşlık düşüncesi, insanların akıllarını kendilerinin kullanmasıyla dünyayı algılayışlarında akli merkeze almaları ve kendilerini, toplumu ilgilendiren konulara ilgi duymaları ile sosyal yaşamın bütün boyutlarına katılmalarıyla gerçekleşmiştir. Yurttaş

¹Senem Kurt Topuz, *Yurttaşlık Kavramı ve Türkiye’de Yurttaşlık: Edirne Çingenelerinin/ Romanların Yurttaşlık Algısı Üzerine Bir Araştırma*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2010, s. 9.

olmak demek, kulluktan kurtulma olarak değerlendirilmelidir.² Bu kurtuluştan kasıt istediği gibi başına buyruk yaşamak değil, siyasi varlığa uygun hareket etmektir. Aksi takdirde yurttaşlıktan söz edilemez. Çünkü iyi bir yurttaş aynı zamanda devlete bağlı ve üzerine düşen sorumluluklarını yerine getiren bireydir.

Yurttaşlığın gelişimine baktığımızda ise genellikle tarihsel bir değerlendirilme ile ele alındığını ve tarihsel basamaklar halinde açıklanmaya çalışıldığını görürüz. Yurttaşlık kavramının gelişimi, bağlı olunan devletin güçlü ve büyük olmasıyla yakından ilgilidir. Gelişmiş devletlerde yurttaşlık olgusunun gelişmiş; ancak gelişmemiş ülkelerde ise yurttaşlık kavramının öneminin olmaması buna örnek verilebilir.

Yurttaşlığın siyasal anlamda gelişimini berrak bir yurttaş imgesinin ilk olarak Antik Yunanlılarda görürüz. Buradaki yurttaşlık idealinin ve ortaya çıkan politikanın dikkatli biçimde izlenmesi gerekir. Antik Yunan yurttaşlık ideali, günümüze göre kadınlara ve yabancılara davranış biçimleriyle, köleliği normal görmesi gibi eksikliklerine rağmen, her gün uygulanacak olan bir politikanın temelini oluşturması bakımından ilgi çekicidir.³

Yurttaşlık kavramının, Eski Yunan'dan günümüze değin oluşan çok eski hatta siyasal toplumlar kadar eski olmakla birlikte, tarih içindeki seyrinde büyük değişiklikler yaşadığını görmekteyiz. Aristo, yurttaşlığı şehir-devletlerin yöneticilerinin sahip oldukları ayrıcalıklı sosyal ve siyasal statü olarak tanımlamıştır. Aristo'ya göre yurttaşlık sadece özel bir zümrenin faydalandığı hak gibi algılanmaktadır. Ancak, günümüzün modern demokratik devletinde ise, yurttaşlık kavramının ifade ettiği anlam kabaca, oy kullanmak suretiyle siyasal karar alma sürecine katılmaktır. Bu durum bütün bireyleri içine alan ve cinsiyet ya da statü ayrımı gözetmeden yapılır. Neticede tarihte yaşanan toplumsal değişimlerle birlikte, yurttaşlık sadece belirli gruplara ya da belirli şahıslara verilmiş bir ayrıcalık olmaktan çıkmış, ulusal devletin sınırları içinde yaşayan bireylerin çoğunluğunu kapsayan bir kurum haline gelmiştir.⁴

Aynı kara parçası üzerinde yaşayan ve varlığını kabul ettirmiş bir devlette bütün bireylerin yurttaşlık haklarından eşit olarak faydalanması gereklidir. Sadece belli bir gruba yada kişiye verilemez ve bir ülkenin yurttaşı olmak o ülkedeki insanlardan ayrı

² Mustafa Gündüz, Ferhan Gündüz, *Yurttaşlık Bilinci*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2002, s.3.

³ Mustafa Gündüz, Ferhan Gündüz, *a.g.e.*, s.10.

⁴ Şeyhmus Demir, *Yurttaşlık Kavramı ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi: Anayasal Yurttaşlık*, (Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Tokat, 2005, s. 18

değil birlikte ve bir bütün halinde yaşamak demektir. Antik Yunan'da da bu şekilde ifade edilmiştir.

Antik Yunan'dan günümüze yurttaşlık kavramı, temelde iki farklı anlayışın etkisi altında kalmıştır. Antik Yunan'dan Fransız Devrimi'ne kadar yurttaşlık; ağırlıklı olarak bir görev, bir sorumluluk, bir yükümlülük ve erdem ile ifade edilmiştir. Özellikle ortaçağ sonlarında yurttaşlık yine kent içinde var olan ayrıcalıklı bir statü niteliğinde olduğundan bu yurttaşlıktan herkes faydalanamaz. Mutlak monarşiler çağında ise; kent yurttaşlığını ulus devlet yurttaşlığına çevirmek, uyrukların yurttaş olup olmayacağı ve bunun mümkün olması halinde, yurttaşlık statüsünün eklenmesinin krallığın istikrarını artırıp artırmayacağı sorunlarına ilişkin farklı yaklaşımlar getirilmiştir. Bu sorunlar halkın isteklerini yansıtacak temsili kurumlara sahip olabilmesi ve monarkın keyfi iktidarına set çekilebilmesi için klasik liberalizmin fikirleriyle hareket eden burjuvazinin basını çektiği bir hareketin neticesi olan Fransız Devrimi ile çözüldüğünü görmekteyiz. 1789 tarihli “İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi” ve 1791 “Fransız Anayasası” ile yurttaşlık ilk defa bir toplumun hiçbir ferdi dışlamadan herkesi kapsayan bir kavram olarak gündeme gelmiş yurttaşlık karşılıklı bir haklar ve görevler manzumesi olarak görülmeye başlanmıştır.⁵ Toplumun çoğunluğunu kapsayacak şekilde genişletilerek bir ayrıcalık olmaktan çıkarılmıştır. Modern yurttaş kavramının doğmasına kadar yurttaşlık, insanları bir arada yaşama çabası ile tutmaya çalışmıştır

Modern yurttaşlık kavramı, genel olarak devlet ile olan ilişkisinde, bireyin devlete olan sadakatini, devlete karşı haklarını ve ödevlerini ifade eden anayasal bir kavramdır. Modern yurttaşlığın özelliklerini belirleme çabası, giderek artan ilgiyle beraber zorlaşmaktadır. Bu durum çok sayıda kafa karıştırıcı yurttaşlık tanımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yurttaşlığın bu oldukça genel “modern” tarzının içeriğinde dahi onun birçok biçiminden söz etmek mümkündür. Bugün artık, güçlü demokratik yurttaşlık, anayasal yurttaşlık, militan yurttaşlık, katılımcı yurttaşlık, sosyal yurttaşlık, siyasal yurttaşlık, sivil yurttaşlık, evrensel yurttaşlık, Avrupa yurttaşlığı, cinsiyetsiz yurttaşlık, ırksız yurttaşlık, aktif yurttaşlık, pasif yurttaşlık ve ekolojik yurttaşlık gibi birçok ad altında çeşitli tipler yaratılmaktadır. Bunların önemli bir bölümünün temel vurguları, kuskusuz modern yurttaş kavramında yer almaktadır. Ancak, yetersizlikleri de bulunmaktadır.⁶

⁵ Senem Kurt Topuz, *a.g.t.*, s. 16.

⁶ Şeyhmus Demir, *a.g.t.*, s. 24.

Moderniteyle birlikte daha da belirginleşen modern yurttaşlık bağlamında, “üyelik”, yurttaşlığın en geniş ve en sosyal niteliği olarak tanımlanabilir. Her şeyden önce yurttaş olmak, bir siyasi topluluğun üyesi olmaktır ve bir devlete bağlı olmaktır.

Modern yurttaşlık tamamen bir grubun toplumsal özelliğidir; bu yüzden de bir grup ile ilgilidir. Fakat bu “grup”, bir takım çıkarlar için bir araya gelmiştir. “Aileye”, “cemaate”, “parti faaliyetlerine”, “sendikaya” ve “işverenler birliğine” ilişkin diğer yurttaşlıklara ait terimler metaforik olmakla kalmayıp, yurttaşlık kavrayışının içeriğini de boşaltmaktadır. Bu terimler yurttaşlığı modern siyasi topluluklara has bir unsur gibi göstererek yurttaşlığa ilişkin çağrışımların önünü kesmektedirler.⁷ Modern siyasi topluluk ise; birbirine doğrudan doğruya bağlı olmayan, sadece aynı yasal sıfatlara sahip ve ilkesel olarak da aynı kültürel kaynaklara bu sıfatların uygulamaları için katılan unsurlar olan birey ve grupları yeniden düzenler.

Kısaca modern yurttaş, bir gruba ait sosyal bir özelliktir. Bu grup sadece kendi çıkarlarına göre hareket eden bir grup değil, asli gruplardan farklı olarak hazır ve somut bir anlam taşımayan bir soyutlamadır.

Gerçekten yurttaşlığa baktığımızda her yanı ve her yönüyle bir anlamlar demetini cisimleştirdiğini görürüz. Modern yurttaşlığın özelliklerinin ilk kez belirginleştiği Fransız Devrimi deneyimine işaret ederek, yurttaşlığın ayırt edici modern biçimini tanımlayan araştırmacılar yurttaşlığı, “yurttaş oluşun resmi sınırlanması; yurttaşlar ile yabancılar arasındaki yasal ayrımın belirginleşmesi; ulusal egemenlik öğretisiyle yurttaşlık ve ulus olma arasında, eski rejimin dolaylı karakteristiğinin yerini, yakın, doğrudan ilişkilerin alması” olarak karakterize etmektedir.⁸

Geçmişten bugüne gelişim gösteren yurttaşlık bugünde gelişme göstermektedir. Bu durum geçerli bir tanımın yapılamamasına neden olmaktadır. Günümüzde yurttaşlıktan kasıt bir devlete ait olup bireylerle birlikte yaşamak anlaşılmaktadır. Bu birlik ve düzeni sağlamaya çalışan bir kimlik olan yurttaşlık bu yönüyle bütünleyici ve birleştiricidir.

⁷ Şeyhmus Demir, *a.g.t.*, s. 25.

⁸ Mustafa Gündüz, Ferhan Gündüz, *a.g.e.*, s.24.

2.1. Türkiye’de Yurttaşlık

Dayandığı köklü geçmişi açısından Türkiye’ye baktığımızda, tarihsel geçmiş ve coğrafi dağılım bakımından oldukça zengin olduğunu görmekteyiz. Bu zengin mirasın üzerine inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti bir yandan oldukça kısa sayılabilecek, sadece seksen dokuz- doksan yıllık deneyime sahipken, öte yandan devraldığı mirastan dolayı deneyimli bir tarihsel toplum görünümündedir. Tarihin her döneminde devlet kurmuş olan Türkler bu yeteneğini, çok önceden bireysel/toplumsal kültürüne aktarmasına borçludur. Gerçekten de yüzlerce kaynaktan sadece Kutadgu Bilig’e dahi bakıldığında bu açıkça görülebilir. Yine Selçuklular ve özellikle Osmanlılar aracılığıyla da gözlemlenen devlet olma geleneği, olumlu yönlerinin referansıya Türkiye Cumhuriyeti’ne aktarılmıştır.⁹ Bu zenginlik, yurttaş kavramının Türkiye’de daha yaygın bir şekilde gelişmesine neden olmuştur.

Şunu belirtmek gerekir ki, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nden farklı olarak Osmanlı Devleti’ne baktığımızda hiçbir zaman modern ulus devlete zemin oluşturacak, etnik ve kültürel açıdan homojen bir halk tabanı olmamıştır. Ayrıca, Osmanlı topraklarında yaşamış olan nüfus, dil ve din açısından da oldukça karışık bir yapıya sahiptir. Zaten Osmanlının kuruluşundan 1908’e kadar modern merkezi bir ulus devlet yaratma amacı da pek görülmemiştir. Daha çok Osmanlıcılık düşüncesiyle hareket edilmeye ve kaynaşmış bir toplum oluşturulmaya çalışılmıştır. Ardından 1908’de siyasi iktidara ortak olan İttihat ve Terakki hareketi, modern, merkezi bir ulus devlet yaratmak istemiştir. Merkezi ve modern bir devlet yaratmanın en temel ilkelerinden birisinin yurttaşlık kurumu olduğu ve yurttaşlık kurumunun tesisi için ise tüm üyelerin genel eşitlik prensibi temelinde sadece devlete karşı sorumlu olmalarının sağlanmasının gerekli olduğu kabul edilirse Osmanlı millet sisteminin özünde buna ters olduğunu da kabul etmek gerekecektir. Millet sistemi etrafında şekillenen Osmanlı toplumu Akşam’a göre bazı dini cemaatlara ayrılmış, her bir cemaate özel haklar verilmiş ve yurttaş kavramı da henüz tam manasıyla yerleşmemiştir. Devletin önemli fonksiyonları olan vergi toplamak, yargı vb. hala cemaatlerce yerine getirilmektedir ve devlet bireylerle değil bu cemaatlerle ilişki halindedir.¹⁰ Millet sistemi şeklinde oluşan Osmanlı toplumu cemaatlara ayrılmış ve her cemaate has haklar verilmiştir. Böyle bir toplumda yurttaşlık kavramından elbette söz edilemezdi. Çünkü devlet bireyle değil cemaatle iç içeydi.

⁹ Mustafa Gündüz, Ferhan Gündüz, *a.g.e.*, s.41-42.

¹⁰ Senem Kurt Topuz, *a.g.t.*, s. 39.

Kurtuluş Savaşı sonrasında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu yurttaş oluşturma sürecini iki aşamada gerçekleştirmiştir. Bunlardan ilk aşama da önce düşman yurttan temizlenmeye çalışılmış ve modern bir ulus devletin temelleri atılmış, ikinci aşamada ise çağın gerisinde kalmış olunan kurumlar birer birer temizlenerek demokratik yönetime geçilmiştir. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte devam eden ve 1923-1950 yılları arasını kapsayan dönem yeni bir ulusun, yeni bir devletin ve bu devlete ve ulusa üyelik ekseninde bir yurttaşlığın tasarlandığı ve yapılandırılmaya çalışıldığı bir dönemdir.

Modern bir ulus devletin temellerinin atıldığı birinci aşamada bazı kavramlarda büyük değişiklikler vardır özellikle *ümme*tin yerine *millet*, *müminin* yerine *yurttaş* getirilmiş, meşruluğu gelenek ve din temelinde yükselen, çağın yapısına ters düşen yönetim anlayışındaki tebaanın yeri ilk kez yurttaş ile değişmiştir. Bu süreçte oluşturulmaya çalışılan ulus devlet, kuskusuz tüm ulus devletlerle ve tüm topluma hitap edecek şekilde aynı hedefe yönelmiştir. Bu hedef; “politik, kültürel, ekonomik bir birlik oluşturmak ve ulus devletin bünyesinde topladığı farklı grupları bütünleştirmektir. Aynı şekilde dinsel cemaatleri ve etnik toplulukları görmezden gelerek, yurttaşlığı esas almak; yani dil, din ya da ırk gibi farklılıkları dile getirmeksizin, ilke olarak insanları yurttaş yapan şeyin dışında adlandırmamaktır.”¹¹ Bu amaç kuskusuz ulus devletin sınırları içinde yaşayan ulusun ortak bir kültür, ortak bir dil, ortak bir etnik köken ve hatta ortak bir din paydası üzerinde bulunduğunu varsayarken, ulusu tanımlama eğilimi göstermektedir.

Yurttaşlık deyimi, Türk hukukunda ilk defa 1924 anayasasının ilgili maddesinde geçmiştir. Bu madde şöyle ifade edilmektedir: 1924 Anayasasının 88. maddesinde Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk ıtlak olunur denmektedir. Burada ifade edilen, T.C yurttaşlarının uyruğunu Türk olarak tanımlamaktadır. Fakat bu ifade o sırada tanımlanmaya çalışılırken Müslüman olup da Türk olmayan unsurlardan söz edilmemiştir. Buradan hareketle Müslüman olmayan azınlıkların da eşit yurttaşlık haklarına sahip oldukları halde toplum nazarında Türk olarak algılanmadıklarını söyleyebiliriz. Etnik bakımdan Türk olmayan Müslüman azınlıklardan hiç söz edilmemiş olması ise; bunların da Türklük kavramı içerisinde düşünüldüğünü, dolayısıyla Türklüğün tanımlanmasında din bağının ne denli önemli bir unsur olduğunu göstermektedir.

¹¹ Senem Kurt Topuz, *a.g.t.*, s. 35- 36.

İrk ayrımı yapılmadan din toplumu bir arada tutan unsur haline gelmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi Cumhuriyetin özellikle kuruluş yıllarında Türklük etnik anlamda tanımlanmamakla birlikte İslami kimlikle Türklük bir ve aynı olacak şekilde tanımlanmaya çalışılmıştır.”¹² Burada amaç, daha önce de ifade edildiği gibi, aslında İslam dininin etnik farklılıkları giderici işlevinden yararlanmaktır. Böylece İslam'ın kuşatıcı bütünleştirici etkisi kullanılmıştır.

1961 Anayasasının siyasal haklar ve ödevler başlıklı dördüncü bölümünde Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür (Madde 54) denmektedir. 1982 Anayasasında yer alan yurttaşlıkla ilgili hüküm ise 1961 Anayasasından aynen alınmıştır. Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür. Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür.¹³ Denerek herkesi bağlayıcı bir yurttaş kimliği oluşturulmuş ve bir bilinç kazandırılmak istenmiştir.

2.2. Eğitim Politikalarında Cumhuriyetin Hedef Yurttaş

Türkiye’de yurttaşlık kavramı, Türkiye’nin kendine özgü kültürel, siyasi, ekonomik ve diğer dinamiklerinin etkisinde oluşan bir söylemle biçimlenmiştir. Türk eğitim sisteminin 1920’deki kuruluşundan bu yana temel kaygısı öğrencilere, milliyetçi değerleri asılamak ve onları devlet ile ulusun en iyi özelliklerini sergileyen devlet başkanlarına mutlak sadakatle bağlı yurttaşlar yetiştirmek olan, milliyetçi-devletçi bir ideoloji yön vermiştir. Cumhuriyetçilik, milliyetçilik ve lâiklik ilkelerini temel alan öğretmen yetiştirme politikası ile öğrencilerini yetiştiren genç Cumhuriyet, “yurttaş”ını inşa sürecine öncelikle yapılan reformlarla girişmiş; ardından okulda verdiği eğitim yoluyla oluşturduğu kurumlara uygun yurttaşlar yetiştirme yoluna gitmiştir.¹⁴ Bu nedenle, Türk Milleti’nin “gelecek” tasavvurunu eğitim neferleri olarak “öğretmen”lere teslim etmiştir. Yurttaşlık kavramını, ders kitaplarındaki oluşturduğu söylem bağlamında inşa etmeye çalışmış; “okul” ile kendi yurttaşını yaratma girişimine yönelmiştir.

Türkiye’de tek parti yönetimini kapsayan 1930’lu yıllar, aynı zamanda rejime “uyumlu” yurttaş yetiştirme misyonunun Cumhuriyet pedagogları tarafından ele alındığı

¹² Senem Kurt Topuz, *a.g.t.*, s. 43- 44.

¹³ (Yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuğun durumu kanunla düzenlenir ifadesinin yer aldığı 2.cümle, 3.10.2001 tarih ve 4709 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılmıştır).

¹⁴ Fatma Gürses, *Türkiye’de Ders Kitaplarında Yurttaşlık: Cumhuriyet’in Kuruluş Yıllarından Bugüne Kavramsal Dönüşüm*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi) Ankara, 2010, s. 130.

bir dönemdir. Bu dönemde yurttaş inşasında Tarih ve Yurt Bilgisi dersleri öne çıkar. Tek parti sisteminin terk edilmesi (1945) ve iktidardaki Kemalist Parti olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) seçimde yenilgiye uğrayacağı olasılığının güçlenmesi; 1947'den itibaren bambaşka bir bakışla “genel tarih”e, Batı tarihine büyük bir yer verecek “hümanist” esinli ders kitapları hazırlanılmasına neden olmuştur. Türk Milleti'nin “geçmiş”e dayanan, bağımsızlığa düşkünlüğü sayesinde milli mücadelenin kazanıldığı belirtilen kitapta, kurulması öngörülen devlet yapısının nasıl olduğu açıklanır. Kitaplarda kullanılan eylemlerin kesinlik taşıması ve geçmiş zaman ifadeleriyle verilmiş olması, söylemin “nesnel” olma iddiasından kaynaklanmıştır. “Kötülükler”den “yeni devleti korumak” ifadesi, “tehdit” unsurunun savaş bitse dahi devam ettiği düşüncesini temsil eder. Bu dönem ders kitapları, yaratılmak istenen “yurttaşlar topluluğu'nda milli bilincin oluşturmasını temel almıştır.¹⁵ Böylece devlete sadakatle bağlı yurttaş olma bilincine sahip bireyler yetiştirilecekti. Bunu da eğitimden başka kazandıracak bir yol yoktu bu nedenle eğitime büyük önem verilmiştir. Ve yurttaş bilinci oluşturmada etkili olabilmek amacıyla bilim adamlarının üzerinde ciddiyle durduğu vatandaşlık bilgileri ihtiva eden ders kitapları hazırlanmıştır.

Ders kitaplarına genel olarak baktığımızda, insanların topluluk halinde yaşamak zorunda olduğu vurgusu ile başlar. Topluluk halinde yaşamının insanlara yüklediği görev ve sorumluluklar açıklanır. Kitaplara göre insanların topluluk halinde yaşamaları gerektiği vurgusu, “vatan” vurgusu ile bir arada tanımlanır. Bir topluluğun sağlıklı yürüyebilmesinin ön koşulu ise, tek tek bireylerin kendilerine düşen “çalışmak” vazifesini yerine getirmeleri ile mümkündür.¹⁶

Az gelişmiş, uluslaşmamış, yurttaş olamamış bir topluma dış baskı ya da devlet zoruyla, tepeden inme bir şekilde eşitlik ve özgürlük getirilmesi, uluslaşmayı ve yurttaşlık bilincini edinme süresini kısaltsa bile, bunların kısa sürede hayata geçirilmesini sağlayamayacaktır. Toplumu değiştirmek ve yurttaş yaratmak için herhalde en etkili araç eğitimidir. Eğitimin kaliteli olması ve bununda kitle iletişim araçlarıyla desteklenmesi gerekmektedir.¹⁷ Bu gerçeği görenler yurttaşlığı eğitim yoluyla uzun fakat sağlam olan yoldan denerler. Türkiye Cumhuriyetinde de bu amaçla ders kitapları hazırlatılarak bir yurttaş yetiştirilmek istenmiştir.

¹⁵ Fatma Gürses, *a.g.t.* s. 132- 140.

¹⁶ Fatma Gürses, *a.g.t.*, s. 140.

¹⁷ Sina Akşin, “*Uluslaşma Sürecinde Devlet ve Yurttaş*”, Türk Eğitim Derneği XX. Eğitim Toplantısı, (21- 22 KASIM 1996), Ankara 1996, s.26- 27.

Yurttaşlık bilinci ise yukarıda bahsi geçen; bir topluma ya da bir ülkeye üye olduktan sonra, ülke yönetimine katılma, ülkeyi savunma, ülkeyi daha da kalkındırma gibi konularda hassasiyet gösterme yetisidir, diyebiliriz. Bu anlayışın eğitime yansması ile de böyle nesilleri yetiştirmek anlaşılmalıdır. Bu da ancak eğitim ile olur.

Eğitim, demokrasinin hayata geçmesinde en önemli faktörlerden biridir. Demokrasi anlayışı, demokratik anlayışların gelişmediği ülkelerde hürriyet rejiminin tehlikeye girdiğini görmekteyiz. Bu beklentiler insanların kendilerine, birbirlerine ve devletlerine karşı yerine getirmek zorunda oldukları kurallarla donatılmıştır. Karşılıklı ilişkiler hem yasal hem de gayri resmi anlamlarda değerini bulur. Ancak yasallık, keyfiliğe engel olması açısından önemlidir.¹⁸

Devletler ortak geleceklerini garanti altına almak, varlığını korumak ve toplumsal düzeni sağlıklı bir şekilde yaşatmak için insanlar arasında güçlü bağlar oluşturmalıdır. İnsana saygı gösterme, değer verme, hoşgörü her vatandaşın yaşamak istediği toplumsal beklentiler ve amaçlardır.

Cumhuriyetin kuruluşuyla gelişen sürecin amaçlarına baktığımızda, geleneksel toplum yapısına çağdaş bir yön vermek olduğunu, bireylere çağdaş yurttaşlık bilinci kazandırmak ve toplumsal yapıyı, eğitim yoluyla güçlendirmek olduğunu görmekteyiz. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki eğitim hizmetlerinin içeriğini şu aşamalar şeklinde gösterebiliriz:

a) Öğretimi birleştirme, b) Eğitimi örgütleme, c) Eğitimin niteliğinde değişme ve d) Eğitimi yaygınlaştırma.

Tek parti yönetimine baktığımızda ise, “Yurttaşlık Eğitimi”nin amaçlanan düzeye erişebilmesinin ön koşulu olarak Eğitimi yaygınlaştırma çabasında olduğunu görmekteyiz. Bu kapsamda okur-yazar oranını yükseltmek, Öğretimi kolaylaştırmak, eğitim seviyesini niceliksel olarak yükseltmek ve Türkçeyi ortak bir dil yapmak amacıyla, 1 Kasım 1928’de, Latin temelli yeni alfabe kabul edilmiştir. 24 Kasım 1928’de yayınlanan Millet Mektepleri Talimatnamesi gereğince ise de Millet Mektepleri açılmış, halkın yeni harflerle okuma yazma öğrenmesi süreci başlamıştır. “Maarif Vekaleti Milli Talim ve Terbiye Heyetinin 2.8.1927 tarih ve 93 numaralı kararıyla beş sene müddetle ilk mekteplerin beşinci sınıfında okutturmak üzere resmen kabul edilmiştir.” açıklamasını taşıyan Muallim Abdülbaki’nin hazırladığı ders kitabı “Yurt

¹⁸ Celal Teyyar Uğurlu, “Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye’de Vatandaşlık Eğitimi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Yaz-2011 Cilt:10 Sayı:37, s.154.

Bilgisi”, tek parti döneminin ilk yıllarında, Türkiye’deki toplumsal kurumları ve bu kurumların amaçlanan etkileşimini açıklar.¹⁹ Eğitim ile bir yurttaş kimliği yakalanmaya böylece 1927 yılında daha planlı bir şekilde başlanmıştır.

“Türkiye Cumhuriyeti’nin yurttaşlık idealinin ikame edilememesine rağmen, bugün bile geçerliliğini sürdürebilen dayanakların bulunması, bu konuda neler yapılabileceğini gündeme getirmektedir. Gerçekleştirilebilecek birçok alan bulunmakla birlikte, asıl, yurttaş eğitiminin önemli olduğunu unutmadan birinci derede önde geldiği düşünülebilir. O halde, yurttaş eğitiminde neler yapılabilir?

Öncelikle okul, yurttaş eğitiminde, her bireyim ortak yasaya rıza göstermesi gerektiği yönünde bir programı izlemelidir. Hukuka gösterilmesi gereken bu rıza, bir dayatmayı da beraberinde getirebilir. Yasa, toplumsala ilişkin bazı görevleri dayatır. Ama aynı zamanda koruyucudur. Yasanın, dolayısıyla devletin koruyuculuğu olmasa, suçun önü alınamaz, bunların yerine mafya vb. örgüt, birlik ve kurullar egemen olur. Demek ki, hukuka rıza göstermek, insan özgürlüğünün koşuludur. Yurttaşlık eğitimi, insan özgürlüğü gibi hümanist değerleri vermek durumundadır. Bu değerlerle ancak toplum bir bütün içinde parçalanmadan yaşayabilir.

Yurttaşlık eğitimi, insanlara, akla dayalı yargılamayı, mantık ilkeleriyle hareket etmeyi bireysel görüş ile toplumsal değerlerin birbirinden ayrı alanları karşıladığını öğretmelidir. Yurttaşlık eğitiminin temelinde yer alan bir başka alan, sorumluluktur. Bireylerin yalnızca hak ve görevler temelinde yurttaş olarak tanımlanması yetersiz ve geçersizdir. Asıl, bunun üzerinde eyleme geçecek birey yurttaş olur. Çünkü yurttaşlık eğitiminde somut olarak gözlemlenebileceği temel alan, bireyin, bir gurup içinde belli sorumluluğu yerine getirmesidir. Bir makinenin çarkları gibi her yurttaş üzerine düşen görevleri yerine getirerek daha büyük atılım yapılabilir.

Yurttaşlık eğitiminde dördüncü olarak dikkate alınması gereken alan tarih öğretmektir. Gerçekten tarihini bilmeyen bir toplum zihnini kaybetmiştir. Bu nedenle tarih, bir toplumun ortak bilincinin belirlenmesinde önemli roller üstlenebilir. Bu iki alanın eğitimi, yurttaşlık eğitimin önemini ve işlevini arttırabilir.

Yurttaşlık eğitiminin temel amacı olan ulusal kimliğin oluşturulması oldukça önemlidir. Bu kimlik, dile getirilmesi kolay, ama yaşam alanına aktarılması zor olan bir kuraldır. Bu kimlik bireyin geçerli kimliği olmalıdır. Öğrenciler, kendilerine sunulan bu

¹⁹ Mustafa Doğdu, *Tek Parti Döneminde (1930-1950) Ülkemizdeki Çocuk Dergilerinde Yurttaşlık Bilincinin Oluşturulması* (Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2007, s. 67- 68.

mal varlığına sahip çıkmalıdır. Böylelikle kendi kimliğinden emin olabilir ve hoşgörü gösterebilir. Kendi toplumu içinde ve/veya dışında karşılaşacağı kimlik/ yurttaşlık anlayış ve eylemine kendinden hareketle bir konum verebilir.”²⁰

Özetle; cumhuriyetin yurttaş politikası, eğitimde okulu tarafsız tutmamaktadır. Çünkü okul cumhuriyetçidir. İlkeleri ve değerleriyle yalnızca yurttaş yaratmak ister ve yurttaşı muhatap alır. Bu kurallara dikkat edilerek bir yurttaşlık eğitimi vermeye çalışmaktadır/ çalışmalıdır.

²⁰ Mustafa Gündüz, Ferhan Gündüz, *a.g.e.*, s.55- 56.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MILLÎ EĞİTİM SİSTEMİNİN ŞEKİLLENDİRİLMESİNDE ŞÛRALARIN ETKİSİ

3.1. Millî Eğitim Şûraları (1939–2010)

Millî Eğitim Şûraları Türk Millî Eğitim sistemini geliştirmek ve niteliğini yükseltip daha gelişmiş bir eğitim yapısıyla çağdaşlaşmak amacıyla öğretmenlerin, eğitimcilerin, bilim adamlarının, alan uzmanlarının, Bakanlık mensupları; kamu ve özel kurum, kuruluş, sendika, dernek, vakıf ve diğer Bakanlık temsilcilerinin katılımıyla düzenlenmektedir ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın ve Türk Millî Eğitim Sistemi'nin en yüksek danışma organıdır.

Eğitim Şûrası oluşturulmasına yönelik çabaların başlangıcı 1920'ye değin uzanır. TBMM'nin açılmasından sonra TBMM eğitim ve öğretimin düzenlemesi konusunda çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. 1921 yılında, Milli Mücadele yıllarının en ateşli zamanlarında, toplanmış olan Maarif Kongresi de aslında şûraların hayatımızdaki yerinin ne kadar önemli olduğunu göstermesi bakımından manidardır.

1933 yılında çıkarılan “2287 sayılı Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun”la, hem Talim Terbiye Dairesi yasasına kavuşulduğunu hem de Millî Eğitim Şûraları'nın yasal dayanağı oluşturulduğunu görmekteyiz. Buna göre, ulusal eğitime yön vermek, eğitim-öğretimle ilgili sorunları tespit etmek, çözüm önerileri sunmak ve incelemek üzere Millî Eğitim Bakanlığı'nın en yüksek danışma organı oluşturuluyordu. Yasanın ilgili maddesi de bunu belirtiyordu. “*Madde 3- Maarif Şûrası, Cumhuriyet maarifinin terbiye ve tedrisata teallük eden işlerinde Talim ve Terbiye Dairesi'nce hazırlanacak nizamname, talimatname, program ve esaslarla, şûra azası tarafından bu mevzular etrafında yapılacak teklifleri tetkik ederek bir karara bağlar. Maarif Şûrası'nın kararları, Maarif Vekilinin tasdiğiyle katileşir.*”

Yasaya göre, şûraların üç yılda bir toplanması kararı getirilmişti ve ilk toplantı için de 1935 Yılı öngörülmüştü.¹ Ancak; ilk Millî Eğitim Şûrası'nın toplanmak için 1939'u beklemesi gerekecekti.

¹ Muzaffer Deniz, *Millî Eğitim Şûralarının Tarihçesi Ve Eğitim Politikalarına Etkileri*, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta-2001, s. 13.

İlerleyen yıllarda 1923, 1924 ve 1925-26'da toplanan Heyet-i İlmiye de eğitim ve kültür işlerini ele alarak ilkokulların ve ortaöğretim kurumlarının öğretim süreleri, programları, ders kitaplarının hazırlanması gibi konularda yeni düzenlemeler yaptı. Heyet-i İlmiye, 10 Haziran 1933'te 2287 sayılı yasayla oluşturulan Eğitim Şûrası için bir başlangıç oluşturdu. 10 Haziran 1946 tarih ve 4926 sayılı yasayla üyeleri belirlenen Eğitim Şûrası, 21 Mayıs 1970'te 1261 sayılı yasayla yeniden düzenlendi.² Son olarak ise 1995 yılında 22398 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 'Millî Eğitim Şûrası Yönetmeliği' yürürlüğe girdi.

Başlangıçtan bu güne kadar gerçekleşen toplam 18 şûrada eğitim sorunlarına ilişkin çok önemli kararlar alındığını görmekteyiz. Bunlardan bir kısmı zaman içerisinde uygulamaya konmuş, bir kısmı ise özellikle ekonomik sorunlardan kaynaklanarak sonraki yıllara bırakılmıştır.

Ancak yine de, Milli Eğitim Şûralarında alınan kararlar ve bunların uygulamaları çok önemlidir. Birincisi, Türk Millî eğitiminin son elli yılda aldığı mesafenin de göstergeleri olmuş; öğretim programlarına, eğitimle ilgili yasal düzenlemelere ruh ve şekil veren Şûra kararları elde edilmiştir. İkincisi, Şûra genel kurullarında ve komisyonlarında konuşulup tartışılan bütün konular tavsiye mahiyetinde "Şûra kararları" olarak yayınlandığından gerek bu belgeler, gerekse yine 1939'dan beri düzenli olarak çıkan Tebliğler Dergisi,³ Türkiye'deki eğitim çalışmalarının genel seyrini ve geçirdiği süreçleri belgeleyen önemli birer kaynak oluşturmaktadır. Bu da şûraların önemini daha da arttırmaktadır.

3.2. Tek Partili Dönem Milli Eğitim Şûraları

Tek Partili Dönemde eğitimin temel hedefi; fırsat eşitliği sağlayarak her yurttaşın temel eğitim vermek, dahası okur-yazar yapmak, cumhuriyet ideolojisini benimsetmektir. İkinci planda ise kalkınmayı sağlayacak nitelikli insan gücü yetiştirmek geliyordu. Bu hedeflere ulaşmak için, yurdun ücra köylerini de içine alarak her köye okul ve öğretmen sağlanacaktı. Bu amaçla, devlet ve Millî Eğitim Bakanlığı bütün gücünü kullanıyordu. Her yurttaşın bu olanağı sağlamak için de parasal ve barınma sorunları yüzünden okuyamayacak durumda olan öğrencilere parasız yatılılık olanakları

² <http://www.mailce.com/egitim-Sûrasinin-gorevleri-egitim-Sûrası-hakkında-ayrintili-bilgi.html>

³ Ercan Türk, *Millî Eğitim Bakanlığı'nda Yapısal Değişmeler Ve Türk Eğitim Sistemi*, Ankara 1999, s.97.

sağlanıyordu. Tek Parti Döneminde yapılan ikinci (1943) ve üçüncü (1946) Milli Eğitim Şûraları bu amaçlara ulaşmak için yapılmıştır.

3.2.1. Birinci Milli Eğitim Şûrası (17-29 Temmuz 1939)

10/IV/1933 Tarih ve 2287 sayılı kanunla kurulması emredilen Maarif Şûrasının ilk toplantısı, 17 – 29 Temmuz 1939’da Ankara İsmet Pasa Kız Enstitüsü’nde, 52 asil 86 danışman üye olmak üzere 138 üye ile Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel başkanlığında toplanmıştır. Şûra gündem maddeleri, Cumhuriyet Maârifinin plan ve esaslarının belirlenmesi, muhtelif öğretim derecelerindeki müesseselere ait talimatnamelerin tetkiki, bütün müfredat programlarının tetkiki, şûra üyelerinin teklif ve dilekleri ⁴ başlıklarından oluşmuştur.

Şûranın başında Hasan Ali Yücel: I. Maarif Şûrası’nın büyük Türk maarif ailesinin özü olduğu ve herkesin düşüncelerini hür olarak ifade ettiklerinden ve gün geçtikçe takdir edilecek bir uyanma hamlesinin başlangıcı olduğundan⁵ söz etmektedir.

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, I. Maarif Şûrası’nın açılış konuşmasında şunları ifade etmiştir:

“I. Maarif Şûrası’nın büyük Türk maarif ailesinin özü olduğu ve herkesin düşüncelerini hür olarak ifade ettiklerinden ve gün geçtikçe takdir edilecek bir uyanma hamlesinin başlangıcıdır. Cumhuriyet Maarifine ait meseleler üstünde düşünürken, kültür hayatındaki tecrübe ve bilgileriyle ün almış şahsiyetlerin fikirlerine başvurmak ve onları dinlemek, öteden beri Cumhuriyet Hükümetinin ehemmiyetle iltizam ettiği bir usuldür.” ⁶ Konuşmasında Şûranın çizgisini, içinde bulunduğumuz medeni hayatın zorunlu ihtiyaçlarına göre yeniden kurulan ve bütün eğitim derecelerinde Kemalist prensiplerden hız alan bir yapıda olması gerektiğini⁷ vurgular.

Konuşmasının devamında eğitim alanında gördüğü aksaklıklardan bahseder. Özellikle köylerden başlayarak, eğitimin yaygınlaşması gerektiğini ifade eder. Bu eğitim işlerini yüklenenlerin ise, köy hayatına aşina gençlerden seçilip yetiştirilmesi gerektiğini vurgular. Cumhuriyet değerleriyle uyumlu yurttaş yetiştirilmesinde asıl temelin köyden başlayacak bir eğitimle atılacağını öngörmektedir. Köy okullarının

⁴ MEB, *Birinci Maârif Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s.3.

⁵ MEB, *Birinci Maârif Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, önsöz I.

⁶ MEB, *Birinci Maârif Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. I-3.

⁷ MEB, *Birinci Maârif Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 4.

sayısının arttırılmasını, sınıflıkların genişletilip üçten beşe çıkarılmasını belirtir. İlköğretim ve ortaöğretimde devletin hep destekleyici tavırdan yana olduğunu belirtir.

Konuşmasını;

*“Şükranla ifade etmeliyim ki artık memleketimizde kültür ihtiyacı ve bunun neticesi olarak mektep isteği, ekmek ve su gibi bir insiyak kuvvetiyle kendini hissettirmektedir. Ortaokulu bulunmayan hemen hiçbir kazamız yoktur ki bu mektebe kavuşturulmaları için Maarif Vekilliğini vazifeye davet etmesin. İhtiyaç tam, dilek yerindedir. Fakat eleman eksikliği ve yer sorunu bu ihtiyaca cevap vermekten ve bu haklı dilekleri yerine getirmekten bizi alıkoyuyor.”*⁸ İfadeleriyle bitirerek, o günkü asıl probleme, yani çoğu kazalarda ortaokulun olmayışına, eleman ve yer problemi yaşandığına işaret etmiştir.

Konuşmasında bazı önemli gördüğü noktalara dikkat çeken Hasan Ali Yücel, diğer ülkelerde orta ve lise öğrencilerine yabancı dil öğretildiğini; ancak bu noktada bizde bir çalışma olmadığından yakındır. Ayrıca bizdeki haftalık ders sayısının çokluğuna karşın yıl içinde okuma günlerinin azlığına değinir. Hümanizma ruhundan da bahseden vekilin bu meseleyi, Türk eğitim sisteminin amaçları yönünden değerlendirilmesini istemiştir. Ardından yüksek öğrenimin ülkemizin gelişmesindeki önemine değinerek konuşmasını iyi dilek ve temennileriyle bitirir.

Komisyonlara ayrılan şura üyeleri gündem maddelerini görüşmüşlerdir. Genel Kurulda Yükseköğretim raporu üzerinde görüşler ve tartışmalar olmuştur. Bu tartışmalar daha çok, yükseköğretimin maddi imkân farklılıkları, fiziki yapının yetersizliği, üniversite akademik kariyerlerin statüleri ve sorunları üzerinden olmuştur. Yüksek Ticaret Mektebi Profesörü Vehbi Sarıdal öğrencilere ayrılan farklı ödeneklerin eğitim eşitliğine aykırı olduğunu belirterek;⁹ Devletimizin bazı çocukların tüm ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde eğitimi ihtiyaçlarını karşılarlarken bazı çocukların bundan mahrum bırakılmasını ise eleştirmiştir.

Maarif Vekilliği Teftiş Heyeti Başkanı Cevat Dursunoğlu da; Yüksekokulların liselerden, liselerin ortaokullardan, onların da ilkokullardan şikâyetçi olduklarını söyler. Şuranın bir şikâyet yeri değil bir çözüm yeri olduğunu hatırlatarak Yükseköğretim meselelerinin daha ehemmiyetle görüşülmesi istemiştir. İstanbul Üniversitesi profesörlerinden Fahrettin Kerim Gökay ise; *“Akademik atamalarda tayin usulünün*

⁸ MEB, *Birinci Maârif Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 11.

⁹ Sait Dinç, *“Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde I. Milli Eğitim Şûrası (17 – 23 Temmuz 1939) ve Uygulamaları” Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Adana, 2008, s.15.*

Osmanlı'dan kalan bir gelenek olduğunu, ilim adamlarında üniversitelere alınmasını, bazı profesörlerin unvanlarını reklâm aracı olarak kullandıklarını, ayrıca üniversitelerde özellikle doçentlerin araştırma yapmak için yasal ve ekonomik imkânlarının sağlanmasının önemli olduğunu, bakanlığın özellikle liselerde etraflı bir ders programıyla öğrenciyi yüksekokula hazırlaması gerektiğini”¹⁰ ifade etmiştir.

Şura çalışmaları devam ederken bazı meseleler üzerinde tartışmalar da olmuştur. Bu tartışmalardan biri öğrencilerin sayıları konusunda olmuştur. Prof. Dr. Akil Muhtar Özden, bina ve donanım yetersizliğinden dolayı kimya ve tıp fakültelerinde öğrenci sınırlandırılmasını istemiştir. Yüksek Ticaret Mektebi Profesörü Vehbi Sarıdal ise bu görüşe katıldığını ifade etmiş; ancak İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Akıl Hastalıkları profesörü Fahrettin Kerim Gökay ise *“Sınırlandırma doğru olmaz, bunun yerine özellikle başta tıp fakültesi olmak üzere üniversitelerin çoğaltılmasını, Sovyetlerin devlet politikası olarak üniversitelerini çoğalttığını ve bugün dünyada en çok üniversitesi olan devlet olduğu”* ifadesiyle karşı görüş bildirmiştir.¹¹ Bu konuşmaların sonrasında komisyon raporları oylamaya sunulurken kabul edilmiştir.

I. Milli Eğitim Şûrası genel kurulunda ikinci olarak görüşülen mevzu, Beden Terbiyesi Komisyon raporudur. Genel kurulda raporla ilgili tartışma olmamış, fakat 19 Mayıs Şenliklerinin bazı illerde saat ve fiziki altyapı eksikliği dolayısıyla yapılamadığı, öğrencilerin sağlığına yönelik şikâyetler dolayısıyla katılma isteklerinin öğrencide bulunmadığı şeklinde görüşler ileri sürülmüştür. Arından Şûra genel kurulunda üçüncü olarak Neşriyat Komisyonu raporu görüşülmüştür. Komisyon çalışmaları sırasında, Haydarpaşa Lisesi Tarih öğretmeni Emin Ali Çavlı, Tek kitap usulünün yanlışlığını ifade etmiştir. Şûra üyeleri aynı konuyla ilgili olarak; *“kitapların dizgi ve yazılarının bozuk olduğunu, kitapların kalitesiz kâğıtlara basıldığını, devlet matbaalarının daha düzenli ve itinalı çalışmasını”* istemişlerdir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu da kitapların mutlaka düzenli olması ve devlet eliyle çıkması gerektiği şeklinde görüş bildirmiş ve kitapların pahalılığından şikâyetler de gündeme gelmiştir.¹² Şuranın diğer gündem maddeleri de komisyonlarda incelenip kabul edilmiştir.

Şûrada kabul edilen esaslar özetle şunlardır: Üç sınıflı köy okullarının beş sınıfa çıkarılmıştır. Okullarda derslerin öğleden önceye alınmıştır. Öğle sonralarının

¹⁰ Sait Dinç, *a.g.m.*, s.15- 16.

¹¹ Sait Dinç, *a.g.m.*, s. 16.

¹² Sait Dinç, *a.g.m.*, s. 18- 20.

ortaokullarda isteğe bağlı, liselerde mecburi olarak öğretmenlerin yönetiminde serbest ve ortak faaliyetlere ayrılması konusunda yapılan öneriler kabul edilmiştir. Okul ders kitaplarıyla ilgili olarak tek tip kitap (devlet kitabı) sistemine gidilmiştir. Yüksekokul ve fakültelerin Millî Eğitim Bakanlığına bağlanması ve yurttaşlık bilincinin ve Cumhuriyet Devrimi felsefesinin topluma eğitimle kazandırılması konuları¹³ teklif ve kabul edilmiştir.

Şûrada kabul edilen bu esaslara baktığımızda özellikle sabah eğitiminden sonra öğrencilerin, öğretmenlerinin gözetiminde faaliyetler gerçekleştirmesi istenmiştir. Öğrencilerin böylece geleceğe yönelik hazırlandıkları görülür. Ayrıca tek tip kitap uygulamasına da gidilerek doğu ile batı arasındaki öğrenci farklılıkları kaldırılarak aynı eğitimden geçmiş yurttaşlar yetiştirilmek istenmektedir.

Kararlara baktığımızda; programda, ilkokulların temel amacının, genç kuşağın çevresine etkin olarak uyumunu sağlamak üzere yurttaşlık bilincine sahip iyi vatandaşlar yetiştirmek olduğu vurgulanmıştır. Bu amaçla Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi adlarıyla, dördüncü ve beşinci sınıflara haftada ikişer saat Sosyal Bilgiler içeriğine uygun dersler konulmuştur. Böylece bu derslerin gelişiminin önü açılmıştır. Bu derslerin daha sonraki programlarda da yapılan kimi değişikliklerle uzun yıllar yer aldığını görmekteyiz. Ayrıca 1. Milli Eğitim Şûrası toplantılarından sonra kısa aralarla birbirini izleyen üç toplantı daha düzenlenir. Önce 6 Haziran 1941'de Hasan Ali Yücel'in başkanlığında 1. Coğrafya Kongresi toplanır, üç komisyondan oluşan bu kongre, ilk, orta ve lise müfredat programları ile ders kitapları, coğrafya terimleri ve coğrafi isimlerin yazılması, Türkiye Coğrafyası'nın ana hatları ve yerlerinin adlandırılması üzerinde çalışmalar yapar. Kongrenin vardığı neticelerden biri, kurulması önerilen ve kabul edilen Türk Coğrafya Kurumu'dur.¹⁴ Böylece yurttaşlık öğretiminde ana derslerden birisi olan coğrafyanın gelişimi için de önemli bir adım atılmıştır.

Yurttaşlık bilincinin Şûra neticesinde eğitimde ön planda tutulduğu görülmektedir. Bunun en güzel örneği ise: İlköğretimde günümüzdeki vatandaşlık dersinin temeli sayılabilecek ve günümüz toplumunun şekillenmesinde önemli bir paya sahip olacak yurttaşlık dersiyle, küçük yaşlarda verilerek sağlam bir vatandaş yetişmesinin amaçlanmış olmasıdır.

¹³ MEB, *Birinci Maârif Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. XII.

¹⁴ Mustafa Çıkar, *Hasan-Âli Yücel ve Türk Kültür Reformu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1998, s.98-99.

3.2.2. İkinci Milli Eğitim Şûrası (15-21 Şubat 1943)

II. Milli Eğitim Şûrası, 15-21 Şubat 1943 tarihleri arasında, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel başkanlığında ve tam da II. Dünya Savaşının etkilerinin yakından hissedildiği bir dönemde yapılmıştır. Şûranın başkanlığını Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel yapmıştır. Bu yoğun siyasi ortamda Birinci Milli Eğitim Şûrasının önemli kararları da uygulanmıştır. İkinci Dünya Savaşının etkileri hususunda baktığımızda karşımıza özellikle ideolojik anlamda Türkiye'nin etkilenmeye başladığı görülür. Eğitimde de bu etkiler "millilik" anlayışından "hümanizm" anlayışına kayması şeklinde¹⁵ ortaya çıkmıştır.

15-21 Şubat 1943 toplanan Şûranın gündeminde: Okullarda ahlâk terbiyesinin geliştirilmesi amacıyla hem ilk hem de orta ve lise öğrencileriyle yüksek öğrenim öğrencilerine yönelik ahlak derslerinin konulması. Bütün öğretim kurumlarında anadili çalışmaları veriminin artırılması. Türklük eğitiminde tarih öğretiminin metot ve vasıtalar bakımından incelenmesi¹⁶ konuları yer almıştır.

II. Maarif Şûrasının gündem maddelerine baktığımızda, ağırlıklı konusunun kültür ve kültürün milli eğitimde program, ilke ve müfredatlara yansıtılması teşkil etmiştir. Gündemde ahlak ilkelerinin tüm eğitim kademelerine yansıtılması önemlidir. Böylece eski geleneksel yapıdan uzak daha çağdaş ve laik nesillerin yetiştirilerek ideal bir cumhuriyet yurttaşı yetiştirilmesi hedef alınmıştır.

Milli Eğitimimizin bugünü ve yarını bakımından çok önemli kararların alındığı

II. Milli Eğitim Şûrasının açılış konuşmasında dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu, şunları ifade etmiştir:

“Son yıllara kadar ahlâkın ve bilginin sınırları, ahlâkın ve bilginin yönleri sadece fertler tarafından ayrı ayrı çiziliyor ve böylece bu yüksek konular daha ziyade «ben» cilerin tesiri altında kalıyordu. Çünkü her hoca emri altında bulunan vatan çocuklarına yalnız kendi bilgisini, kendi ahlâkını aşıyor ve yine böylece milletimiz, birlik ahengin yaratacağı kuvvet ve kudreti tam elde tutamıyordu. Nihayet bu cihet anlaşıldı. Fertlerin cemiyet, cemiyetin de fertler için olduğu bilinmeye başladı. Bir cemiyette fertlerin bilgi ve ahlâklen birbirine ne kadar yakın olursa, birbirine ne kadar çok benzer ise, o cemiyetin o kadar çok mesut ve o kadar çok kuvvetli olacağı öğrenildi ve hemen işe başlanarak memleketimizdeki bilgi ve ahlâk hareketlerini iyi ayarlamak ve

¹⁵ Sait Dinç, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde II. Milli Eğitim Şûrası (15 – 21 Şubat 1943) Ve Uygulamaları*, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Adana, 2008.s.2-5.

¹⁶ MEB, *TTKB Şûra Genel Sekreterliği, Milli Eğitim Şûraları (1921- 2006)*, Ankara, 2006, s. 18.

bu hareketlerin istikamet ve hedeflerini iyi tâyin etmek ve bu alanlarda gerekli yüksek direktifleri vermek vazifeleriyle mükellef, Maarif Şûrası adını taşıyan yüksek bir teşekkül vücut buldu.”¹⁷ Diyerek yurttaşlık bilincine sahip bireylerin oluşmasında eğitimin önemine dikkat çekmiş ve bu bağlamda bireylerin aynı bilgi ve ahlak ilkeleriyle donanması gerektiğinden yani bireylerin ahenginden söz etmiştir. Bu ahenk ile ülkenin mutlu kılınacağını belirtir.

Konuşmasının devamında şûra üyelerine hitaben bazı tavsiyelerde bulunarak şunları ifade eder: *“Size büyük muvaffakiyetler dilerken faydalı olacağını sandığım birkaç mülahazayı ilâveden kendimi alamıyorum Bu mülahazalar şunlardır:*

Size tevdi edilen meseleleri incelerken,

- 1- Atatürk'ün ve İnönü'nün yarattığı inkılâbı ve hamleleri daima göz önünde tutmak,*
- 2- Alacağınız kararların Türk çocukları ve Türk cemiyeti için olduğunu daima hatırd tutmak,*
- 3- Ahlâk kaidelerinde çok darlığın kısırlığa, çok genişliğin de çözüntüye götüreceğini hiçbir vakit unutmamak,*
- 4- Bilginin daha ziyade yaratıcı ve yapıcı olmasına dikkat etmek,*
- 5- fertlerin huzur ve neşesini cemiyetin huzur ve neşesinde aramak, çok ve pek çok lâzımdır kanaatindeyim”¹⁸*

Dönemin başbakanı Şükrü Saraçoğlu, bu maddeleri sıralayarak hem o dönemin devlet yöneticilerinin düşüncelerine ışık tutmakta hem de bir yurttaş yetiştirmenin maddelerini saymaktaydı.

Başbakan'ın yaptığı konuşmasının ardından dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel kürsüye gelerek önce Başbakan'a teşekkür eder ve konuşmasına şöyle devam etmiştir: *“Arkadaşlarım, her Türk için ve her Türk 'e her zaman için ideal, şu cümlelerin özünde gizlidir: “Yurdumuzu dünyanın en mamur ve medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Milli kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız.*

Ebedi Şefimiz Atatürk'ün Onuncu yıl dönümü nutkunda bizlere gösterdiği bu amaçlar, onları gerçekleştirecek insanların yetişmesiyle vazifeli olan Cumhuriyet maarifinin ana davasını çizmiş oluyor. Milli kültürümüz denildiği zaman bunda, her

¹⁷ MEB, *İkinci Maârif Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 3.

¹⁸ MEB, *İkinci Maârif Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 3.

Türk'ün şahsiyeti ve manevi varlığı demek olan ahlakı; Türklüğün en mahrem varlığını teşkil eden ve düşünmek dediğimiz büyük insanlık işlevinin özü olan dili ve bizim dilimiz Türk dilini; milli varlığımızın tarihinin en eski kaynaklarından bugüne doğru yürüyüşünde hangi yollardan geçtiğini, hangi kıtalarda medeniyet durakları kurduğunu ve insanlığa neler getirip nasıl hizmet ettiğini gösteren Türk tarihini, üç esaslı unsur olarak görüyoruz. İkinci Milli Eğitim Şûrası'nı bu üç ilkenin üstünde düşünmeye, bu konuda fikir birliği yapmaya daveti lüzumlu ve faydalı bulduk. Cumhuriyet Maarifinin seçkin insanları olarak bize söyleyeceğiniz fikirleri, memleket evlatlarını bağrında yetiştiren Milli Eğitim kurumlarına yaymak; sizleri dinledikten sonra yerine getireceğimiz şerefli bir vazife olacaktır.”¹⁹ Diyerek şûranın konuları hakkında bilgiler verdikten sonra konuşmasının genelinde dil, tarih ve kültür bilincinden bahsederek eğitimin önemine vurgu yapar.

Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel konuşmasının sonlarında: *“Konu olarak aldığımız şu üç esaslı mesele, memleket gençliğinin ahlâkında bir buhran, dil veya tarih dâvamızda bir sıkıntı tesiriyle düşünülmüş değildir. Salgın hastalıklar bulunmadığı zamanlarda tıp biliminin çalışmaları ne mânaya geliyorsa; ahlâk, dil ve tarih dâvalarımız üstünde zihin yormamız da ancak bu anlayışla görülmelidir. Şunu cesaretle ve iftiharla söyleyebilirim ki Türk çocukları, kendilerini terbiyeye memur edilmiş büyüklerinin acı şikâyetlerini gerektirecek durumda değildirler. Böyle bir hal olsaydı bundan, en gür sesle şikâyetle bulunup bunu bertaraf etmek için sıkı tedbirler alacak olan ilk vazifeli arkadaşınız ben olurum. İnsanlığın en eski devirlerinden beri insanların, kendilerinden ve biri birlerinden müşteki olmaları; daima görülelemiş hususlardandır. Bu beğenmeme duygusundan çekinmemeli. Çünkü bu tenkid ruhudur ki insanlığın ilerlemesi sebeplerinden biri olmuştur.”²⁰ Şeklinde ifade ederek milli kültürün gelişmesine ve yurttaşlık bilincinin oturmasında hükümetin ne kadar eğitime önem verdiğinin kanıtıdır. Tenkite açık olduğunu da duyurarak şûra üyelerinin görüşlerini serbestçe ifade etmelerini ister.*

II. Maarif Şûrasının ağırlıklı konusunu kültür ve kültürün milli eğitimde program, ilke ve müfredatlara yansıtılması teşkil etmiştir. Gündem maddelerini görüşmek üzere komisyonlar oluşturulmuş ve komisyonlar kendi uzmanlık konularını görüşerek raporlar hazırlayıp genel kurula sunmuşlardır.

¹⁹ MEB, *İkinci Maârif Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s.5.

²⁰ MEB, *İkinci Maârif Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s.17.

Genel kurulda Anadili komisyonu hazırladığı raporlar hakkında birçok üye söz alarak görüş bildirmişlerdir. İstanbul Pertevniyal Lisesi Tarih Öğretmeni Emin Ali Çavlı, çocuk gazetelerinin bir daha basılmamasına tepki göstermiş ve bunu basın hürriyeti ihlali saymıştır. Kelimelerin değiştirilme şekline ve kitapların tek elden bakanlıkça basılmasına da karşı çıkarak Anadili Komisyon başkanı Avni Başman'la tartışmıştır. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Sinir Hastalıkları profesörü ve Şûra üyesi Fahrettin Kerim Gökay aynı konu üzerinde, çocuklara iyi bir gazete ve dergi çıkarmak gerektiğini ve bunun külfetini düşünmememizi ifade eder. Bu kitapları basma işinin de bakanlığa ait olması gerektiğini savunur.²¹

Genel kurulda özellikle yükseköğretimde Türkçe öğrenimine ait olarak bir sertifika verilmesine ait raporun içeriğine karşı çıkmıştır. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanı profesör Dr. Şevket Aziz Kansu, böyle bir sertifika istemenin çok zararlı sonuçları olabileceğini vurgulamıştır. Komisyon üyelerinden Maarif Vekili Halil Vedat Fıratlı, Türkçe öğrenimi meselesini program ya da donanım eksikliklerinden değil; dersin zamanının ve yeterli öğretmen kadrosunun olmamasına bağlar ve Milli Eğitimin günümüze kadar gelen temel meselesi olan ders yoğunluğu ve kadro yetersizliğine vurgu yapar. Bu konuda Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı Ordinaryüs Profesör Sadri Maksudi Arsal ise dil inkılabından sonra Arapça ve Farsçayı bilmeyen gençlere, liselerde divan edebiyatı dersleri öğretilmesini anlayamadığını²² ifade eder.

Ahlak Komisyonuna ait rapor hakkında genel kurulda olumlu görüşler ifade edilmiştir. Az sayıda ki Eleştiri ve itirazlar raporun hazırlanış şekline ve bazı eksikliklere ilişkin olmuştur. Okul Müzesi Müdürü Hıfzırâhman Raşit Öymen, ortaokullara resim dersi yanına iş dersinin ilave edilmesini teklif ederek iş ahlakının bu sayede tertipli olacağını ifade eder. Aynı konu üzerinde İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Müdürü Prof. Besim Darkot ise okul dışında öğrencilerin davranışlarını teftiş ettirmenin sadece okula ve aileye ait olduğunu söyleyerek okul dışında öğrencilerin inzibat gibi denetlenmesi teklifine karşı çıkar.²³ Daha sonra rapor oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Tarih öğretimi Komisyonundaki çalışmalarda da daha çok, okul tarih kitapları ile öğretmen ve öğretim meselesi üzerinde görüşler ifade edilmiştir. Genel Kurul

²¹ Sait Dinç, *a.g.m.*, s.10- 11.

²² Sait Dinç, *a.g.m.*, s.11- 12.

²³ Sait Dinç, *a.g.m.*, s.14- 16.

Raporlarında ortaokul tarih kitaplarının da tarih öğretiminin amacına uygun olmadığı, ortaokul I, II ve III. sınıf kitaplarının yeniden yazılması ve bazı bölümlerin kaldırılması istenmiştir. İstanbul Üniversitesi pedagoji profesörü Sadrettin Celal Antel, tarih kitaplarındaki olayların, geçmişteki kin ve nefretten uzak bir üslupla verilmesini ve kronolojik tarihin daha ağırlıklı olmasını istemiştir. Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü Ruhbilim Öğretmeni Ziya Talat, öğretim programlarını ve tarih öğretiminde öğrencinin yaş, duygu ve pedagojik şartlarının dikkate alınmasını istemiştir. Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Profesörü Enver Ziya Karal ise tarih kitaplarında önemli hataların olmadığını²⁴ ifade etmiştir. Tüm komisyonların raporu yapılan oylamada ittifakla kabul edilmiştir.

Şûrada kabul edilen esaslara baktığımızda:

Anadili komisyonunda, bütün öğretim kurumlarının ana dili çalışmaları veriminin artırılması kabul edilmiştir. Türkçe ve özellikle yazma öğretiminin daha verimli olacak bir hale getirilmesi için gereken tedbirlerin alınmasının önemli olduğu vurgulanmıştır. Okullarda ve resmi, özel yayın alanlarında imla birliğini kolaylaştırma yollarının tespiti, Türkçe terimlerin yükseköğretimde daha yaygın hale getirilmesi ve Türkçenin etkin kullanılması gibi konular da ele alınarak incelenmiştir. Programlar açısından ise, İlkokul Türkçe programlarının daha bağlantılı ve daha az tekrarlı bir sekile konularak beklenen faydanın daha çok elde edileceği, ortaokul ve lise programlarının geliştirilmesi, öğretmenlere yardımcı ve kılavuz kitaplar sağlanması, okuma kitaplarının çekici ve faydalı bir hale getirilmesi teklif edilmiştir.

Ahlak eğitimi komisyonunda ise, Türk ahlakının toplumsal ve kişisel ilkeleri belirtilerek, ilk ve orta dereceli okullarda bu ilkelerin gerçekleştirilmesini sağlayacak tedbirlerin düşünülmesi istenmiştir. Mesleki ile teknik okullarda aynı ilkelerin iş ahlakına da uygulanması; bu tedbirlerin programa bağlanması; yükseköğretim gençliğinde ahlak ilkelerine bağlılığın işlenmesi istenmiştir. Raporda ilk önce ahlak ilkeleri, idealdeki Türk çocuğunun tanımı, Türk ahlakının toplumsal ve kişisel ilişkilerinin başlıklarıyla genel bir değerlendirme yapılmış sonra da Ahlak eğitiminin amacını, ideal Türk çocuğunu, Türk ahlakının toplumsal ve kişisel ilkelerinin başlıcaları

²⁴ Sait Dinç, *a.g.m.*, s.17- 21.

saptanmıştır. Ahlak eğitimi için her dereceli okullarımızda ve okul dışında alınması gereken tedbirleri belirtmiş; bu konudaki rapor şûraca incelenerek kabul edilmiştir.²⁵

Genel olarak alınan kararlara baktığımızda, II. Millî Eğitim Şûra'sında; Bütün eğitim kurumlarında anadili çalışmalarında verimin artırılması istenmiştir. İlk ve orta dereceli okullarda tarih dersleri programları ile ders kitaplarının çocuğun seviyesine uygun olmadığı görülmüştür. Mesleki ve teknik okullar için ayrı kitap yazılması, kitaplara tarihî okuma parçaları eklenmesi, millî tarihe ağırlık verilmesi istenmiştir. Ortaokul ve lise tarih öğretmenliklerine yalnız bu alanda öğretmen yetiştiren kurumların mezunlarının atanması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca liselere sanat tarihi dersi konulması önerilmiş²⁶ ve bu teklifler Şûra'ca uygun görülmüştür.

Şûra'nın gündem maddelerine ve alınan kararlara bakıldığında ahlak, dil ve tarih üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Şûra da “yurttaş” yetiştirmede en önemli unsurlar olan ahlak, dil ve kültür konuları hassasiyetle incelenmiştir. Yapılan çalışmalarda konuşmacılar bu konularda açıklamalarda ve isteklerde bulunmuşlardır. Şûrada alınan kararlar bu katılımcıların ortak görüşlerini çok iyi yansıtmaktadır.

Şûra üyelerinin bu ortak görüşleri çerçevesinde, çıkarılması gereken en önemli iki sonuçtan birincisi; Ahlak dersleri yurttaşlık dersleri içeriğine yansıtılmış ve 1944-1945 eğitim öğretim yılında da “Yurt Bilgisi” dersi “ Yurttaşlık Bilgisi” olarak değişmiştir. İkinci en önemli sonucu ise; İkinci Milli Eğitim Şûrasının çalışmaları ve aldığı kararlardan 1940'dan itibaren eğitim felsefesi olarak yerleştirilmeye çalışılan “Hümanist Eğitim “ anlayışına karşı çıkmış olması ve “Eğitimde Milliyetçilik” ilkesine devam edilmesinin istenmesidir.²⁷

İkinci milli eğitim şûrasını diğer şûralardan ayıran en önemli özellik ise önemle üstünde durduğu milli kültür konusuna ağırlık vermesidir. Tek partili dönemin son şûrası olan bu toplantıda Cumhuriyete sahip çıkacak ve Cumhuriyeti yüceltecek, milli duyguları gelişmiş, anadilini iyi bilen, ahlaklı ve faziletli yurttaşların yetiştirilmesi için eğitim alanındaki temellerini atması da bu Şûra'yı önemli kılar.

²⁵ Sevgi Eriş, *1961-1987 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Millî Eğitim Şûraları Ve Alınan Kararların Uygulamaları*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006, s. 43

²⁶ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s.18- 19.

²⁷ Nilgün Aslaner, *Millî Eğitim Şûraları Ve Eğitim Politikaları (1939-1946)*, GAZİ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008, s. 119.

3.3. Çok Partili Döneme Geçiş Sürecinde Şûralar

Çok Partili Döneme geçiş sürecinde milli eğitim şûralarında bir tutum belirginleşmişti. Bu tutum; tak parti döneminde alınan kararlar ve uygulamaların terk edilmesi olmuştur. Bu amaçla, önceki şûralarda alınan kararların bazıları terk edilmiş, bazıları tamamen değiştirilmiştir. Ayrıca çok partili dönemde, eğitim politikasını belirleyen tek ideoloji olan 'Kemalizm'in tek başına belirleyici olma özelliği kaybolmuştur. Türkiye'nin batılı bir devlet yapılmasını amaçlayan ulusal kültürü, dili, tarihi öne çıkaran eğitim politikası tercihinə yeni tercihler eklenmiştir.²⁸ Bu dönemde toplam iki tane şûra gerçekleştirilmiştir.

3.3.1. Üçüncü Milli Eğitim Şûrası (2-10 Aralık 1946)

Türkiye'nin çok partili demokratik sisteme geçmesinden sonra toplanan ilk şûra olan Üçüncü Milli Eğitim Şûrası, 2-10 Aralık 1946 tarihleri arasında Bakan Reşat Şemsettin Sirer başkanlığında toplanmıştır. Çeşitli okullara ait program ve yönetmelikler ile aile- okul arasında iş birliği sağlanması²⁹ konularını görüşmek üzere toplanmıştır.

Şûranın toplandığı günlerde artık ülke çok partili hayata girmiş, eğitime de yansıyan değişiklikler gözlenmişti. O dönemde Demokrat Partiyle birlikte birçok siyasi parti kurulmasına rağmen Demokrat Parti diğerlerinden ayrılarak çok partili siyasal yaşamda bir ekol olmuş ve 10 yıllık süreyle önemli bir çoğunlukla devleti yönetme gücünü eline almıştı.³⁰ Hemen ardından Demokrat Parti eğitim ve öğretimde de yeni bir anlayış getirmiş, demokratik eğitim ve dini eğitimin etkinlik kazanmasında etkili bir parti programı ortaya koymuştur.

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer: *"Millî Eğitim Şûrası'nın eğitimimizin hangi konuları üzerinde durulacağını; hangi meselelerini konuşulacağını önceden size sunulmuş olan gündemden öğrenmiş bulunuyorsunuz. Bu gündemde altı madde vardır. Bunlardan ilk dördü doğrudan doğruya mesleki ve teknik öğretim kurumlarımızın teşkilatına, programlarına ve yönetmeliklerine müteallik bulunmaktadır. Yani üçüncü Millî Eğitim Şûrası'nın çalışmalarında ağırlık merkezinin*

²⁸ Muzaffer Deniz, a.g.t., s. 114- 115.

²⁹ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 19- 20.

³⁰ Sait Dinç, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde III. Milli Eğitim Şûrası Ve Uygulamaları (2 – 10 Aralık 1946)*, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Adana, 2008, s.2.

*mesleki ve teknik öğretim meseleleri teşkil etmektedir.”*³¹ diyerek şûranın gündem maddelerini konuşmasında sıralar.

Konuşmasının genelinde ise, Türk cemiyetinin, yeni iş sahaları, teknik meslekler ve değişik alanlarda talepler oluşturduğunu ifade etmiş, bunun da mesleki ve teknik eğitime olan talebi artırarak geliştirdiğini ifade etmiştir. Ardından Şûra’ya olan inancını dile getirerek biran evvel kalkınmanın gerçekleşmesinin gerektiğine vurgu yapmıştır. Kalkınmada bilginin yanında bunu hayata geçirecek pratiğinde öğretilmesinin önemli olduğunu, okul aile işbirliğine de değinerek eğitimi toplum ile iç içe yaşaması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca eğitimin toplumla uyum içinde işlemlerini sağlayacak yurttaşların eğitiminde sosyalleşmenin de önemli olduğunu³² belirtmiştir.

III. Maarif Şûrası dönemin milli eğitim bakanının konuşmasının ardından faaliyete geçer. Komisyonlara ayrılıp çalışmalara başlamıştır. Ardından bu çalışmalarının bitiminden sonra genel kurul toplanmıştır. Genel kurulda sırasıyla Erkek Sanat Ortaokulları ve Enstitüleri ve İstanbul Teknik Okulu komisyon raporu kabul edilmiştir. Aile ve Okul İşbirliği Komisyonu raporu, orta ve bu derecedeki teknik öğretim okulları öğretmen ve öğreticileri ile ilgili mevzuatı ayarlama komisyon raporları da incelenerek kabul edilmiştir. Ticaret ortaokulları ve liseleri programı ve yönetmeliği komisyonu raporu ve Kız Enstitüleri komisyon raporu okunmuştur.³³ Bu raporlar üzerinde görüşler, eleştiriler ve tadilat önerileri yapılmış ve konuşmalardan sonra raporlar kabul edilmiştir.

Şûrada çeşitli program ve yönetmelikler karara bağlanmıştır. Bunun yanında Okul Aile Birliklerince okul hayatına hâkim olan eğitim ve öğretim ilkelerinin aileler tanıtılması, temizlik, sağlık ve devam problemleri ile fikir, duygu, ahlâk ve beden eğitimi konuları üzerinde durulması, okul-aile birlikleri çalışmalarını kolaylaştırıcı tedbirler alınması.³⁴ kabul edilmiştir.

Şûra kararlarından çıkan sonuçlara baktığımızda: Şûra teknik eğitim ve öğretimin gelişmesinin hızlandığı ve çok partili bir demokratik siyasi yaşamın başladığı dönemde yapılmıştır, özellikle 2.Dünya Savaşı başta askeri sanayi olmak üzere birçok sanayi kolları oluşturmuş, bu da önemli bir işgücü ihtiyacını doğurmuştur. Türk toplumu için de ticari faaliyetlerin çoğalması, sermaye birikiminin artması,

³¹ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s.20.

³² MEB, *Üçüncü Milli Eğitim Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 5- 6.

³³ Sait Dinç, *a.g.m.*, s.9.

³⁴ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s.20.

sanayileşmenin gelişmesiyle teknik faaliyetleri yürütecek teknik elemanların yetiştirilmesi gereksinimi doğurmuştur. Sanayi gücünü etkin kullanmak ve daha da canlandırmak için sayıları giderek artan mesleki ve teknik okulların daha iyi yapılandırılması, sanayileşmenin gelişmesiyle, teknik faaliyetleri yürütecek teknik elemanların yetiştirilmesi gereksinimlerini karşılama yoluna gitmişlerdir. İşgücü ihtiyacının artmasıyla 'Tanzimatla birlikte başlayan mesleki ve teknik Öğretimin gelişimine de sebep olmuştur. Sayıları giderek artan mesleki ve teknik okulların daha iyi yapılandırılması, faaliyetlerini belli bir program doğrultusunda yapılması ve artan talebin karşılanması amacıyla mesleki ve teknik okulların program, müfredat ve faaliyetlerinin görüşüldüğü Üçüncü Milli Eğitim Şûrası önemli kararlar almış ve kararlar ilgili mevzuata göre Bakanlığa iletilmiştir. Şûra Uygulama olarak Teknik Öğretmen Okulları üç yıldan dört yıla çıkarılmıştır. Bundaki temel amaç son sınıftaki öğrencileri öğretmenlik mesleğine hazırlamaktır. Böylece yüksek dereceli bir hale getirilen okullar "Erkek Teknik öğretmen Okulu" ve "Kız Teknik Öğretmen Okulu" adını almışlardır. Aynı şekilde 1947-1948, 1948-1949 Öğretim yılında şûra kararlarına uygun olarak ders dağıtım cetvelleri yeniden düzenlendi ve ders saatleri değiştirildi. Teknik liselerin son sınıfına 1947- 1948 öğretim yılından itibaren İnkılap Tarihi Dersi konuldu. Okul aile birlikleri de okul giderlerine destek olmak, okul ile ailelerin işbirliğini sağlaması amacıyla oluşturuldu.³⁵

3.3.2. Dördüncü Milli Eğitim Şûrası (23-31 Ağustos 1949)

IV. Milli Eğitim Şûrası 23 Ağustos - 31 Ağustos 1949 tarihlerinde Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde önceden belirlenen gündemlerle toplanmıştır. 10 gün süren şûraya 271 üye katılmıştır. Şûrada, İlkokul programının incelenmesi, yeni ortaokul programı projesinin incelenmesi Lise ders konularının dört yıllık teşkilata göre tespiti, ortaokullara ve liselere öğretmen yetiştiren eğitim enstitüleri ve yüksek öğretmen okulu teşkilatının ihtiyaçlara göre düzenlenmesi, Eğitim ve öğretimde dayanan demokratik esasların gözden geçirilmesi³⁶ konuları görüşülmüştür.

Çok partili dönemin ikinci şûrası olan IV. Milli Eğitim Şûrasında görüşülen konulara baktığımızda ise ağırlıklı olarak ilkökul, yeni ortaokul müfredatlarının incelenmesi ile ortaokul ve liselerle öğretmen yetiştiren Eğitim Enstitüleri ve Yüksek

³⁵ Sait Dinç, *Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şûraları Ve Alınan Kararların Uygulamaları(1923- 1960)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999, s. 79- 80.

³⁶ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 21.

Öğretmen Okullarının yeniden teşkilatlanması, lise ders konularının dört yıllık teşkilatlanmaya göre ve liselerin 4 yıla çıkarılması ile, yurttaş yetiştirmede çok önem arz eden, Eğitim ve Öğretimde dayanan demokratik esaslar³⁷ olduğunu görmekteyiz.

Dönemin Başbakanı Şemsettin Günaltay kongrenin ilk birleşiminde yaptığı konuşmasında şu ifadelerle yer verir:

Maarif plânını çizerken İlk düşünülecek mesele, yavrularımızın hem kendileri hem de memleket için faydalı bilgi ve karakter ile teçhiz edilebilmelerini temin edecek yolun tâyinidir. Memleketimizin hususiyeti gençlerimize kısa yoldan hayatlarını kazanacak Surette yetiştirmeyi icab ettirmektedir. Bu zaruretin yüksek heyetinizi kız ve erkek sanat okulları ve enstitüleri üzerinde fazla tevakkuf ettireceğini sanıyorum.

Esasen bu ihtiyacı çok iyi duyan halkımız, bu müesseselere gösterdikleri rağbetle bizi bu konu üzerinde geniş düşünmeye, gereken tedbirleri almaya sevk etmektedir.”³⁸ diyerek hükümetin, gençlerimizin vatana ve kendileri için faydalı bir yurttaş yetiştirmesi gerektiğini şûraya ifade ettiğini görüyoruz. Konuşmasının sonlarına doğru ise demokrasiye değinir ve yeni nesile demokrasi telkin etmenin çok önemli olduğunu ve ülkenin mukadderatının bu konuyla çok ilgili olduğundan³⁹ söz ederek şûradan demokrasi konusunda hassas olmalarını ister. Bu konuşmasında dolaylı da olsa, yurttaş kavramının içinde demokrasinin bir önkoşulu olduğunu hatta bu durumun ülkenin geleceğine bile etki ettiğini ifade etmektedir.

Dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Dr. Tahsin Banguoğlu ise konuşmasında şu noktalara temas eder:

“...Öğrettiğimiz konular hayati değildir. Çocuğun hayatta karşılaşacağı şeyler değildir. Ve nihayet müfredat programlarımızda lüzumsuz birtakım bilgiler vardır ki ben onlara haşşiyat diyorum. Bunlar ihmal edilebilecek teferruat ve lüzumsuz, fazla birtakım bilgilerdir. Gelen cevapların heyeti umumiyesinden çıkan mâna budur.

Bu iki noksan dolayısıyla çocuklarımızda bir formasyon noksanı vardır. gerek yüksek dereceli mekteplere gittikleri zaman, gerekse hayata atıldıkları zaman bu noksan şiddetle hissedilmektedir. O halde düzeltilmesi lâzım gelen esaslı noktalar bunlardır.”⁴⁰

Konuşmasında öğrencilere öğretilen bilginin öğrencinin ihtiyacına cevap verecek mahiyette olması gerektiğinden, ayrıca eğitimde verilen konuların hayati

³⁷ Sait Dinç, a.g.t., s. 81

³⁸ MEB, *Dördüncü Milli Eğitim Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 5.

³⁹ MEB, *Dördüncü Milli Eğitim Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 6- 7.

⁴⁰ MEB, *Dördüncü Milli Eğitim Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 10- 11.

olmadığını, öğrencilerinde yüksek öğrenimde ya da hayata atıldıklarında bu eksiklikleri hissettiğini ifade ederek programlardan yakındır. Ancak sözlerinde dikkatli olup geçmiş 25 yıllık eğitim çalışmasını küçümsememekte sadece noksanlığın program ve materyal ile öğretmen yetersizliklerine bağlamaktadır. Bu konuşmasında bahsettiği mevzuda faydalı bilgi faydalı yurttaş fikrini ön plana çıkardığını görüyoruz. Konuşmasının sonlarına doğru ise şu noktaya dikkati çeker:

“Arkadaşlar, hiç şüphe yok ki cemiyetçe ehemmiyetli bir inkılâp geçirmektedir. Daha doğrusu 25 yıllık bir inkılâp rejimi devrinden bir geniş demokrasi devrine intikal etmekteyiz. Bu devrin, bu hayatın icabettirdiği vatandaşlık terbiyesi üzerinde durup düşünmek bizim vazifemiz olmuştur. Bunu da gündeme ithal ettik.

Çok defa beğendiğimiz sistemler, özlediğimiz şeyler vardır. Fakat bunları tatbika geçmezden evvel bunların bizim hayat realitemize, bizim memleketimizin şartlarına uyup uymadığını düşünmemiz lâzımdır. Maarif hayatımızda bu mülâhazayı yapmaksızın atılmış bazı adımlarda muvaffak olunmadığını, eğer geriye doğru bir parça bakarsanız, görürsünüz. Memleketin şartları nedir, realitesi nedir, bu hususta icabettikçe teklif sahibi arkadaşlarımı ikaz etmeye çalışacağım. İkincisi daha reel bir noktadır, o da, yapılacak her türlü teklif karşısında Devletin takati meselesidir

...Demokrasi Terbiyesi meselesi vardır. Biz Türk milletinin maarifçileri sıfatıyla memleketimizde bugün cereyan etmekte olan rejim istihalesine lâkayt kalamazdık. Kalamazdık, çünkü bu memleketin iktibas ettiği yeni fikirlerin ön safhasında bulunmuşlardır. Bu vazifeyi aynı zamanda seleflerimiz olan nesillere karşı da borçluyuz. Bu memlekette medeniyet fikrinin ön saflarında öğretmenler dövüşmüşlerdir. Bu memlekette hürriyet fikrinin ön saflarında öğretmenler dövüşmüşlerdir. Bu memlekette cumhuriyet için yine ön saflarda öğretmenler dövüşmüşlerdir. Bu sefer bu demokrasi idealinin ön safında da yine bizim arkadaşlarımız bulunacaktır.”⁴¹

konuşmasında açıkça ideal yurttaş tipinin eğitim ile kazanılabileceğinden söz eder. Bu eğitim öğretimde öğretmenlerin hep ön safta olduğunu artık devlet yöneticilerinde bu saflarda olmasını ister. Konuşmasında vatandaşlık terbiyesi ve demokrasi terbiyesinden söz ederek ideal yurttaşın yetişebilmesinin özellikle bu iki unsura dikkat çekip eğitimin hayati önem taşıdığını vurgulamaktadır.

Dönemin Milli Eğitim Bakanı olan Dr. Tahsin Banguoğlu konuşmasını bitirdikten sonra kendilerine ayrılan gündem maddelerini görüşmek için komisyonlar

⁴¹ MEB, *Dördüncü Milli Eğitim Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 13- 27.

hemen çalışmalara başlamıştır. Ardından komisyon çalışmalarının bitiminden sonra 29 Ağustos 1949'da yeniden genel kurulun oturumları başlamıştır. Genel kurulda görülen komisyon raporları oylanarak kabul edilmiştir. Ardından Komisyonların raporları incelenmiş ve üzerinde önemli tespitler ve eleştiriler de olmuştur. Bundan dolayı raporlarda bazı düzeltmeler de yapılmıştır. En çok desteklenen ve görüş ileri sürülen konu ise demokratik eğitim konusu olmuştur.⁴² Özellikle şura üyelerinin bu konu üzerine eğilmeleri demokratik yaşama eğitimcilerin önem verdikleri ve katıldıklarını göstermektedir.

Şûra sırasında en popüler konu olan Demokratik Eğitim konusu olduğunu görmekteyiz. Rapordaki temel unsurlar özetle şöyledir:

1. Demokratik eğitimin verildiği yerlerden en önemli kurum milli eğitimdir. Bu bağlamda verilen eğitim anlaşılabilir ve iyi bir yurttaş yetiştirilmesi gayesi ile verilmelidir.
2. Okulun en geniş anlamda gayesinin öğrencilere verilen dogma bilgilerden ziyade onları hayata hazırlayan formasyonlar olmalıdır. Bunun için çocuğa okul iyi bir düşünme eğitimi vermeli ve problem çözme yeteneği kazandırmalıdır ki çocuk yurttaşlık bilincine sahip olsun.
3. Öğrenci almış olduğu demokratik eğitim ile hareketlerinin neticesini de kabul etmiş olacaktır.
4. Öğrenci, demokrasiyi çevresindeki gerek öğretmen gerekse milli eğitimin her kademesindeki görevliler arasında ilişkiler demokratik esaslara göre düzenlensin. Eğitimde zıt ve merkezci yöntemler yerini zamanla yumuşak yöntemlere bırakmalıdır.
5. Dersler yanında öğrenciler, özel konularda üzerinde, toplu münazaralara, seminer çalışmalarına, sevk edilmeli ve bu türlü fikir maçlarıyla demokratik eğitimin esaslarını fiilen kazandırmalıdır.
6. Öğrencilere demokrasiyi içselleştirecek bilgileri doğrudan yaşayarak vermeli ve bu amaçla öğrencinin isteklerini rahatça ifade edebileceği ortamlar oluşturulmalı ve görüşlerine saygı duyulmalıdır. Dersler yanında ders dışı etkinliklere de yer verilmelidir. Öğrenciler yetiştirilirken bireysel farklılıkları göz önünde tutulmalı adeta tornadan çıkmış bir yapıda olmamalıdır ki

⁴² Sait Dinç, "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde IV. Milli Eğitim Şûrası (22 - 31 Ağustos 1949) ve Uygulamaları", Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Adana, 2008, s.8.

vatanına faydalı bir yurttaş olabilsin. Ayrıca Öğretimde tek kitap yönteminden vazgeçilmelidir. Bu hem öğretimde demokrasinin gelişmesini, hem de eğitim ve öğretim düzeyinin yükselmesini sağlayacaktır.

7. Öğrenciye dinamik bir nizam içinde vatanına karşı görev ve sorumluluklarını bile bir vatandaş olarak yetiştirmelidir.
8. Rapor son derece çağdaş ifadeler kullanmış ve batılı tarzda eğitim ölçüleri esas alınmıştır.⁴³ Şûrada kabul edilen bu hususlar yurttaş yetiştirmede vatandaş ve demokrasi terbiyesinin en önemli şart olduğunu göstermektedir.

Rapora yöneltile eleştiriler olmuştur. Bu eleştirilerden birini Milli Eğitim Bakanlığı Baş Müfettişi Halil Vedat Fıratlı yapmıştır. Eleştirisinde rapordan çok rapordaki eksikliklere, raporun yüzeysel olduğunadır. Aynı şekilde Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doçenti Bedi Ziya Egemen; *“raporun hazırlanışında hukuk ve siyaset görüşlerinin ön plana çıkarıldığı, okul ve eğitimle ilgili konuların daha yer aldığını, okul fonksiyonunun yeterince değerlendirilmediğini”* belirterek raporu eleştirmiştir. Bu eleştirilere karşı komisyonda görev alan üyeler söz alarak eleştirilere cevap vererek gerekli düzeltmelerin nasıl olabileceği hususunda görüş belirtmişlerdir. Ayrıca bazı komisyon üyeleri raporun belli bölümleri için itiraz, değişiklik ve tadilat mahiyetinde önerge vermişlerdir.⁴⁴ Tüm bu çalışmalardan sonra raporun tamamı oya sunularak kabul edilmiştir.

Şûranın en önemli diğer uygulamalarından biri ise, liselerin 4 yıla çıkarılması. İkincisi, ortaokul programının şûra komisyonu tarafında kabul edilen değişiklikler doğrultusunda çıkartılması olmuştur. Uygulanan diğer kararlar arasında 1951 – 1952 öğretim yılında liselerde öğretim süresi üç yıldan dört yıla çıkarılmış fakat üç yıllık bir uygulama sonunda 1955 yılında bu uygulamadan vazgeçilmiştir. 1950’li yıllardaki uygulamalar içinde öğrencilerin yeteneklerine göre “Çok Amaçlı Okullar” açıldığını görmekteyiz.⁴⁵ Ayrıca İlkokul ikinci devrede ayrı ayrı okutulan Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi derslerinin bir ders hâlinde ve çocuk psikolojisine göre düzenlenmesi⁴⁶ kararı da çok önemli olup bu vatandaş ve demokrasi terbiyesi için uygulamaya konularak başlangıç olmuştur.

⁴³ MEB, *Dördüncü Milli Eğitim Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 65- 70.

⁴⁴ Sait Dinç, *a.g.m.*, s.10- 11.

⁴⁵ Sait Dinç, *“Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde IV. Milli Eğitim Şûrası (22 – 31 Ağustos 1949) ve Uygulamaları”*, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Adana, 2008, s. 20- 21.

⁴⁶ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 22.

Genel olarak şûraya baktığımızda ise: Dördüncü Milli Eğitim Şûrası CHP nin iktidarında yapılan son şûradır. Şûra sırasında gerek komisyon toplantılarında gerekse de genel kurul toplantılarında ilgili konular gayet açık, eleştirel veya yapıcı şekillerde tartışılmış, görüşülmüştür. Komisyon veya genel kurul kararlarının alınmasında ve oylanmasında gayet demokratik ve katılımcı bir havanın olduğu tespit edilmiştir ki bu eğitimci ağırlıklı Milli Eğitim Şûralarının demokratik ve siyasal hayatımıza da katkı verdiğini söyleyebiliriz.⁴⁷ Uygulamalarında ise önemli oranda gecikmelerin olduğu ve uygulamaların birçoğunun Demokrat Parti veya 1960 sonrası dönemlerde Milli Eğitim Bakanlarının ve Hükümetlerin ilgi ve katkısı oranında uygulandığı görülmektedir.

3.4. Demokrat Parti Dönemi Milli Eğitim Şûraları

Demokrat Parti dönemindeki şuralarda, Çok Partili Döneme geçiş sürecinde başlayan bir tutum belirginleşerek sürmüştür. Bu tutum; tek parti dönemindeki alınan kararlar ve yapılan icraatların terki edilmesidir. Bu amaçla bazı değişikliklere giderek, bazı eğitim kurumlarını kapatmak, bazılarını ise değişikliklere uğratmak olmuştur. Bu eğitim alanındaki değişikliklerin temelini Beşinci Milli Eğitim Şûra'sında atmıştır.

3.4.1. Beşinci Milli Eğitim Şûrası (04-14 Şubat 1953)

V. Milli Eğitim Şûrası Demokrat Parti döneminin ilk şûrası olup, 5-14 Şubat 1953 tarihlerinde Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri başkanlığında, 326 üyenin katılımıyla Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünde toplanmıştır. Temel gündem, ilkokul kanun tasarısının incelenmesi, İlkokul öğretmenlerini ilgilendiren diğer konular ve genel olarak ilköğretim sorunları olmuştur.⁴⁸

Şûranın açılış konuşmasını Milli eğitim Bakanı Tevfik İleri yapmıştır. Konuşmasında özetle, ilköğretimin ne denli milli menfaatlerimiz açısından önemli olduğunu vurgulayıp bu konuda öğretmenlere önemli görevler düştüğünü ifade eder. Çocuklarımızı milli ideale bağlı, ruhi ve şahsi özellikleri açısından üstün yetiştirmekten bahseder. Yurttaş oluşturmaya temel eğitimden başlanması gerektiğine dikkati çekmiş ve şûra üyelerine ideal vatandaşın eğitimle yetiştirilmesi gerektiğini vurgulamış ve yurttaş yetiştirmeyi hedef edinen ve bu işi de ilköğretimden hareketle hayata geçirmeyi ilke edinmiş bir hükümetin görüşlerini net bir şekilde ifade etmiştir.

⁴⁷ Sait Dinç, *a.g.t.*, s. 96

⁴⁸ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 22- 23.

Şûra bakanın konuşmasının ardından, ilköğretimin sorunları; okul öncesi eğitim, özel eğitim, ilkokul öğretmeni yetiştirilmesi ile bunlara yönelik program gibi konularda ortak kararlar almak amacıyla toplanmıştır.

Genel kurulda en hararetli tartışmaların yaşandığı, İlkokul Programının Yeniden Gözden Geçirilmesiyle ilgili Komisyon, ilkokul programının kendi içerisinde ahenk sağlanması, haftalık, aylık ve yıllık çalışma saatlerinin kullanılmasında elastikiyet tanınması, ilk okuma- yazma etkinliklerinde büyük harflerle küçük harflerin kullanılması ve programların yaygınlaştırılmadan önce denenerek geliştirilmesi, verimliliği artırmak amacıyla öğretmenlerin yetiştirilmesini istemiştir. Ayrıca uygulama köy bahçelerinin yapılması gibi konular da Şûra'ya sunulmuştur. Rapor hakkında ilk eleştiriyi Gazi Eğitim Enstitüsü Öğretmeni Faik Reşit Unat getirmiş, ilkokul müfredatını son derece olumlu bulduğunu fakat uygulamalarda zorluk çekileceğini ifade etmiş, devamlı programın bir yıl denenmesini talep etmiştir. Gazi Eğitim Enstitüsü öğretmeni Fuat Gündüzalp ise raporun özellikle demokratik eğitim açısından önemli noktaya temas ettiğini belirterek desteğini vurgulamıştır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Profesörü Bülent Nuri Esen ise raporun 15. maddesini eleştirerek din eğitiminin uygun olmadığını söylemiştir.⁴⁹ Uzun süren bu görüşmeler ve tartışmalardan sonra programın diğer maddelerine ilişkin yazılı öneriler verilmiş, ayrıca üyeler raporda kabul edilen Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin “Sosyal Bilgiler” adı altında birleştirilmesini desteklemişlerdir.

İlkokullara Öğretmen Yetiştirilmesi ve Meslek Olgunlaşma Konularının İncelenmesi Komisyonu da, ilkokul öğretmeni yetiştiren kurumların iki veya üç yıllık öğrenim veren yüksek dereceli öğrenim kurumları haline getirilmesinin bugün için güç olduğunu belirtmiştir. İlköğretmen okulu programında değişiklik yapılmak suretiyle bu kurumların amacına daha çok hizmet eden bir özellik kazandırılmasını teklif etmiştir. Komisyon raporunda materyallere ulaşma konusunda öğretmene yardım edilmesi ile çevredeki öğretmenlerin yetişmelerine yardım edici birer pedagoji merkezi olması; bütün bu kurumların bünyesinde uygulama okulları kurulması; haftalık çalışma saatlerinin düzenlenmesinde öğretmenler kurulunun daha yetkili kılınması gerektiği hususlarına da yer verilmiştir.⁵⁰ Şûranın komisyonlarınca görüşülen bu konularda,

⁴⁹ Sait Dinç, “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde V. Milli Eğitim Şûrası ve Uygulamaları”, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Adana, 2008, s. 28- 29.

⁵⁰ Sevgi Eriş, a.g.t., s. 43

katılımcı üyeler görüşlerini ifade ederek şura toplantısının daha da verimli geçmesini sağlamışlardır.

Özetle şûra sonunda şu uygulamalar ve kararlar kabul edilmiştir.

- Köy Enstitüleri ile İlk öğretmen okullarının birleştirilmesi hakkındaki S. 6734 kanun yürürlüğe girdi. Böylece Köy Enstitüleri Öğretmen Okuluna dönüştü. (1954)
- Liseler tekrar üç sınıfa indirildi. (1953-1954 öğretim yılı başı)
- Din dersinin ortaokullarda da okutulması, 13.08.1956 Tarih ve S. 4/7805, bakanlar kurulu kararı ile gerçekleşti.
- Yetiştirme yurtları iç yönetmeliği. (1953)
- Anaokulları yönetmeliği (1953)⁵¹ uygulamaları ile İlkokul programının amaç ve ilkeleriyle içeriği arasında ahenk sağlanması, toplu öğretim anlayışının ikinci devrede de hâkim olması, aylık ve yıllık saatlerin kullanılmasında esneklik sağlanması ve programların yaygınlaştırılmadan önce denenerek geliştirilmesi⁵² karara bağlanmıştır.

3.4.2. Altıncı Milli Eğitim Şûrası (18-23 Mart 1957)

Altıncı Milli Eğitim Şûrası, 18 Mart 1957 tarihinde, Milli Eğitim Bakanı Ahmet Özel başkanlığında, Ankara İsmet Paşa Kız Enstitüsü'nde toplanmıştır.

Türkiye'nin 1950'den sonra Avrupa ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri özellikle askeri ve siyasi alanlar olmak üzere ekonomik ve ticari de bir takım işbirliğine girmesi, sanayileşmeyi hızlandırması, özel teşebbüs ve ticari faaliyetleri artması sonucunda kalifiyeli teknik elemana olan talebi arttırmıştır. Bu durum orta ve yükseköğretimde mesleki ve teknik eğitimin giderek yaygınlaşmasını ve mesleki ve teknik eğitimin yeniden düzenlenerek hedeflerinin güncelleştirilmesini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca belli bir eğitimin dışında eğitim alma imkânı bulamayan vatandaşların el becerilerini geliştirmek ve geçimini sağlamak amacıyla halk eğitiminden geçirilmesi yönünde talepler artmıştır.⁵³ İşte en çok da bu ihtiyaçları karşılayabilmek amacıyla 550 üyenin katılımıyla şûra 1957 yılında Mesleki ve Teknik

⁵¹ Muzaffer Deniz, *a.g.t.*, s. 32- 33.

⁵² MEB, TTKB Şura Genel Sekreterliği, s. 50- 51.

⁵³ Sait Dinç, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde VI. Milli Eğitim Şûrası ve Uygulamaları (18 – 23 Mart 1957)*, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Adana, 2008, s. 1.

eğitim mevzuları ile çeşitli müfredat programları, okullara öğretmen yetiştirilmesi ile ilgili konular ve halk eğitimi meselesi⁵⁴ gündem maddelerini oluşturmuştur.

18-23 Mart 1957 tarihleri arasında toplanan VI. Millî Eğitim Şûrası Millî Eğitim Bakanı Sayın Ahmet Özel'in açış konuşması ile başlamıştır. Sayın Bakan şunları söylemiştir:

“VI. Maarif Şûrasını Meslekî ve Teknik Okulları Öğretimi ile Halk Eğitimi mevzularının görüşülmesine tahsis etmeyi faydalı bulduk. Mesleki ve Teknik Öğretim konuları 1946 Şûrasında incelenmiş ve o yıldan bu yana» bu alanda kaydolunan ilerlemeler, istatistikleriyle, gerekli kısa izahlarla bir broşür halinde Sayın Şûra Üyelerine takdim olunmuştur. Bu mevzuda hedefimiz, Vekâlet çalışmalarından, Mesleki ve Teknik Öğretimin bugünkü durumundan Şûrayı haberdar etmek, aynı zamanda bu öğretimin memleket ihtiyaçlarını daha geniş bir şekilde karşılayabilmesi için Şûranın tavsiye ve telkinlerini sağlamaktır.

Meslekî ve Teknik Öğretimin dünya yüzündeki ehemmiyetine Sayın Şûra Üyeleri her cephesi ile vakıftırlar; bu konunun, asrın yeni vasıta ve metotlarından faydalanan memleketimizin ekonomik ve endüstriyel hayatıyla ne kadar sıkı bir şekilde alâkalı olduğunu da takdir etmektedirler

...VI. Maarif Şûrası'nın meslekî ve teknik öğretim ile halk eğitimi mevzularının görüşülmesine tahsis etmeyi faydalı bulduk.

Meslekî ve teknik öğretimin dünya yüzündeki ehemmiyetine sayın Şûra üyeleri her cephesi ile vakıftırlar; bu konunun, asrın yeni vasıta ve metotlarından faydalanan memleketimizin ekonomik ve endüstriyel hayatıyla ne kadar sıkı bir şekilde alakalı olduğunu da takdir etmektedirler.

İkinci mevzuumuz olan halk eğitimi, bilhassa VI. Şûra'nın izhar ettiği arzu üzerine, bütünü ile ilk defa olarak, huzurumuza getirilmektedir.

Bu eğitimin, ümmilikle mücadelede başka, iyi yasama, vatandaşlık ve sağlık bilgileri verme, halkı aydınlatma, mesleklere hazırlama, verimi artırma ve umumiyetle mesleklerde ilerlemeyi sağlama gibi hedefleri olması da tabiidir. Esasen eğitimin gayesi, ferdi sosyal hayata hazırlamak, seviyeli, moral hayata kavuşturmadır. Bu da onu bir meslek sahibi kılmak suretiyle tahakkuk safhasına girer.”⁵⁵

⁵⁴ MEB, *Altıncı Maarif Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. XI- XII.

⁵⁵ http://ttkb.meb.gov.tr/secmeler/sûra/6_sûra.pdf

Bakanın giriş konuşmasında dikkati çeken ilk unsur ilk defa halk eğitiminin bir şûrada etraflıca görüşülecek olmasıdır. Ardından şûranın diğer konusunun yani mesleki ve teknik öğretim konularına vurgu yapar. Bakanın konuşmasının ardından kurul çalışmaları başlar.

Şûra çalışmalarına baktığımızda yurttaşlık bilincine sahip bireyler oluşturmak için özellikle Halk Eğitimi Komisyonundaki çalışmalar gözümüze çarpmaktadır. Bu komisyonda yapılan çalışmalar dört başlık altında rapor yayınlamıştır. Bu raporlara baktığımızda halk eğitimi ve yurttaş oluşturma politikalarında şu öneriler yer almaktadır.

Halk eğitiminin amacı cehaleti kaldırıp okuma yazma oranının yükseltilip kültürün arttırılarak milli birliğin kuvvetlendirilmesi, dil birliğinin sağlanması, hizmet ülküsün geliştiği yurttaşlar yetiştirmektir. Bu öneride açıkça yurttaşlık bilincine sahip bireylerin yetiştirilmesi ön plandadır.

Halk eğitimi ile ilgili mevzuda yapılacak işlerin başında halkı eğitim seferberliğine çekilmesinden söz ediliyor. Bu amaçla ülke içindeki tüm sivil toplum örgütleri ile işbirliğine gidilmelidir denmektedir.

Metot ve vasıta olarak ise tüm görsel ve işitsel kaynaklar kullanılarak vatandaşa en hızlı ve anlaşılır yoldan ulaşma gayesi güdülmektedir. Yurttaş oluşturma politikaların başında halk eğitimi gelir diyebiliriz.⁵⁶ Bu şûrada daha önce üstü kapalı geçen halk eğitimi, geniş bir şekilde yer almış ve çok önemli esaslar kabul edilmiştir.

Altıncı Milli Eğitim Şûrası mesleki ve teknik eğitimle ilgili o zamana kadar yapılan ikinci; ancak halk eğitimi konusunda da birinci ve Demokrat Parti döneminin de ikinci şûrası olması özelliklerini taşır.⁵⁷ Yurttaşlık bilincine sahip bireyler yetiştirmeden doğrudan bahsetmemiş olsa da, özellikle halk eğitimi hususunda yapılan açıklamalar bize ideal yurttaş yetiştirme gayesinde olduklarını açıkça göstermektedir. Diğer konularda teknik ve mesleki liselerle alakalı programlar üzerinde yapılan çalışmalardan oluşur.

⁵⁶ MEB, *Altıncı Maarif Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 85- 90.

⁵⁷ Sait Dinç, *a.g.m*, s. 17- 20.

3.5. 1960 Yılından Günümüze Milli Eğitim Şûraları

1960 sonrası dönem, ülkenin bütün potansiyelinin planlandığı ‘planlı dönem’ olarak bilinir. Eğitimden sağlığa, madencilikten sanayi ve tarıma kadar eğitim sisteminin de 5 yıllık planlarla hedefleri çizilmişti. Türkiye’de planlı dönemi başlatan Devlet Planlama Teşkilatı olmuştur.

Demokrat Parti yönetimine yöneltilen önemli eleştirilerden birisi kalkınmanın plansız, programsız yürütülmekte olduğuydu. 27 Mayıs Hareketi sonrasında, ekonomiyi plana bağlamanın zorunlu olduğu görüşü egemen oldu. Bu nedenle 1961 Anayasası’nın maddesinde, ekonomik, toplumsal ve kültürel kalkınmanın bu plana göre gerçekleştirileceği hükme bağlandı. Aynı yıl, 91 sayılı yasayla Devlet Planlama Teşkilatı kuruldu.”⁵⁸ 1961 yılından itibaren başlayan Planlı Dönemle birlikte, eğitiminde planlanarak Beş Yıllık Kalkınma Planlarında konulan hedeflere ve şûralarda alınan kararların uygulanmasına çalışıldığı bir dönem olmuştur.

3.5.1. Yedinci Milli Eğitim Şûrası (5-15 Şubat 1962)

Yedinci Milli Eğitim Şûrası gündemindeki konuları görüşmek üzere 5-15 Şubat 1962 Tarihlerinde bakan Hilmi İncesulu başkanlığında; İlköğretim, ortaöğretim, çeşitli teknik öğretim, yükseköğretim, özel okullar, din ile ilgili eğitim ve öğretim, milli savunma ile ilgili öğretim ve eğitim vakıfları⁵⁹ gündem başlıklarıyla Ankara’da toplanmıştır.

Şûranın amaçlarını, Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu, Şûra’yı açış konuşmasında Gazi Eğitim Enstitüsü konferans salonunda şu sözleriyle ortaya koymuştur:

*“Sayın Şûra üyeleri! Türk milletini mümkün olan hızla çağdaş uygarlık seviyesine yükseltmek, eğitimimizi bu vazifeyi yapabilecek bir hale getirmek, bu suretle milletimizin refahını ve Cumhuriyetimizin ilelebet muhafaza ve müdafaasını sağlamak esas işimizdir. Eğitimin, fertlerin ve milletlerin hayatında ne derin bir rolü olduğu bilinmektedir. Biz, çalışmalarımızla, millî, İnsanî gayelere götüren yolu açacak ve bütün Türk milletinin eğitim, ilim, sanat ve teknikten faydalanmasını, kültürümüzün genişlemesini sağlayacağız.”*⁶⁰

⁵⁸ Muzaffer Deniz, a.g.t., s. 119- 131.

⁵⁹ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 27.

⁶⁰ MEB, Yedinci Milli Eğitim Şûrası, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 62.

27 Mayıs'tan sonra Eğitim Millî Komisyonunun raporu bastırılmış, memleketin ilgili kimselerine dağıtılmış ve bu rapor Millî Eğitim konulan üzerinde durup düşünmek için bir zemin teşkil etmiştir” diyerek açılış konuşmasının başında milli eğitimin temel gayesinin vatani müreffeh bir hale getirebilecek yurttaşlar yetiştirmek olarak açıklar. Konuşmasının devamında şu açıklamalarda bulunur:

“... anayasamız vatanımızda ferde, içinde rahat teneffüs edilir bir mânevi hava getirmekte, eğitim için de en müsait zemini yaratmaktadır.

Anayasamız millî idealimizin kanun! bir ifadesidir. Anayasamızı her derecedeki okullarda öğrencinin seviyesine göre okutacağız ve bu en değerli formasyon vasıtasından amelî olarak faydalanacağız.

Anayasamızın hükümleri, çocuklarımızın çalışmaları, vatana bağlılıkları bakımından bir sâik olacak ve eğitimimizin amaçlarını gerçekleştirmede bize en büyük yardımı sağlayacaktır.”⁶¹ İfadeleriyle açıkça anayasal yurttaşlığın koşullarından bahsetmektedir. Anayasal ilkelere bağlılık vurgusu yaparak bu ilkeleri öğrencilerimizin seviyesine indirip, öğretmekten bahseder; ancak milli eğitim bakanının vurguladığı anayasal yurttaşlık kavramı şura toplantısında komisyonlarca çok yüzeysel görülmüştür.

Konuşmasında milli eğitim sistemimizin amaçlarından da şöyle söz etmiştir:

“Eğitimimizin amacı yetiştireceğimiz çocukta her şeyden evvel şahsi, yetin gelişmesine yardım etmek olacaktır. Zihin ve bedence sağlam, adaleti ve hakkaniyeti seven, insan değerlerini tanıyan, işe saygı duyan, sorumluluk duygusu taşıyan, hür ruhlu, millî ülkü sahibi yurttaşlar yetiştireceğiz. Bütün çalışmalarımızda bu amacı arayacağız ve buna varmak için de karşılıklı anlayış, birlikte çalışma, akademik hürriyete saygı, yolumuz olacaktır.

Yurttaş gereği siyasî bilgileri vereceğiz; okullar partilerin leh ve aleyhinde telkinlerde bulunmayacaklardır. Din eğitiminde dinî toleransı ve toplum içinde dinlerin önemine dikkat edeceğiz.

Okul idareleri bu esasa göre eğitimin amacına varmak için gereken şartları sağlayacaklardır. Hükümet bu prensiplerin gerçekleştirilmesi yolunda icap ettikçe, millî imkânların sınırları içinde, kanunlar hazırlayacaktır.

Netice olarak diyebiliriz ki, Türk eğitimi sosyal bir eğitimidir. Sosyal eğitim demek, ferdî istidat ve kabiliyetlerine göre, toplumun hayatına en faydalı şekilde

⁶¹ MEB, Yedinci Milli Eğitim Şûrası, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 63- 64.

*katılma kudretine sahip şahsiyetler yetiştirmeyi hedef tutan eğitim demektir.*⁶² Görüldüğü gibi konuşmasında milli eğitimin temel amaçlarını sıralarken yurttaşlık bilincine sahip bireylerin her alanda ihtiyaç duydukları bilgiyle donatılmalarını ve yurttaş yetiştirilmesine önem verilmesi bu konuyla ilgili eğitimlerde siyasal bilgilerin de verilmesinden söz edilmektedir. Konuşmasının devamında planlama, öğretmen yetiştirme, dış kültür münasebetleri, eski eserler- müzeler ve halk eğitimine değinerek konuşmasını sonlandırır.

Sayın bakanın konuşmasının ardından şurada genel kurul çalışmalarına geçilir. Kurul görüşmelerden çıkan esaslar şunlardır:

1. Millî eğitimimizin amacının, her yaştaki yurttaşları eşit eğitim imkânları içinde, ilgi ve kabiliyetlerine göre en üstün seviyede yetiştirmek. Milletimize ve insanlığa yararlı iyi ve verimli yurttaşlar hâline getirmek. Sosyal ve ekonomik kalkınma programlarının uygulanması için gereken çeşitli vasıftaki insan gücünü hazırlamak şeklinde tespit edilerek şûra eğitimimizin temel yapısının bir ideal yurttaş yetiştirmek olduğunu ve milli eğitimin gayesinin bu yönde olduğunu ortaya koymuştur.

2. ilköğretim alanına giren bütün meseleler etraflıca incelenmiş ve mecburi ilköğretimin 1970 yılına kadar bütün yurdumuzda yayılması ve daha da genişleyebilmesi için plan hazırlanmış ve çeşitli yönetmelikler çıkarılmıştır.

3. Koordinasyon Grubu, ortaokulu; ortaöğretimin ilk kademesi olarak, ilkokulu bitirmiş olan öğrencilerin genel eğitimlerinin yaş ve fikir seviyelerine uygun surette sağlanmasıdır. Çevrenin ekonomik özellikleri de göz önünde bulundurularak, öğrencilerin ilgi ve kabiliyetlerinin meydana çıkarılıp geliştirilmesi gereklidir. Öğrencilerin daha sonraki eğitim ve öğretim kademelerini takip için gerekli olan bilgi ve becerilerle ehliyetli hâle getirilmeleri ve hayata atılmak isteyenlere, tutacakları işlerde başarı şartlarının kavratılması ile görevli bir kurum, olarak tarif etmiş ve bu tarif aynen kabul edilmiştir.

4. Lise ve dengi meslek okullarını bitiren öğrencilerin ilgili fakültelere giriş hakkını elde edebilmek için yetiştirildikleri alanlara göre yerleştirilecekleri ve tek elden idare olunacak çeşitli olgunluk imtihanları sistemine tabi tutulmaları, hususunda Koordinasyon Grubunca hazırlanan teklifin Millî Eğitim Şûrasınca da kabul edildiğini görmekteyiz. Ortaöğretimin derecelenmesinde kalite bakımından millî bir standart getiren bir teklif olmuştur. Bu teklif, bir taraftan liselerimizin uyumlu bir şekilde

⁶² MEB, *Yedinci Milli Eğitim Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 64- 65.

gelişmesini sağlarken, aynı zamanda, lise dengi mesleki ve teknik öğretim kurumlarımızda yetişen üstün kabiliyetli öğrencilere, başka bir okulun düzeninden geçmeğe zorlanmaksızın, yükseköğrenim imkânı vermekle mesleki ve teknik öğretimin gelişmesine ve yayılmasına ve faydalı bir yurttaş olarak yetiştirilmesinde büyük ölçüde hizmet edecektir.

5. Koordinasyon Grubunca teklif ve Millî Eğitim Şûrasınca tespit edilen aşağıdaki ilkelerin öğretmen yetiştiren bütün kurumlar için esas olarak kabul edilmesi uygun görülmüştür.

Her öğretmenin;

a) Millî eğitimin temel ilkelerinin benimsemiş ve bunların uygulama seviyesine ulaşmış olması

b) Meslek hayatına atıldığı zaman genel kültür ve bilgi yönünden en az lise seviyesinde olması

c) Mesleki formasyon ve okutacağı derslerin bilgi ve becerileri ile donatılmış ve gerekli uygulamaları geçirmiş bulunması

d) Türkiye Cumhuriyeti'nin, devrimlerinin ve milliyetçiliğinin ilkelerine bağlı, şahsiyet ve ahlâkî karakter sahibi, mesleğin değerine inanmış ve kendini meslekte hizmete vakfetmiş olması gereklidir. Görüldüğü gibi açıkça bahsedilmese de bir ideal yurttaş kimliği çizilmektedir.

6. Şûra, Eğitim Enstitüleri Edebiyat Bölümlerinin Türkçe ve Tarih-Coğrafya - Yurttaşlık Bilgisi; Fen bölümlerinin de Matematik-Fizik ve Kimya-Tabiat Bilgisi olmak üzere ikişer bransa ayrılmasını uygun görmüştür.

7. Halk Eğitimi Bölümünde Halk eğitimin amaçlarına değinilmiş.⁶³ Bir önceki şûra kararlarına benzer konular görüşülmüştür.

Şûra yurttaşlık bilincine sahip bireyler yetiştirme noktasında aldığı kararlar açısından önemlidir. Anayasal yurttaşlıktan bahseder. Ayrıca bu yurttaşlık kavramının daha ilk eğitim aşamasındaki çocuklarımıza öğretilmesi için daha da seviyelerine uygun hale getirilerek verilmesi gerektiğinden bahseder. Şûrada eğitimin amaçları açıklanırken ideal yurttaş yetiştirmenin birinci derece önem arzettiği görülmektedir. Yurttaşlık oluşturma politikaları bakımından eğitimi birinci derece de önemli gösteren bir şûra olmasına rağmen komisyonlarca detaylıca işlenmemiş olması bir eksiklik sayılabilir.

⁶³ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 28- 42.

3.5.2. Sekizinci Milli Eğitim Şûrası (28 Eylül-3 Ekim 1970)

Sekizinci Milli Eğitim Şûrası 28 Eylül-3 Ekim Tarihleri arasında bakan Prof. Dr. Orhan Oğuz'un başkanlığında Ankara'da toplanmıştır. Şûranın gündemi iki ana başlıktan oluşur birincisi: Ortaöğretim sistemimizi günün ihtiyaçlarına göre biçimlendirmek ikincisi ise yükseköğretime geçişi yeniden düzenlemektir.⁶⁴

Şûranın önsözünde, Sekizinci Millî Eğitim Şûrası, toplumumuzda sosyal, ekonomik ve kültürel değişmelerin hızlandığı bir dönemde toplanmıştır. Bu Şûra, toplumumuzdaki bugünkü eksikliği kabul edilmiş mevcut orta öğretim sisteminin değişen toplum ihtiyaçlarına karşılayabilecek şekilde yeniden düzenlenmesini öngörmüş ve bunun için de bir sistem kabul etmiştir. Sekizinci Millî Eğitim Şûrasında kabul edilen yeni orta öğretim sisteminin temel amacı, Türk çocuklarını, Millî Eğitimimizin amaçlarına uygun olarak, ilgi, istidat ve kabiliyetlerine göre hayata, iş alanlarına veya daha üst öğrenime hazırlamak ve sosyal gelişmemiz ve ekonomik kalkınmamız için yeterli sayıda ve vasıfta insan gücünü yetiştirmektir.⁶⁵ Diyerekten milli eğitimin gayesi ve şûranın toplanma amacını açıklar.

VIII. Millî Eğitim Şûrası'nın açış konuşmasında konuşan Sayın Millî Eğitim Bakanı Prof Dr. Orhan OGUZ özetle şu konulara temas etmiştir:

“1962 yılında toplanan VII. Millî Eğitim Şûrasında, toplantıların fazla aralıklı ve kalabalık olması, üyelerin her sefer değişmesi, çok konunun birkaç güne sıkıştırılması mecburiyetinin hâsıl olması gibi hususların verimli bir çalışma imkânını ortadan kaldırdığı tesbit edilmiş ve bu nedenle durumun düzeltilmesi karara bağlanmıştır.

...Bugün, toplumun ve ekonominin ihtiyaçlarına uygun, amaçlarına yönelmiş bir eğitim sistemini kurmak mecburiyetini her zamandan daha çok hissediyoruz. Çünkü uygulamakta olduğumuz sistem, fertlerin istidat ve kabiliyetlerini dikkate almadan, daha çok, üniversitelerin önüne öğrenci yığan bir şekilde çalışmaktadır. Halbuki Türkiye’de fertlerin eğitim isteklerine ve toplumun ihtiyaçlarına cevap veren bir sistemin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu itibarla eğitim sistemimizi fertlerin istidat ve kabiliyetleri istikametinde yetiştirmelerine imkân verecek şekilde yeniden düzenlemek gerekmektedir. Bütün yurttaşlara mecburî temel eğitimi verdikten sonra ekonomik gelişmenin gerektirdiği insan gücünü yetiştirmek zorundayız.

⁶⁴ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 42.

⁶⁵ MEB, Sekizinci Milli Eğitim Şûrası, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, önsöz.

Diğer taraftan, biraz önce belirtilen nedenlerle meslekî ve teknik öğretime ağırlık veren bir sistemi geliştirmemiz icabederken bugün ters yönde çalışan bir mekanizma ile karşı karşıyayız. Bu suretle eğitim hizmetlerinin ekonomik kalkınmaya yardımcı olma yerine onu âdeta frenleyen bir duruma geldiği, yapılan araştırmalar ile tespit edilmiştir.

...Öğrencilere bilgi yükleme, bir nevi ansiklopedizm ile onları ezbere sevk etme yerine; onlara öğrenme, inceleme yollarını gösteren, bilimsel düşünme ve araştırma yeteneğini kazandıran bir esası getirmek istiyoruz. Bu suretle herkes, kabiliyetine göre, yüksek öğretim dalına, iş hayatına veya hem yüksek öğretime, hem de hayata hazırlanma durumunda olacaktır.

Bu hususlarla beraber yürütüldüğü zaman, orta öğretim sistemimizin yeniden düzenlenmesi için giriştiğimiz çalışmalar mutlaka başarıya ulaşacak ve memleketimize büyük yararlar sağlayacaktır.”⁶⁶ Konuşmasında bir önceki şûrayı eleştirirken şûranın toplanma amacını ve alınan müspet kararların faydalarından söz etmiştir. Açıkça yurttaş ya da yurttaşlık bilinci gibi kavramların geçmediği bir konuşma olup, öğrencilerin ilgi ve kabiliyetlerine göre yerleştirilerek ülkeye yararlı bireyler olması için gibi açıklamalarla dolaylı bir bahsediş söz konusudur.

28 Eylül-3 Ekim 1970 tarihinde toplanan Sekizinci Şûra’da görüşmelerinin ardından alınan kararlara baktığımızda daha çok programlara yönelik çalışmalar yapıldığını açıkça bir yurttaş oluşturma kimliğinden bahsedilmediğini görmekteyiz. Ortaöğretim ile ilgili konular görüşülürken yurttaşlık eğitiminden çok azda olsa bahsedilmiştir. Ayrıca eğitim sistemimizin yetersizliğinden ve sosyal kalkınmayı hedef alan bir sistem vurgulanarak ortaöğretimin genel kültür ve yurttaşlık eğitimi veren, öğrencileri ilgi ve yeteneklerine göre yönlendiren iki devreli konumda düşünülmesi⁶⁷ konusunda kararlar alınmıştır.

Sekizinci Milli Eğitim Şûrası, 1974 yılında yapılacak olan dokuzuncu Şûranın ön çalışması gibidir. Ve şûraların üç yılda bir toplanması gerekirken Sekizinci Şûra gecikmiştir. Bu gecikme o dönemki bakanlığın dışındaki etkenlerce dile getirilmişse de dikkat edilmemiştir. Diğer Şûralarda olduğu gibi, Sekizinci Şûrada da üzerinde önemle durulan ortaöğretimde ‘hayata hazırlayıcı program uygulamalarına’ başlanamamış ve

⁶⁶ MEB, *Sekizinci Milli Eğitim Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. IX- XII.

⁶⁷ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 43- 52.

planlananın tersine olarak genel liselerdeki yığılma artmıştır. Bu hayata hazırlayıcı programın temel gayelerinden biri yurttaşlık bilincine sahip bireyler yetiştirmektir.

Yine Bu dönemde, öğretmen ihtiyacı devam etmekte, eğitimde istenen seviyeye gelinmediği de görülmektedir. Okur- yazarlık seviyesinin de hala düşük olduğu görülmektedir. Okullar ve derslikler yetersizdir. Köy okullarında istenilen düzeyde eğitim verilmemektedir. Yukarıdaki kaynaklardan da anlaşılabacağı gibi VIII. Şûra döneminde kararların uygulamaya yansımadağı görülmektedir.

3.5.3. Dokuzuncu Millî Eğitim Şûrası (24 Haziran-4 Temmuz 1974)

24 Haziran-4 Temmuz 1974 tarihleri arasında toplanan Dokuzuncu Millî Eğitim Şûrası bakan Mustafa Üstündağ'ın başkanlığında gerçekleşmiştir. Gündemini "Millî Eğitim Sistemimizin Bütünlüğü İçinde Programlar ve Öğrenci Akısını Düzenleyen Kurallar"⁶⁸ konusu teşkil etmiştir.

IX. Millî Eğitim Şûrası'nın açış konuşmasını yapan Sayın Millî Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ özetle şu konulara temas etmiştir:

"Mevcut eğitim sistemimiz, ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Millî eğitim sistemimizin en yüksek düzeyde bilimsel kuruluşu olan Millî Eğitim Şûralarının, her yıl toplanarak toplumumuzun ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde eğitim sistemimizi geliştirme çalışmalarını yapmasının gerekliliğine inanıyorum.

Program ve öğrenci akışı düzeni bakımından, belli bir programı yerine getirmekle görevli olan ve bu yolla başarısız sayılan öğrencileri sınıfta bırakma ve belge verme suretiyle okulun dışında bırakan "eleyici" ortaokulun yerini her öğrenciye ortak genel kültür veren temel dersler ile çevreye, okula ve öğrencilere göre farklı özel dersleri kapsayan, çocuğa esnek bir programla öğrencileri çalışma hayatına ve üst öğretime hazırlayan bir temel eğitim kurumu olacaktır. Daha açık bir deyişle, ortaokul kademesinde hedef, bugünkü gibi her çocuktan programa dâhil 13 dersin her birini ve her yıl mutlaka başarmasını istemek değil, fakat öğrencileri 3 yıl içinde kabiliyetleri ölçüsünde mümkün olduğu kadar yetiştirerek onlara temel bir eğitim sağlamak olacaktır. Bu amaçla ortaokul programı, genel kültür veren ortak dersleri ve iş hayatına yönelten seçmeli dersleri veya meslek derslerini kapsayacak şekilde yeniden hazırlanacaktır. Meslek okullarının ilkokula dayalı olan birinci devrelerinde seçmeli dersler yerine meslek dersleri konulacaktır.

⁶⁸ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 53.

Toplumumuzda, kalkınmamız için gerekli nitelik ve sayıda insan gücü hazırlama görevini yüklenen öğretmenin başarıyla çalışabilmesi, görevinde etkin olabilmesi onun gerekli huzur ve güven kavuşturulmasına bağlıdır. Öğretmenin başarısı toplumumuzun başarısı olacaktır. ⁶⁹ konuşmasında şûranın önemine değinen Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ ayrıca ortaokul programlarına da değinmiştir. Öğretmenlerin toplumsal kalkınmada önemli bir etken olduğundan bahseder. Konuşmasının tamamında programlardan ve işleyişten söz eden Bakan, yurttaşlık bilinci yada yurttaş eğitiminden açıkça söz etmemiştir.

Sayın bakanın konuşmalarının ardından görüşmelere geçilmiştir. Kabul edilen esaslardan biri IX. Milli Eğitim Şûrası kararlarıyla getirilen yeni ortaokul anlayışına uygun olarak hazırlanan “Ortaokul Yönetmelik Taslağı” yayımlanarak 24 ortaokulda geliştirilmek üzere uygulamaya konulmuş olmasıdır.

Ayrıca IX. Milli Eğitim Şûrası’nda, VII. ve VIII. Şûralara göre büyük bir hareketlenme gözlenmektedir. Bu dönemde Milli Eğitim Kanunu’nun kabulü büyük önem taşımaktadır. Diğer taraftan, Ortaokul Yönetmelik Taslağı yürürlüğe konulmuştur. İki yıllık eğitim enstitüleri açılmıştır. Böylece öğretmen ihtiyacına çözüm getirilmesi amaçlanmıştır. Hızlandırılmış Program uygulamasına geçilmiştir. Görüldüğü üzere bu şûrada alınan kararların çoğu uygulamaya konmuştur, fakat bu şûrada da uygulanmayan kararlar sayıca daha fazladır.

Şûradan çıkan sonuçlar şunlardır: “1.Dokuzuncu Milli Eğitim Şûrası 1973’te kabul edilen Milli Eğitim Temel Kanunu ile birlikte Türk Eğitim Sisteminin temel yapısını oluşturmuştur. Milli Eğitim Temel Kanunu’nda yer almamış ya da değiştirilmesine gerek görülen konular şûrada yer tutmuştur.

2.Şûranın ayırt edici bir özelliği, sekizinci Şûrada başlatılmış olan “yapılacak işlerin bir plana bağlanması” daha da geliştirilerek 1974-1975 Öğretim Yılı Uygulama Planı hazırlanmış olmasıdır. Yeni sistemle ilgili de ayrıntılı çalışma yapılmıştır

3.Dokuzuncu Milli Eğitim Şûrası, yasal ve yönetsel düzenlemeler (Yasa, Tüzük, Yönetmelik, Yönerge, Genelge) konusunda Şûra kararlarının uygulanması bakımından yakaladığı başarıyı ne yazık ki düzenlerin uygulanmasında, eğitim sisteminde işlevsel olarak yer almasında yakalayamamıştır. Bu durum, yalnızca Dokuzuncu Milli Eğitim

⁶⁹ MEB, *Sekizinci Milli Eğitim Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s.3- 12.

Şûrası ve Şûrada alınan kararların uygulanma durumuyla sınırlı değildir. Diğer Şûralarda da böyle aksaklıklar ne yazık ki görülmüştür.

4.Şûra kararlarından biri, ortaöğretimde 9. sınıf yöneltme sınıfıdır demektir. Ancak; bu yöneltme işlevini yerine getirecek rehberlik servisleri kurulamamıştır. Yöneltme işlevi, öğrenci, veli, rehberlik servisinin ortak kararı ile yürütülür diyerek oldukça mantıklı bir yol gösteriyor fakat uygulamada yine sıkıntı göze çarpmaktaydı..

5.Ortaöğretimde ders geçme ve kredi düzenine geçilmesi kararı var, yani ismi var ama cismi yok. Ders geçme ve kredi düzeni 1974-1975 öğretim yılında deneme olarak bazı okullarda başlayacak 1977-1978 Öğretim Yılında bütün ülkede genelleştirilecekti. Bu önemli kararda uygulamada -deneme okulları dışında- kendine yer bulamadı.

6.Temel eğitim konusunda; ‘Nüfusu az ve dağınık yerler için Temel Eğitim Bölge Okulları ve buna bağlı Pansiyonlar ve Temel Eğitim Yatılı Bölge Okulları açılır’ denilmesine karşın ne bu okullar açılmış ne de öğretmenler yetiştirilmiştir. Çoğu köy öğretmensiz kalmıştır.

7.Şûra kararlarına uygun olarak Milli Eğitim Sistemi ve bakanlık “örgün ve yaygın eğitim” olarak yeniden yapılandırılmıştır.

8.Bu Şûrada ilk defa Şûra toplanmadan önce, ön hazırlık olarak geniş katılımlı bölge çalışma raporları yapılmıştır. Öğretmenlerin görüşlerine de büyük oranda başvurulmuştur.”⁷⁰ Öğretmenlerin dinlendiği şûra da diyebiliriz.

3.5.4. Onuncu Milli Eğitim Şûrası (23-26 Haziran 1981)

Onuncu Milli Eğitim Şûrası, Türk Milli Eğitim sisteminin geneli üzerinde kararlar almak amacıyla 23-26 Haziran 1981 Tarihinde dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam‘ın başkanlığında Ankara’da; Türk Milli Eğitim Sistemi, bu sistemin bütünlüğü içinde eğitim programları, öğrenci akışını düzenleyen kurallar ve öğretmen yetiştirme⁷¹ gündem başlıklarıyla toplanmıştır.

Hasan Sağlam şûranın açılış konuşmasında özetle şu konulara temas etmiştir:

Bu şûrada ele alınacak yeni eğitim sistemi, ülkemizin politik, sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaç ve gerçeklerine dayalı, millî eğitim politikası temeline oturtulmalıdır. Millî dayanaklarımızı güçlendiren, çağdaş görüşlere yer veren, devlet kalkınma plan ve

⁷⁰ Muzaffer Deniz, *a.g.t.*, s. 54.

⁷¹ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 93- 94.

hedefleriyle uyum sağlayan, eğitim ve öğretimde, mesleki tekniğe ağırlık veren okul-endüstri ilişkisini geniş şekilde kuran insanımızı çok iyi yetiştiren ve ona iş bulan bilim ve teknolojiyi esas alan temele dayanmalıdır.

Bu durum içinde Millî Eğitim Şûrası'nın temel amacı; belirlenen etkenler ve faktörlerle, yapılan çalışmalar ve değerlendirmelerin ortaya çıkardığı öneri niteliğindeki hedefleri, kesin sonuca bağlamak, uygulama stratejisini ve araçlarını tespit etmek, Türk millî eğitimini yüceltecek yeni bir sistem bütünlüğünü yaratmak olacaktır.⁷² diyerek konuşmasında Türk eğitim sisteminin milli dayanaklarımıza dayanması gerektiğine vurgu yapmıştır. Konuşma hep bu çerçevede devam eder. Çok kısa da olsa Yurttaşlık oluşturma da eğitimin önemine değinilmiştir.

Şûrada bakanın konuşmasının ardından görüşmelere geçilmiş ve görüşmeler neticesinde özetle şu kararlar alınmıştır:

1. Okul öncesi eğitimin amaç ve görevleri
2. Okul öncesi eğitimi ana sınıfının kırsal ve gecekondü yörelerinde, Türkçe eğitimine ağırlık verilecek şekilde öncelikle yaygınlaştırılması
3. Temel eğitime giriş yaşının 7'den 6'ya indirilmesi ve zorunlu eğitimin 5 yıldan temel eğitimin tümünü kapsayacak biçimde 8 yıla çıkarılması
4. Temel eğitimin amaçları şûra kararları doğrultusunda yeniden saptanması
5. Temel eğitim uygulamasının kademeli olarak yaygınlaştırmaya başlanması, yaygınlaştırmada değişik ekonomik sosyal yapıya sahip olan yerleşim birimlerinin öncelikle ele alınması
6. Temel eğitimin yaygınlaştırılmasında yerel özelliklere göre yatılılık, araçla taşıma ve benzeri yöntemlerden yararlanılması
7. Temel eğitimin yaygınlaştırılmasında başta finansman olmak üzere tüm kaynakların en etkili bir biçimde harekete geçirilmesi
8. Temel eğitimin ülke düzeyine yaygınlaştırılmasında yararlanılmak üzere eğitim haritaları yapılması ve bu haritalarda temel eğitim bölgelerinin oluşturulması

⁷² MEB, *Onuncu Millî Eğitim Şûrası*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 12

9. Yetişkin ve mezunlar için yerel ihtiyaçlara cevap verebilecek yurt dışındaki Türk işçi çocuklarıyla özel eğitimi gerektiren çocukların eğitiminde kullanılabilecek farklı temel eğitim programları geliştirmesi
10. Fırsat eşitliğini sağlamada, okullar arası farklılıkları görmek ve gerekli tedbirleri almak amacıyla karşılaştırmalı sınavlar yapılması.
11. Mevcut öğretmenlerin hizmet içi eğitimden geçirilmesi
12. Öğrenci akış kurallarının Şûra kararları doğrultusunda yeniden düzenlenmesi
13. Okul öncesi ve temel eğitim 1. kademe kurumlarına öğretmen yetiştirilmesi
14. Temel eğitim ikinci kademe ve ortaöğretim kurumlarına öğretmen yetiştirilmesi
15. Öğretmen yetiştiren kurumlara öğretmen ve üst düzey diğer eğitim personelinin yetiştirilmesi.⁷³ Kararları alınmıştır.

Önceki Şûrada “Öğretmenler Yetiştirilmesi’ne ayrılmıştı. Fakat yönetim görevini üslenen, 12 Eylül 1981 sonrası ülke yönetimine egemen olan Askeri yönetim, yönetime geliş nedenlerini ve amaçlarını eğitime yansıtmak istemiştir ve bu amaçla Şûrada, Türk Eğitim Sisteminin yeni anlayışa göre bütünü üzerinde kararlar alınmasına çalışılmıştır.

Okulöncesi eğitimin yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Bu eğitim kurumlarının özellikle gecekondü bölgeleri ile Türkçe bilmeyenlerin bulunduğu bölgelerde yaygınlaştırılmasına ağırlık vermişlerdir. Programı bitiren her çocuğun kendisini Türk olarak bilip, bayrağını ve Atatürk’ü seven bir anlayışa sahip olması amaçlanmıştır.

Temel eğitim bir bütün olarak kabul edilmiştir. Temel eğitimin okulun çevresi ile bütünleşmesi gerektiği vurgulanmıştır. Not sistemi, devamsızlık durumu ve diğer program hususları belirlenmiştir.

Şûra da ortaöğretim kapsamı şu şekilde belirlenmiştir : “Ortaöğretim çok amaçlı (değişik programlı tek tip) lise ile mesleki ve teknik okulları kapsar.” Bakanlık Şûrada alman kararların bir uygulama planına bağlayarak gelecek öğretim yılından itibaren kademeli bir şekilde gerçekleştirmeyi kararlaştırmıştır.

3.5.5. Onbirinci Milli Eğitim Şûrası (8-11 Haziran 1982)

Onbirinci Milli Eğitim Şûrası ‘öğretmen yetiştirme’ ve Millî Eğitim hizmetlerinden öğretmen ve eğitim uzmanları (durum ve sorunları) konusunu görüşmek

⁷³ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 94- 97.

amacıyla 08-11 Haziran 1982 Tarihlerinde bakan Hasan Sağlam'ın başkanlığında Ankara'da toplanmıştır.⁷⁴

Devlet Başkanı Orgeneral Kenan EVREN şûranın açılış konuşmasında özellikle şu cümlelere vurgu yapar:

*“12 Eylül'den evvel öğretmenle öğrenci elele vererek okul içerisinde pankart yazmışlar, bomba imal etmişler, sokaklara beraber gitmişler ve beraber slogan atmışlardır. Bunları da unutmadık. Ama bu gibi davranış içerisinde bulunanlar çok şükür ki aranızdan temizlenmiştir. 12 Eylül'den sonra gezdiğimiz bütün yerlerde müşahade ettiğimiz odur ki değerli öğretmenlerimiz her zaman olduğu gibi yine Atatürk'ün izindedirler, böyle olacaklarından da hiç şüphem yok.”*⁷⁵ Diyerek şûranın çizgisinin eski programlardan uzak ve Atatürkçü olması gerektiğine dikkat çekmiştir Kenan Evren ile birlikte bu şûraya Milli Güvenlik Konseyi üyeleri de katılmıştır.

Kenan Evren'in ardından dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan SAĞLAM ise konuşmasında şu noktalara temas etmiştir:

“Geçen yıl toplanan X. Millî Eğitim Şûrası, Atatürk İlkeleri doğrultusunda, Türk Millî Eğitim sistemimizin yapışım, programlarım, yeni sistem içinde öğrenci akışının düzenlenmesini karara bağlamıştır. Ülkemizin durumu ve gerçekleri dikkate alınarak, belirli hedeflerine ulaşabilmen için öğretmen unsurunun, yeri ve değeri, bir defa daha, önemle ve dikkatle vurgulanmıştır, öncelikle öğretmen sorununun bütün yönleri ile ele alınıp değerlendirilmesine ait karar alınmıştır.

Bugün Atatürkçü Türk öğretmeni, 12 Eylül öncen, Millî Eğitimimizin her yandan aldığı ağır yaraları tedavi etmek için bilinçle ve anlayışla çalışmaktadır.

Bugün çalışmalarına başlayan XI. Millî Eğitim Şûrası'nda konuya eğitim sistemimizi Atatürkçü bir görüşle, yeniden düzenlemeyi öngören X. Millî Eğitim Şûrası'nın esasları temel olmuştur. Böylece, XI. Millî Eğitim Şûrası'nda, Türk Öğretmeninin ve eğitim uzmanının niteliklerini Atatürk İnkılâpları ve ilkeleri doğrultusunda belirleme ve bu konudaki çeşitli sorunlara çözümler arama, kararlara ulaşma ve uygulamalara temel esaslar getirme asıl amaç olmuştur. Bu maksatla, bir temel doküman hazırlanmış ve daha önce bütün üyelerin görüş ve incelemelerine sunulmuştur.

Bu dokümanda;

⁷⁴ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 98.

⁷⁵ MEB, *Onbirinci Millî Eğitim Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 6.

a) *Türk Millî Eğitiminin, yüksek eğitimin ve Öğretmen eğitiminin; amaçları ve temel ilkeleri belirtilmiştir.*

b) *Cumhuriyetten önceki dönemde öğretmen eğitimi, cumhuriyet döneminde öğretmen eğitimiyle ilgili politika, eğilim, amaç ve ilkeler, öğretmen yetiştiren kurumların gelişimi ve bugünkü durumları, öğretmenlerin hizmet içi eğitimleri ile çeşitli ülkelerde öğretmen yetiştirme modelleri incelenmiştir.*

c) *Mevcut öğretmen yetiştirme sistemimiz, X. Millî Eğitim Şûrasında kabul edilen yeni Türk Millî Eğitim Sistemi açısından değerlendirilmiş, öğretmen yetiştirmeye ilişkin mevcut sorunlara değinilmiş ve kabul edilen yeni sistemin gerekli kıldığı öğretmenliğin hizmet öncesi eğitim modeli geliştirilmiş, modelin başarı koşulları tartışılmış ve uygulama için önerilerde bulunulmuştur.*

d) *Türk Millî Eğitim sisteminde, öğretmen dışında eleman yetiştirilmesi gereken alanlar tespit edilmiş ve bu alanlara uzmanlık düzeyinde elemanlar yetiştirilmesi gerektiği düşünülerek, bunların eğitimi için model önerilmiştir.*

e) *Millî Eğitim Bakanlığında hizmetiçi eğitimin gerekliliği üzerinde durulmuş, hizmetiçi eğitim kavram ve hizmetiçi türleri belirtilmiş, Millî Eğitim Bakanlığında hizmetiçi eğitimin amaçları, fonksiyonları saptanmış bunlarla ilgili bir teşkilât yapısı önerilmiş ve uygulama ilkeleri verilmiştir.*

f) *Öğretmenlerin ve eğitim uzmanlarının sorunları ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.*

g) *Ayrıca, belli bir yönteme göre belirlenen ve örnek olarak alınan 22 İl'in ilçelerinde ve köylerinde, her derece ve türdeki okulların öğretmen, yönetici, rehber ve uzmanlarına anketler uygulanmıştır. Anketler ve öğretmenlerin sorunlarına ilişkin 67 il raporları değerlendirilerek sonuçları şûra ek dokümanı olarak sayın üyelerin incelemesine sunulmuş bulunmaktadır.”⁷⁶ ifadesiyle konuşmasında sıklıkla vurgu yaptığı Atatürkçülük ve öğretmen yetiştirme konularına önemiyet verdiğini belirtmiştir. Şûrada bu konularda uzunca çalışmalar yapılmış ve alınan kararların uygulanılmasında ise hızlı davranmışlardır.*

Şûradan çıkan esaslar şunlardır:

1. Gerek ilkokullara gerek ortaokullara öğretmen yetiştiren okullar başlangıçta büyük kentlerde veya yurdun daha çok batı bölgelerinde açılmış iken,

⁷⁶ MEB, *Onbirinci Millî Eğitim Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 7- 10.

zamanla ülkenin her köşesinde ve bölgesinde ilk öğretmen okulu veya eğitim enstitüsü gibi eğitim kurumları açılmıştır.

2. Öğretmen yetiştiren kurumların öğrenim süreleri kısa denilebilecek zamanda artış göstermiştir.
3. Millî Eğitim Temel Kanunu ile her dereceli ve her çeşit okul öğretmenlerinin genel kültür, özel alan bilgisi ve meslek formasyonu bakımından dengeli biçimde yetiştirilmesi öngörülmüş, bu husus öğretmen eğitiminde program açısından temel bir ilke olmuştur.
4. Öğretmenlerin hizmeti içinde yetiştirilmeleri, uzun bir süre ihmal edildikten sonra ele alınmakla beraber, kısa bir zaman içinde çok sayıda öğretmen ve yöneticinin çeşitli kurslardan geçirilmesi imkânı sağlanmıştır.
5. Öğrenim basamaklarına veya öğretim alanlarına göre açılan okullardan yetişen öğretmenlerin ileride aynı okullarda görev alabilecekleri düşünülerek, bu öğretmenler arasında mesleki bütünlük ve birliği sağlayacak, onlara ortak bir eğilim arılayışı ve tutum kazandıracak tedbirler alınmamıştır.
6. Cumhuriyetten bu yana öğretmen yetiştirmede nitelik konusu üzerinde de durulmuş, ancak öğretmen açığını kapama endişesi, kalite konusunda amaca ulaşılmasını engellemiştir.
7. Öğretmen yetiştiren kurumlar genellikle öğretim elemanı, tesis ve her türlü araç gereç ihtiyacı yeterince sağlanamadan bir Bakanlık onayı ile açılmıştır. Bu uygulama da öğretmen eğitiminin niteliğini olumsuz yönde etkilemiştir.
8. 8- Hepsinden önemlisi öğretmenlerimizi, cumhuriyetten bu yana temel karakterini oluşturan yürekleri yurda hizmet ideali ile Atatürkçü çizgide yetiştirmek için gerekli politika, sistem ve uygulama birliğinin yeniden oluşturulması gerekmiştir.
9. Öğretmen yetiştiren bir kurumu bitiren öğretmen adayı; Eğitim ve öğretim çalışmalarının, esasta, Türkiye Cumhuriyetini ve ATATÜRK ilkelerini yaşatacak ve yüceltecek nesil yetiştirmeye yönelik olduğunu bilir.
10. Ülkemizin kalkınma sorunlarıyla eğitim arasındaki bağlantı konusunda bilinçlidir ve yetiştireceği kuşakların kalkınmada rol oynayacaklarını bilir.
11. Eğitim biliminin kavramsal yapısını, metodolojisini ve terminolojisini bilir.
12. Eğitim sorunlarını, inceleme ve araştırma yaparak çözer ve eğitimde gelişmeyi sağlar.

13. Çeşitli ders konularının okul programlarının tümünde oynayacağı rolü bilir.
14. Öğretmenler Türk Millî Eğitiminin amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak görevlerini yerine getirmek zorundadırlar.
15. Çeşitli eğitim kademe ve tiplerine, değişik kurumlardan, farklı programlarla değişik sürelerde öğretmen yetişmektedir.
16. Mevcut öğretmen yetiştirme programları, Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 43. maddesinde yer alan yatay ve dikey geçişlere imkân verecek biçimde düzenlenmiştir.
17. Öğretmen yetiştiren kurum öğretmenlerinde ne gibi ek nitelikler aranılacağı, bu öğretmenlerin öğrenim düzeylerinin ne olacağı açıklıkla belirtilmemiştir.
18. Eğitim sistemimizin her kademesinde yetersiz öğretmenlik belgesine sahip veya hiçbir belgesi olmayan kişiler öğretmen olarak çalıştırılmaktadır. Özellikle öğretmen yetiştiren kurumlarda bu tür kişilerin öğretmen olarak istihdam edilmesi, yetişecek öğretmenlerin niteliğini önemli bir biçimde etkilemektedir.
19. Eğitim sistemimizin her kademesinde ücretli öğretmenler çalıştırılmaktadır. Öğretmen yetiştiren kurumlardaki ücretli öğretmenlerin oranları da dikkati çekecek kadar fazladır (% 28. 4). Oysa bilimsel araştırmalar, yalnızca ders saatinde derse girip çıkan öğretmenlerin, öğrencilerin bütün gelişmesiyle ilgilenemediklerini ortaya koymaktadır.⁷⁷

Şûrada kabul edilen esaslardan da anlaşılacağı üzere ve şûranın tek gündem maddesi olan öğretmen yetiştirme ile ilgili alınan kararlara baktığımızda her düzeyde öğretmen yetiştirilmesi konularına değinilmiştir. Ancak hiçbirinde açıkça ideal bir yurttaş kimliğinden veya yurttaş yetiştirilmesinden söz edilmemiş olması bir eksikliktir.

Şûrada sınıf öğretmenliği yetiştirilmesinde iki yıl uygun görülmüşken daha sonraları bu yanlış düzeltilerek 4 yıla çıkarılıp öğretmen kalitesi arttırılmaya çalışılmıştır. Bu durum da şûranın bir eksikliğidir. Kuram uygulama uyumsuzluğu görülmüştür.

Şûrada Eğitim Uzmanı Yetiştirme ve bu uzmanları Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı eğitim kurumlarında görevlendirme konusunda da çok heyecanlı ve istekli konuşmalar yapılmış, kararlar alınmıştır; ancak bunun da hiçbir şekilde uygulanmadığını görmekteyiz.

⁷⁷ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 99- 117.

Öğretmenlik mesleğinin iyileştirilmesi, öğretmenlerin eğitimi ve maaşları, eğitim uzmanlarının yaşam şartlarını iyileştirme; görüşülen konular arasında ağırlık kazanmıştır. Diğer şûralara göre bu konularda oldukça fazla kafa yorulmuştur; fakat bahsi geçen eksikliklerden dolayı yetersiz bir şûra olmuştur.

3.5.6. Onikinci Milli Eğitim Şûrası (18-22 Haziran 1988)

Onikinci Şûra'da Türk Eğitim Sistemi, yüksek öğretim, öğretmen yetiştirme, eğitimde yeni teknolojiler, Türkçe ve Yabancı Dil eğitimi- öğretimi; eğitim finansmanı, öğretim programları konu olmuştur ve Onikinci Milli Eğitim Şûrası gündem maddeleri konularını görüşmek üzere 18-22 Temmuz 1988 Tarihinde bakan Hasan Celal Güzel'in başkanlığında Ankara'da toplanmıştır.⁷⁸

Dönemin Başbakanı Turgut Özal XII. Millî Eğitim Şûrası açılış konuşmasında, Şûranın önemi hakkında; *"XII. Millî Eğitim Şûrası, çok önemli bir dönüm Şûrasıdır. Bu Şûrada alınacak kararlar, Türk Millî Eğitimine yeni bir vechе verecek ve Millî Eğitim, eğitim yoluyla asrın sonunda ileri ülkelerе yetişme hedefimizde çok önemli bir rol oynayacaktır."* Diye belirtmiştir.

Şûrada dönemin Talim ve Terbiye Kurulu Başkan Vekili Altan ATEŞ konuşmasında şûrayla ilgili olarak şu tespitleri yapar:

"Millî Eğitim Şûraları ile ilgili mevzuat incelendiğinde, Birinci Şûradan Onbirinci Şûraya kadar önemli bir değişiklik olmadığı görülecektir.

*Bu Şûranın öncekilerden bir farkı da, Bakanlığımızca oluşturulmuş, sizlerin eleştirilerine sunulmuş bir görüş; bir Bakanlık görüşü getirmeyişimizdir."*⁷⁹ diyerek önceki şûraları eleştiren bir konuşma yapar.

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Celal Güzel Şûrayı açış konuşmasında, Onikinci Milli Eğitim Şûrasının toplanış amacını şöyle belirtiyordu:

"Türkiye'de 1982'den (Onbirinci Şûradan) 1988'e kadar geçen altı yıllık dönem içinde gerçekten büyük bir ekonomik ve sosyal yapı değişikliği olmuştur. Eğitim de, toplum sistemlerinin en önemlilerinden birisini, belki de en önemlisini oluşturmaktadır. İşte, aradan geçen bu altı yıl, Türkiye'de eğitim sisteminin birçok meseleleriyle birlikte tekrar gözden geçirilmesini gerektirmiştir. Diğer taraftan, yıllardır Türk Milli

⁷⁸ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 148.

⁷⁹ MEB, *Onikinci Milli Eğitim Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 42- 43..

Eğitiminde yapılan önemli hizmetlere rağmen, Şûrası da açık bir gerçektir ki; Türk Milli Eğitiminde sistemden başlamak üzere ciddi bir reform ihtiyacı vardır.”⁸⁰

Konuşmasının devamında şu noktalara temas etmiştir:

“Değerli Şûra üyeleri, millî eğitim şûraları, Türk eğitim tarihinde gerçekten son derece değerli bir yere ve mevkiye sahiptir. İstiklal Savaşımızın o çetin günlerinde, Cumhuriyetimizin kurucusu büyük önderimiz ve Millî Eğitim camiasında bilinen sıfatıyla Başöğretmen Atatürk, 16 Temmuz 1921’de İlk Maarif Kongresini, top sesleri duyulurken Ankara’da toplanmıştır. Gerçekten, bundan 67 yıl önce Türkiye’de Millî Eğitim Şûralarının ilki mahiyetinde olan Maarif Kongresi toplanıyor ve daha sonra Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Millî Eğitim politikasının bir bakıma esaslarına yön verecek temel ilkeler tespit ediliyordu.

Yine, daha Cumhuriyet kurulmadan birkaç ay önce, 15 Temmuz 1923’te, Atatürk’ün talimatıyla ilk Heyet-i İlmiye-İlmi Kurul-toplantısı Ankara’da yapıldı. Daha sonra 1924’te ve 1925’te bu Heyet-i İlmiye toplantıları tekrarlandı. Bu toplantıların gündeminde, başta Tevhit-i Tedrisat Kanunu olmak üzere Türk Milli Eğitime istikamet veren bütün temel hususlar yer almıştır.

1933 yılında, 2287 sayılı Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun çıkarıldı. Talim ve Terbiye Kurulu teşkil edildi ve bu kanunla 3 yılda bir Maarif Şûralarının toplanması öngörüldü.

Bu kanunun çıkarılmasından 6 yıl sonra, 1939 yılında 1. Maarif Şûrası toplandı. 0 günden bugüne geçen günlerde on bir Millî Eğitim Şûrası toplantısı yapıldı.

Şûra tabiri, daha sonra bizim Bakanlığımızdan misal verirse, Gençlik ve Spor Şûraları da dâhil olmak üzere birçok toplantının ismi olarak kullanıldı; ancak, “şûra” denince, Cumhuriyet tarihinde Millî Eğitim Şûrası akla geliyor. Gerçekten, Türk Devlet geleneği içinde şûranın ayrı bir yeri ve önemi vardır.

XI. Millî Eğitim Şûrası, Haziran 1982’de toplandı ve burada, bugün de Şûramızın önemli bir gündem maddesini teşkil eden öğretmen ve eğitim uzmanı konusu ele alındı. Ancak, o günden bugüne geçen 6 yıl zarfında, 1973’de çıkarılan 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun öngörmesine rağmen her yıl toplanması gereken Millî Eğitim Şûrası, 6 yıldır toplanamadı.

XII. Millî Eğitim Şûrası’nı çok çeşitli ihtiyaçlarla, zaruretlerle ve sebeplerle toplamış bulunuyoruz. Bir defa, Türkiye’de, 1982’den 1988’e kadar geçen 6 yıllık dönem

⁸⁰ MEB, Onikinci Millî Eğitim Şûrası, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991, s. 17- 39.

içinde gerçekten büyük bir ekonomik ve sosyal yapı değişikliği meydana gelmiştir. Özellikle Birinci ve İkinci Özal Hükûmetleri döneminde, son 5 yıldır, şûrası inkar edilmez bir gerçektir ki, birçok problemlere ve sıkıntılara rağmen, ekonomik ve sosyal bakımdan çok önemli adımlar atılmış, atılımlar yapılmış ve ciddi uzun vadeli tedbirler alınmıştır. Gerçekten, o zamandan bu yana bazı ekonomik ve sosyal göstergeler değerlendirildiğinde, Türk iktisadi hayatının ve toplum yapısının gittikçe hızla değiştiğini görmekteyiz.

Eğitim de, toplum sistemlerinin en önemlilerinden birisini, belki de en önemlisini teşkil etmektedir. İşte aradan geçen bu 6 yıl, Türkiye'de eğitim sisteminin birçok meseleleriyle birlikte tekrar gözden geçirilmesini gerektirmiştir.

Diğer taraftan, yıllardır Türk Millî Eğitiminde yapılan önemli hizmetlere rağmen, şûrası da açık bir gerçektir ki, Türk Millî Eğitiminde sistemden başlamak üzere ciddi bir reform ihtiyacı vardır. Gerçi, bu reform kelimesi, birçok sosyal kurumlarda, müesseselerde yıllardan beri söylenegelmiştir; ama 21'inci yüzyılın eşiğinde Türk eğitim sistemini mutlaka değiştirme ihtiyacı içerisindeyiz.

Bu ihtiyaç sadece Türkiye'de görülmemektedir. Nitekim 1983 yılında, birçok müesseseleri bakımından hakikaten gelişmiş bir ülke olan -bir süper devlet olan- Mili Eğitim Bakanlığına ve Başkana verilen bir raporun yankıları hâlâ devam etmektedir. Geçtiğimiz mayıs ayı sonunda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Amerikan Cumhurbaşkanı'na bu raporun tekrar gözden geçirilerek verildiğini öğrenmiş bulunuyoruz.

(...)

...Şunu huzurunuzda ifade etmek istiyorum: Türkiye'de, ekonomik ve sosyal bir çok konuda gerçekten, özellikle son 5 yılda önemli adımlar atılmıştır. Eğitim konuları da buna dâhildir; ama sadece ekonomik bakımdan altyapı yatırımlarını gerçekleştirmek, sanayileşmeyi sağlamak, ihracatı artırmak, ekonomik başarılar göstermek; bir milletin kalkınmasını gerçekleştirmede yeterli değildir. Bütün bu eserleri ellerine teslim edeceğimiz gençliğimizi, en iyi şekilde yetiştirmek zorundayız. 21'inci yüzyılın başında dünyanın gelişmiş ülkeleri arasında iddialı olmak istiyorsak, önemli bir role sahip olmak istiyorsak, mutlaka Millî Eğitimimize daha fazla önem vermek

zorundayız.”⁸¹ Konuşmasının tamamında şuranın gündem maddelerine vurgu yapacak bir şekilde konuşmuştur.

Şûrada kabul edilen bazı esaslar şunlardır:

1. İlköğretimin temel amacının öğrencilerin; temel seviyede hayat, vatandaşlık, matematik ve fen bilgilerini almaları, ahlâki değerleri benimsemeleri ve yaşamaları, içinde yaşadığı toplumun kültürünü tanımaları ve tarih fikrini geliştirebilmeleri, demokratik davranış kazanmaları, çeşitli yeteneklerini deneyerek, üst eğitim kademelerinden birini veya bir mesleği seçebilme olgunluğunu kazanmaları, şahsiyetli olmaları, çevreye ve topluma uyum sağlamaları için gerekli eğitim öğretim imkânlarını veren eğitim kurumları olarak düzenlenmesi.

2. Hâlen liselerin bünyesinde bulunan ortaokulların tamamen ilköğretim bünyesine alınması.

3. İlköğretime başlama yaşının 72 ay olarak belirlenmesi; ancak, velisinin isteği ile, "okul olgunluğu"na gelen çocukların da okula kaydının yapılması ve bunun yaş bakımından alt sınırının 66 ay olarak tespit edilmesi.

4. Aileye; temel çocuk terbiyesi ve sosyalleşme ile ilgili görevlerini hatırlatacak tedbirlerin geliştirilmesi.

5. Öğretmenin ve okulun aile ile ilişkisinin sıklaştırılması, okul ve aile uyumunun sağlanmasına itina gösterilmesi.

6. Sekiz yıllık ilköğretimin ortak ve aynı bir öğretim programına kavuşturulması; mevcut ilkokul, ortaokul farklılığının ortadan kaldırılması.

7. Okullarda tabiat koleksiyonları, müzeler, sergiler, seralar ve hayvan yetiştirme yerlerinin kurulması; öğrencilerin gözlem, araştırma ve uygulama yapmalarının teşvik edilmesi; çevrede mevcut müzelerin ve benzeri yerlerin gezdirilmesi.

8. Bütün öğrencilere ortaöğretim seviyesinde ortak bir genel kültürün verilmesi; bu öğretim kademesinde öğrencilerin, kişilik bütünlüğünün geliştirilmesinin, onlara millî kimlik şuurunun kazandırılmasının ve millî tarihinin, sosyal ve kültürel varlığının öğretilmesinin, problem çözme yeteneklerinin geliştirilmesinin amaçlanması.

9. Orta program uygulayan 9. sınıf sonrasında, öğrencilerin; 10. sınıfta Fen ve Sosyal Bilimler, 11. sınıfta Matematik ve Tabii Bilimler ile Sosyal Bilimler ve Edebiyat kollarına ayrılması.

⁸¹ MEB, TTKB Şura Genel Sekreterliği, s. 149- 150.

10. Lise 9. sınıfta, her öğrenci için ortak dersler; lise 10. ve 11. sınıflarda, ortak derslere ilaveten ilgili kol dersleri ve seçmeli derslerin okutulması.

11. İmam-Hatip Liselerinin; imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile ilgili elemanları yetiştirmek üzere ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayıcı programları uygulayan öğretim kurumları olarak tanımlanması.

12. Öğretmen yetiştirme ve hizmet içi eğitimde öğretmenlere uygulanan "genel kültür" programının, 21. yüzyıl nesillerinin üstün vasıflı yetiştirilmesi hedefine uygun olarak yeni bir yaklaşımla ele alınması ve;

a) Toplum tanıma ve yöneltme bilimleri derslerinin artırılması (sosyoloji, felsefe, din ve ahlâk bilimleri, liderlik, sosyal tarih)

b) Kalkınma şuurunun yeni nesillere kazandırılması için Türkiye'nin kalkınma hedefleri, sınıfta işlenen konularla, Türkiye'nin ihtiyaçlarının nerede ve niçin kullanıldığı konusunda irtibat kurulması; öğrencilere çeşitli mesleklerle ilgili bilgiler verilmesi

c) Demokratik kişilik kazandırma, bunun için de çözüm üretme teknikleri konusunda öğretmenlere uygulanan genel kültür programının takviye edilmesi

13. Türkçe dersinin sınıf geçmede ağırlıklı olması.

14. Türk Dili Öğretiminin yeterince yararlı olabilmesi için Dilbilgisi derslerinin ayrı saatlerde okutulması.

15. Öğrencilere okuma sevgi ve alışkanlığının kazandırılması; bunun için, ilkokuldan başlayarak, sınıf seviyesine göre Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca tespit edilmiş, edebi değer taşıyan, yılda en az beş kitabın okutulması.

16- Eğitim sistemimizin bütünlüğü içinde öğretim programlarının; Atatürk İnkılap ve ilkeleri, Anayasa ile birlikte Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri, kalkınma planları doğrultusunda, kişinin ve toplumun her alandaki ihtiyaçlarına uygun, çağdaş, üretime yönelik, bilgi ve beceri kazandırıcı, çağın ve geleceğin bilgisi, teknoloji ve haberleşme toplumuna uyabilen, millî kalkınma için gerekli insan gücünün yetiştirilmesini dikkate alabilecek nitelikte olması; öğrenciye, hür ve demokratik düşünceyi, sevgiyi, hoşgörüyü kazandırması; onun, teoriyi uygulamaya dönüştürebilmesi yeteneğinin geliştirilmesine yönelik, usûl ve tekniklere uygun şekilde hazırlanması

17- Öğretim programlarının; muhteva bakımından genç nesillere millî kimlik kazandırılmasında, millî birlik ve bütünlüğümüzün sürekli ve sağlam temeller üzerine oturtulmasında, kendi geçmişlerini, manevî ve millî kültür değerlerini öğrenmede yardımcı olacak şekilde ve devamlı olarak ilmî bir yöntemle geliştirilmesi.

18- Programların geliştirilmesinde; eğitimin, "millî kültür değerlerinin korunması" ve "yenilikçilik" olarak ifade edilen iki önemli fonksiyonunun birbirine tercihinin ve önceliğinin söz konusu olmaması; bu iki fonksiyonun dengelenmesine dikkat edilmesi.

19. yüzyıla girerken milletimizin bütün fertlerinin; bir taraftan kendi meselelerine ve kültürüne, diğer taraftan dış dünya ile ilgili münasebetlere vakıf, milletlerarası menfaat ilişkilerinin idrakinde, ülkesinin menfaatlerini savunabilen, ülkesini tanıtabilen ve kapasitesi ile saygı toplayan insanlar olarak yetiştirilmesi; öğretim programlarının hazırlanmasında bu mecburiyetlerin de göz önünde bulundurulması.

20. Öğretim programlarının düzenlenmesinde; vazgeçilmez zorunluluk olarak görülen millîlik özelliğinin yanında, sevgi esasına dayanan demokratik davranış geliştirme, hür düşünce ve hoşgörü unsurlarına da yer ve önem verilmesi.

21. Her kademedeki öğretim programlarında bütünlüğe dikkat edilmesi; ders programlarının birbiriyle çelişmesinin önlenmesi; o öğretim kademesinden beklenen fayda ve sonucun gözetilmesi; öğrencinin sadece bilgi sahibi olması yerine, bilgilerini kullanan ve davranış hâline getiren kişiler olarak yetiştirilmesi.

22. İnsanımızın düşünce ve manevî yapısının teşekkülünde önemli yeri olan Tarih, Coğrafya, Türkçe, ve Edebiyat, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi gibi derslerin muhtevasının tayininde, kültürel açıdan hedef alınan insan tipinin yetiştirilmesinin göz önünde bulundurulması; bu derslerin, bilgi ezberletici değil, düşündürücü, araştırmacı ve davranış kazandırıcı olması; program muhtevalarının belirlenmesinde, özellikle ilkokullarda merkezden çevreye ilkesinin dikkate alınması.

23. Tarih derslerinin, Türk Tarihinin bütünlüğünü, olayların sebep ve sonuç ilişkilerini ortaya koyacak ve tarih şuuru ve perspektifi kazandıracak şekilde ele alınması.

24. Türkçe eğitim ve öğretiminde programlardaki ve uygulamadaki yetersizliklerin giderilmesi; Türk çocuklarının Türkçeyi doğru, güzel konuşur ve yazar hâle getirilmesi; gerekli durumlarda bu derse ait haftalık saatlerin artırılması.

25. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinin programlarının yeniden gözden geçirilmesi; Anayasa'nın öngördüğü çerçeve içinde din eğitimi ve öğretimine ağırlık verilmesi.⁸² Kararları alınmıştır.

Olumlu bir durum olarak, Şûrada alınan kararlar doğrultusunda, İlköğretimin temel amacı: öğrencilerin temel seviyede hayat, vatandaşlık ve fen bilgilerini almaları, ahlâk temelinin yerleştirilmesi, diye tespit edilmiştir. Toplumun kültürünü tanımaları, tarih fikrini geliştirebilmeleri, demokratik davranışı yerleştirebilmeleri, çeşitli yeteneklerini deneme fırsatını bularak meslek ve üst eğitim kademelerine yönlendirmeleri için imkân sağlanmaya çalışılmıştır. Şahsiyet gelişmesi ve temel sağlam şahsiyet özelliklerinin yerleşmesi, çevreye ve topluma uyumun sağlanması, çevre ve sosyo-ekonomik grupların ihtiyaçlarının dikkate alınmasına da önem verilmesi istenerek yurttaşlık oluşturma da bu hususları dikkate alarak, Şûra, çalışmalarını yapmıştır. Ancak, Bu şûrada konuşulan ve görüşülen konuların ağırlıklı olarak eğitim teknolojilerinden olması, Yurttaş oluşturma politikaları bakımından zayıf kalmasına neden olmuştur.

3.5.7. Onüçüncü Milli Eğitim Şûrası (15-19 Ocak 1990)

Onüçüncü Milli Eğitim Şûrası, ‘yaygın eğitim’ konusunu görüşmek üzere 15-19 Ocak 1990 Tarihlerinde bakan Avni Akyol başkanlığında Ankara’da toplanmıştır.⁸³ Yaygın eğitim sisteminin, ülkemizin ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebilecek bir yapıya kavuşturulması için çeşitli kuruluşlarca yapılan çalışmaları bir araya getirmek, kazanılan tecrübeleri hizmete sunmak ve yapılacak çalışmalara ışık tutmak amacıyla, Cumhuriyet dönemi eğitim tarihinde ilk defa gündemi tek maddeden oluşan bir şûradır.

Dönemin Millî Eğitim Bakanı Avni Akyol konuşmasında: “*Eğitim sistemimiz, Cumhuriyetimizin temel kanunlarından ilki olan, 1924 yılında yürürlüğe giren 430 Sayılı Öğretimde Birlik (Tevhid-i Tedrisat) Kanununa uygun olarak ve 1973 tarihli ve 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda öngörüldüğü gibi, ÖRGÜN EĞİTİM ve YAYGIN EĞİTİM olmak üzere, iki ana bölümden meydana gelmektedir.*

Örgün eğitim; okul öncesi eğitimi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarıdır.

⁸² MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 151- 173.

⁸³ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 173.

Yaygın eğitim ise, örgün eğitimin yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin tümünü kapsamaktadır.

...Vatandaşlarımıza, başta okuma-yazma ve Türkçeyi öğretme olmak üzere çağımızın bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerine uymalarını sağlayıcı; millî kültür değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı ve benimsetici; toplu yaşama, dayanışma, yardımlaşma, uzlaşma, birlikte çalışma ve örgütlenme anlayışını ve alışkanlığını kazandırıcı; boş zamanlarını değerlendirme, beceri kazandırma, ekonomik güçlerini arttırma, meslek edinme, meslekte gelişme imkânlarını sağlayıcı; bu suretle ara insan gücünü hazırlayıcı; dengeli, verimli ve sağlıklı insan ve toplum olmayı destekleyici her türlü faaliyet, yaygın eğitimin kapsamı içindeki görevleridir.

Bilindiği gibi Osmanlı Devleti, Ortaçağ'dan Yeniçağa geçiş döneminde zamanın en ileri, gelişmiş ve güçlü bir devleti iken, Batının bilim ve teknolojiye gerçekleştirdiği gelişmeleri yeterince izleyememiş olmasından dolayı; 18. ve 19. yüzyıllardaki gelişmelerin gerisinde kalmıştır. Değişme, gelişme ve yenileşme hızının giderek artmakta olduğu çağımızda ise toplumların bu çağın özelliklerini anlamaları, hızlı değişmelere ayak uydurmaları daha da önemli bir zorunluluk hâline gelmiştir. Günümüzde insanlık, artık "bilgi toplumu" denilen bir aşamaya ulaşmış bulunmaktadır. Bu aşamada toplumun iyi yetişmiş, bilgili, araştırmacı, üretici, yaratıcı insan gücüne olan ihtiyacı daha da artmıştır. Bu durum, pek çok alanda gençlerin işe girişte asgari üniversite seviyesinde bir öğrenim görmelerini zorunlu kılmakta; hatta bazı alanlarda yetersiz bile kalmakta ve lisans üstü bir öğrenime ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer taraftan bilim ve teknoloji ile toplum yapısındaki sürekli değişme ve gelişmeler, insanlar hangi seviyede örgün eğitim görmüş olurlarsa olsunlar, onların sürekli eğitimlerini kaçınılmaz hâle getirmektedir.

...XIII. Millî Eğitim Şûrası, Cumhuriyet tarihimizde ilk defa sadece yaygın eğitim konusunda, ülkemizde bu alanda ilgili çalışmalar yapan bakanlıkların, üniversitelerimizin, diğer resmî, özerk, özel ve gönüllü kuruluşların yetkili temsilcileriyle toplanmış bulunmaktadır.”⁸⁴ Şeklinde görüşlerini ifade etmiştir. Milli Eğitim Şûrasının toplanış amaçlarını belirlemiş ve Konuşmasında yurttaş yetiştirmede yaygın eğitimin önemine de değinmiştir.

Milli Eğitim Bakanı Avni Akyol Şûrada yapılan konuşmasından özetle:

⁸⁴ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 173- 175.

-Vatandaşlarımızın, başta okuma-yazma ve Türkçe öğretme olmak üzere çağımızın bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerine uymalarını sağlayıcı; ulusal kültür değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı ve benimsetici; toplu yaşama, dayanışma, yardımlaşma, uzlaşma, birlikte çalışma ve örgütlenme anlayışını ve alışkanlığını kazandırıcı; boş zamanlarını değerlendirme, beceri kazandırma, ekonomik güçlerini artırma, meslek edinme, meslekte gelişme imkanlarını sağlayıcı; dengeli, verimli ve sağlıklı insan ve toplum olmayı sağlayıcı eğitim almalarını sağlamak,

-Yaygın eğitimin kapsam, amaç ve görevleri, Milli Eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, örgün eğitimin yanında veya dışında eğitmek, onlara gerekli bilgi ve becerileri edindirmek; anlayış ve değer yargılarını değiştirecek yeni, geçerli ve gerekli davranışları kazandırmaktır.⁸⁵ Olarak belirler.

Bakanın konuşmalarının ardından genel kurulda görüşülen konular hızlıca karara bağlanır.

XIII. Millî Eğitim Şûrasında, "Yaygın Eğitimde Kavram, Kapsam ve Eğilimler" Konusunda Şu Kararlar Alınmıştır:

Ülkemizde bir "Millî Eğitim Terimleri Sözlüğü" hazırlanmalıdır. Bu sözlükte, yaygın eğitim alanında gelişen, uluslararası terminolojiyi de dikkate alacak şekilde bir yaygın eğitim bölümü yer almalıdır.

Sosyal kültürel kurs programları içinde sanat eğitimine ağırlık verilmez.

Demokrasi ve çevre konusuna ağırlık verilmez.

Halkın yaygın eğitime katılması hususunda motivasyonu sağlanmalıdır.

Yaygın eğitimde alınan belgelerin örgün eğitimdeki denklikleri belirlenerek, iki sistem arasında yatay ve dikey geçişler sağlanmalıdır.

Yaygın eğitimde kazanılan bilgi ve becerilerin bireyin güncel yaşamında fonksiyonel olmasını sağlayıcı tedbirler alınmalıdır.

Yaygın eğitim hizmetine duyulan ihtiyacın gerçekçi bir biçimde belirlenebilmesi için ulusal ve yerel düzeyde araştırmalar yapılmalıdır.

Vatandaşların yaygın eğitimi anlamaları konusunda bilgilendirilmeleri sağlanmalıdır.

Halk Eğitimi Merkezleri yalnız kurs açılan bir yer değil, yetişkinlerin buluştuğu, çeşitli sosyal ve kültürel etkinliklerin sürdürüldüğü, ortak sorunlara çözüm yollarının

⁸⁵ Muzaffer Deniz, *a.g.t.*, s. 35- 38,

aranacağı ortamları sağlayan toplum merkezleri hâline dönüştürülmelidir. Bu konuda yerel yönetimlerin de desteği sağlanmalıdır.

Gerek yüz yüze eğitimle, gerekse de birbirleriyle desteklenerek kitle iletişim araçlarının yaygın eğitimde kullanılmaları teşvik edilmelidir.

Orta ve yüksek dereceli bütün meslek okulları ve öğretmen yetiştiren kurumların programlarında halk eğitimi konularına yer verilmelidir.

Gelişen dünyada yaygın eğitim çalışmaları sürekli takip edilmeli ve bunlardan yararlanma yolları aranmalıdır.

XIII. Millî Eğitim Şûrasında, "Yaygın Eğitimde Organizasyon ve İş birliği" konusunda şu kararlar alınmıştır.

Yaygın eğitimi gerçekleştiren kurumlar arasında organizasyon ve iş birliğinin sağlanabilmesi ve bu konuda yaygın eğitimdeki gelişmeleri de dikkate alan kapsamlı bir yasanın çıkarılmasının gerektiği karara bağlanmıştır.

Bu konuda eksikliği her zaman hissedilen ve uygulamalarda da önemli bir sorun olarak karşımıza çıkan koordinasyon ve iş birliği ile ilgili şu kararlar alınmıştır.

Koordinasyon ve iş birliği hem millî, hem de mahalli seviyede düzenlenmelidir.

Millî seviyede iş birliği yapılacak resmî ve özel kurum ve kuruluşların temsilcileri Millî Eğitim Bakanının çağrısı üzerine toplanmalı ve bu kurulun sekreteryası işleri Millî Eğitim Bakanlığınca yürütülmelidir.

İşbirliği kurulları ilde valinin, ilçede kaymakamın çağrısı üzerine toplanmalı, sekreteryası işleri illerde halk eğitimi başkanlığı, ilçelerde halk eğitimi merkezi müdürlükleri tarafından yürütülmelidir.

İl ve İlçe Koordinasyon ve İşbirliği Kurullarında halk eğitimi başkanları ile halk eğitimi merkezleri müdürleri tabii üye olmalıdır.

Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde yaygın eğitim hizmeti veren birimler arasındaki koordinasyon sağlanarak, örgün eğitim imkânlarından faydalanamamış kimselere, temel, tekâmül ve ihtisas eğitimi verilmelidir.

Halk Eğitimi Başkanları ile Halk Eğitimi Merkezi Müdürlerinin görev, yetki ve sorumlulukları yeniden belirlenmeli ve yönetmelik hükümlerine bağlanmalıdır. Bu görevlilerin yetkileri mahallî ihtiyaçlara cevap verebilecek ve mahallî kaynakları kullanabilecek şekilde arttırılmalıdır. Halk Eğitimi Merkezleri; program geliştirme, uygulama, değerlendirme gibi alanlarda daha geniş serbestlik içinde çalışabilmelidirler.

XIII. Millî Eğitim Şûrasında "Yaygın Eğitimde Personel" konusunda şu görüşlere yer verilmiştir:

Öncelikle eğitimle ilgili tüm personel politikaları siyasi hesapların dışında tutulmalı ve devlet politikası hâline getirilmelidir.

Yaygın eğitim kurumlarında çalışan personel için, bu kurumlardaki çalışma şartları da dikkate alınarak ve hizmeti cazip hâle getirecek yeni bir ücret sistemi belirlenmelidir.

Halk eğitimi başkanlıklarına atanacak olanlarda hizmet alanının gerektirdiği ek nitelikler aranmalıdır. Bunlar, yeni Şûra kararlarına uygun olarak lisans düzeyinde eğitim görmüş olmalıdırlar. Mevcut halk eğitim başkanları, en kısa zamanda hizmet içi eğitimine tabi tutulmalıdırlar (Mümkün olduğu takdirde, yurt dışı eğitimleri sağlanmalıdır).

Yaygın eğitim alanında en kapsamlı ve en etkin hizmet veren halk eğitimi merkezlerinin fonksiyonlarını yerine getirebilmesi, öncelikle bu merkezlerde görev yapan eğitici personelin niteliklerinin yükseltilmesiyle mümkündür. Bunun için halk eğitimi alanında lisans ve lisansüstü seviyede eğitim görmüş olanların bu alanda istihdamına öncelik verilmelidir.

Bütün kurum ve kuruluşlar, yaygın eğitim hizmetlerindeki personelde, mesleki yeterlilik yetişkin eğitimi alanında formasyon (Androgojik formasyon) aramalıdır.⁸⁶ Ayrıca XIII. Millî Eğitim Şûrasında; "Yaygın Eğitimde Yatırım ve Finansman" konusunda da kararlar alınmıştır.

Şûra'da alınan kararlar kademeli olarak uygulamaya konulmuştur. Şûra'nın uygulamaya konulan kararlarından biri, yaygın eğitim yoluyla kazanılan bilgi ve becerilerin örgün eğitimde değerlendirilmesidir. Vatandaşlarımızın eğitim seviyelerinin yükseltilmesine önemli katkıda bulunulmuştur. Sosyal kültürel kurs programları içinde sanat eğitime ağırlık verilmiştir. Demokrasi ve çevre konusuna da ağırlık verilmiştir. Onüçüncü Şûra yaygın eğitim, halk eğitimi konusunda Milli Eğitim Bakanlığının en kapsamlı çalışması olmuştur; ancak şûra kararları arasında olmasına rağmen yaygın eğitimde eşgüdüm sağlanamamıştır. Yaygın eğitim çalışmalarında etkin, verimli bir yönetim oluşturulamamıştır.

⁸⁶ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 176 – 179.

3.5.8. Ondördüncü Milli Eğitim Şûrası (27-29 Eylül 1993)

Ondördüncü Milli Eğitim Şûrası, Eğitim Yönetimi ve Okul Öncesi Eğitim konularını görüşmek üzere 27-29 Eylül 1993 Tarihlerinde bakan Nahit Menteşe başkanlığında Ankara'da toplanmıştır Şûranın amaçları; Okul öncesi eğitimde okullaşma oranının çok düşük olması nedeniyle bu konuyla ilgili kararlar alıp uygulamak, diğer bir amacı milli eğitimde verimliliği arttırıcı tedbirleri görüşmek, eğitim yönetiminde uzmanlaşmak ve Milli Eğitim hizmetlerinin etkili, işlevsel ve ekonomik yürütülmesini planlamak olmuştur.⁸⁷

Dönemin Millî Eğitimin Bakanı Nahit Menteşe şûrayı açış konuşmasında:

“Sayın Cumhurbaşkanım,

Millî Eğitim sistemimizin geliştirilerek niteliğinin yükseltilmesinde çok önemli katkılar sağlayan millî eğitim şûralarından 14.'sünün yüksek huzurlarınızda açılmasından duyduğumuz mutluluğu ve gururu belirtmek istiyorum. Teşriflerinizle Millî Eğitim camiasını onurlandırınız. Şahsım ve Bakanlığım mensupları adına saygılarımı ve şükranlarımı arz ediyorum.

Sayın Başbakanım,

Eğitim camiasından gelen bir kişi olarak sizden yakın irşat ve ilgi, yardım görmekteyiz. Şûramıza katılmanız bize şevk ve güç vermiştir, teşekkürlerimizi sunuyorum.

Ayrıca kardeş Türk Cumhuriyetlerinin ve topluluklarının bakan ve temsilcilerine; bakanlarımıza, eski bakanlarımıza, milletvekillerimize, misafirlerimize, şûranın değerli üyelerine, basın, radyo ve televizyonlarımızın değerli temsilcilerine hoş geldiniz diyor, hepinizi en iyi dileklerle selamlıyorum.

Başta Cumhuriyetimizin kurucusu, Başöğretmen Atatürk olmak üzere, Millî Eğitim sistemimizin geliştirilerek bugünkü seviyeye gelmesinde emeği geçen Millî Eğitim Bakanlığımızdan, çok değerli eğitimci ve öğretmenlerimizden; hayatta olmayanları rahmetle, hayatta olanları da minnet, sevgi ve saygıyla anarak sözlerime başlamak istiyorum.

Millî Eğitim Şûralarının Türk eğitim tarihinde çok önemli bir yeri vardır.

Millî Eğitim Şûralarının ilki mahiyetinde olan ve 16 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'nin açılış konuşmasında Atatürk; Millî Eğitimimizin yeniden düzenlenmesi için alınacak tedbirlere işaret etmiş, yeni Türkiye

⁸⁷ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 179.

Cumhuriyeti Devleti'nin eğitim ilkelerini belirtmiştir. Daha sonra 1923, 1924 ve 1925 yıllarında Atatürk'ün talimatı ile Heyet-i İlmiye adıyla toplanan ilmî kurulların gündeminde, başta Tevhidi Tedrisat Kanunu olmak üzere Millî Eğitimimize yön veren konular yer almıştır.

Birinci Maarif Şûrası'nın toplandığı 1939 yılından bugüne kadar 13 Millî Eğitim Şûrası toplanmış, bunlardan 13. Millî Eğitim Şûrası 15 Ocak 1990 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu tarihten itibaren geçen 3 yıla yakın zaman içerisinde bilim ve teknolojiye hızlı ve önemli gelişmeler ve değişimler olmuştur.

Bu gelişme değişmelere paralel olarak, bilgi ve teknoloji toplumu olma yolunda ülkeler arası başlatılan amansız yarış, giderek artan bir hızla sürdürülmektedir. Bu durum, toplumumuzun sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal sistemlerinde olduğu kadar eğitim sistemlerimizi de etkilemeye devam etmektedir.

Bu sebeple Millî Eğitimimizi, Millî Eğitimin genel amaç ve temel ilkeleri doğrultusunda, 21. yüzyılın çağdaş eğitimine uygun olan toplumumuzun ihtiyaçları ve çağın teknolojik gelişmeleri doğrultusunda düzenlemek ve sosyal ve ekonomik, kültürel, siyasal alanlarda millî birlik ve beraberliğimizi pekiştirecek şekilde uygulamak zorundayız.

Bu amaçla, göreve başlama mesajında da belirttiğim üzere eğitim ve öğretim hizmetlerinin yürütülmesinde izleyeceğimiz ilke, politika ve hedeflerimiz şöyledir:

Eğitimimizin, Atatürk ilkeleri ışığında, millî, demokratik, çağdaş, laik, cumhuriyetçi ve evrensel nitelikleri geliştirerek korunacaktır.

Okul öncesi eğitimi geliştirerek yaygınlaştırılacaktır. Zorunlu eğitimin en az 8 yıla çıkarılması çalışmalarına devam edilecektir.

Ortaöğretimin kendi içinde ve yaygın eğitimle yatay ve dikey geçişlere imkân verecek düzenlemeler yapılacaktır. Mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilecektir.

Öğrencilerin ilgi, istek ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli meslek alanlarında eğitim görebilmeleri için yönlendirme sistemine işlerlik kazandırılacaktır.

Öğretim programları ve ders kitapları, evrensel niteliklere, demokratik ve özgürlükçü anlayışa uygun olarak yeniden düzenlenecektir.

Bilgisayarlı eğitimin yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

Din eğitimine önem verilecek, bu hususta gereken tedbirler alınacaktır.

Özel eğitime muhtaç çocuklarımız için başlatılan altyapı çalışmaları, geliştirilerek sürdürülecektir.

Özel kesimin okul açması ve üniversite kurmaları teşvik edilecek, özendirilecek ve desteklenecektir.

Yaygın eğitimde radyo ve televizyondan yararlanılması belli esaslara bağlanacaktır.

Demokratikleşme hedefi çerçevesinde, Üniversiteler Yasası yeniden düzenlenecektir.

Yükseköğrenime geçiş sistemi öğrencilerin ilgi, yetenek ve başarıları doğrultusunda öğrenim görmelerine, fert ve toplum ihtiyaçlarına, arz ve talep dengesinin sağlanmasına imkân verecek bir yapıya kavuşturulacaktır.

Yükseköğretim kurumlarımızdaki öğretim elemanları ile öğrencilerimizin görüş ve düşüncelerini açıklayabilmeleri için gereken demokratik hak ve imkânlar sağlanacaktır.

İnsanımızın, ailelerimizin ve toplumumuzun mutluluğunun gerçekleştirilmesinde en büyük payın değerli öğretmenlerimize ait olduğuna inanıyoruz. Bu sebeple öğretmenlerin yetiştirilmesi, özlük haklarının ve istihdam şartlarının iyileştirilmesi, özlük haklarının ve istihdam şartlarının iyileştirilmesi hususundaki çalışmalarımıza devam edilecektir.

Yurt dışındaki çocuklarımızın, bulundukları ülkenin eğitim imkânlarından daha geniş ölçüde yararlanmaları sağlanacak,

Türkiye'ye dönüşlerinde karşılaştıkları sorunların çözümünde kolaylaştırıcı tedbirler alınacaktır.

Türk Cumhuriyetleri ve toplulukları ile eğitim ve öğretim alanındaki ilişkilerimiz geliştirilerek devam ettirilecek, karşılıklı iş birliğine özel bir önem verilecektir.

Eğitim hizmetlerinin bu ilke, politika ve hedefler doğrultusunda yürütülmesinin, çocuklarımızın millî birliğimize ve bütünlüğümüze, inançlarımıza, kültürümüze, millî ve manevi değerlerimize bağlı iyi insan, iyi vatandaş, kişilikli ve bilinçli, çalışma hayatımızın gerektirdiği niteliklere sahip insanlar olarak yetiştirilmelerini ve onların zihinsel, bedensel, duygusal ve sosyal yönlerden gelişmelerini sağlamak en önemli görevlerimizdir.

Cumhuriyetimizin kuruluşundan günümüze kadar eğitim sistemimizde çok önemli gelişmeler sağlanmış, pek çok sorunlara çözümler aranmış, çareler bulunmuş; ancak, sorunlar bitmemiştir. Millî Eğitimimizin öncelikli sorunlarından olan eğitim

yönetimi ve yöneticiliği, Okul Öncesi Eğitimi konuları 14. Millî Eğitim Şûrası gündemine alınmış bulunmaktadır.

*Bu konuların bu Şûrada tartışılıp, eğitim sistemimizi geliştirecek ve uygulamalarımıza yön verecek önemli görüş ve teklifler getirileceğine inanıyorum.*⁸⁸ Dönemin Milli Eğitim Bakanı konuşmasında yurttaş yada vatandaş kelimesini kullanmamaktadır. Konuşmasında şûraların önemine değinerek, bugüne gelindiğinde pek çok sorunu olan eğitim sistemimizde bu eksikliklerin giderilmesine çalışılacaktır, şeklinde ifade kullanarak geçmiş dönem eğitim çalışmalarını açıkça yetersiz gördüğünü ifade etmiştir.. Sözlerinde daha çok demokrasi ve demokratik eğitim ön plana çıkmaktadır. Özetle, çağdaş ve demokratik bir eğitim sistemi için çaba gösteren bir bakan konuşmasıdır.

Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman DEMİREL Şûrada yaptığı konuşmasında şu noktalara değinir:

“... Evet, dünya şartları değişmiştir, Türkiye çağdaş uygarlığa uymalıdır; ama, Türkiye kendi millî benliğini millî kişiliğini muhafaza ederek çağdaş uygarlığın içinde yerini almalıdır. Türkiye'nin millî benliğini, millî kişiliğini muhafaza etmesi, diğer millî benliğini ve kişiliğini muhafaza eden milletlerle, ülkelerle işbirliği yapmasına mani değildir, onlarla barış içinde yaşamaya mani değildir; aksine, barış içinde yaşamayı daha da kolaylaştıracaktır.

...

Bir ülkenin millî eğitim sistemi, o ülkenin çocuklarına bilgi vermeden önce, beceri vermekten önce, o ülkenin vatandaşı olma niteliğini vermelidir. Bunun yapılamadığı yerde huzur olmaz. Toplum ile millet farklı kavramlardır. Toplumun millet olabilmesi lâzımdır. Toplum nedir; bir avuç kum alın elinize, bunun tanelerinin birbiriyle bağı yok, toplum odur. Toplumu millet yapan nedir? İşte o taneleri birbirine yapıştıran şeydir.

...

"Peki ne istiyorsunuz?" dersiniz, ben şunu istiyorum: Ben diyorum ki, bu mesele çok tartışılmış bir meseledir, önümüzdeki zaman içinde yine de tartışılacaktır. Diyorum ki Türk Milleti'nin fertlerine, Türk Milletinin millî, ahlakî, İnsanî, manevî ve kültürel değerlerini benimsetiniz ve bunların korunup geliştirilmesinin yollarını gösteriniz ve ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan insanlar olarak, -ki bu

⁸⁸ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 179- 182.

hâle gelen kişi yurttaştır, vatandaştır- vatandaşlar olarak Türk insanını yetiştiriniz, yetiştirmeye yardımcı olunuz demiyorum, yetiştiriniz.

...

Ne zaman yaparsanız, milletimizin geleceğini daha çok teminat altına alırsınız. Peki, b.u sayı, yani nicelik. Nitelik ne olacak? Nitelik, işte Türk çocuğunu, bu ülkenin insanlarını birbirini seven, vatanını seven, tarihini seven ve bu vatana sahip olmayı candan aziz sayan, Türkiye'nin bölünmez bütünlüğüne her şeyiyle bağlı ve Türk olmamın, Türk Milleti'ne mensup olmanın gururunu, hazzını yaşayan, ileri memleketlerden, milletlerden hiçbir eksiği bulunmayan, geri kalmışlığı acısı altından ezilmemiş ve nihayet her bakımdan yücelmiş; maddî, manevî bakımdan yücelmiş bir toplum yapma hissini bu ülkenin insanlarına verdiğimiz zaman ebediyete kadar varız. Bunu yapabilecek miyiz? Hiç şüphemiz olmasın. Çünkü, Türkiye ebediyete kadar var olacak. Şartı buysa -ki ben koyuyorum bu şartı- bu şartı da Türkiye mutlaka yerine getirecektir.”⁸⁹ Konuşmasında açıkça ideal yurttaşın nasıl olması ve nasıl yetiştirilmesi gerektiğine vurgu yapar. Vatanına bağlı, şovenlikten uzak, yararlı işleri yapmayı ilke edinmiş, tarihini seven insanları yetiştirisek ülkemiz ilelebet payidar kalır diyerek eğitim çalışmalarının da bu yönde olmasını istemektedir.

Açılış konuşmalarının ardından görüşmelere geçilerek, Şûrada şu kararlar alınır:

1. Talim ve Terbiye Kurulu Bakanlığı'nın Teşkilat ve görevleri ile çalışma esasları özel bir kanunla düzenlenecektir.
2. Millî Eğitim Akademisi'ne işlerlik kazandırılacaktır. (Yatırım, Eğitim, Öğretim Programları ve İşletme bakımlarından)
3. Millî Eğitim Bakanlığı'nın Merkez, Taşra ve Yurtdışı Teşkilatları yeniden gözden geçirilerek, fonksiyonel bir yapıya kavuşturulacak; bu teşkilatlarda çalışacak yönetici ve uzmanların nitelikleri unvanları, atanmaları ve yer değiştirmeleri ile ilgili mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.
4. Eğitim yöneticiliğinde uzmanlaşma, hiyerarşik ilerleme ve yükselme esas alınacak ve yöneticilerin yetkileri artırılabilecektir.
5. Mevcut eğitim yöneticileri, üniversiteler ile iş birliği içinde yetiştirilecek; eğitim yöneticiliği programına, yöneticilerde bulunması gerekli nitelikleri taşıyanlar alınacaktır.

⁸⁹ MEB, *Ondördüncü Milli Eğitim Şûrası*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993, s. 3- 11.

6. Müfettişlerin, niversitelerde ve Millî Eēitim Akademisi'nde teftiş ve rehberlik alanında lisansüstü eēitim görmeleri saēlanacaktır.
7. Denetim hizmetlerinin yürütülmesinde, Teftiş Kurulu Bařkanlıēı bütün kurumlarla iş birliēine girecektir.
8. ēretim kurumlarında yapılacak denetim faaliyetlerinde kullanılacak lētler ve uygulanacak ilkeler, önceden belirlenerek denetleneceklerle bildirilecek; denetim sonucundan ilgiliye bilgi verilecektir.
9. Millî Eēitim Bakanlıēı dışındaki diēer bakanlıklara baēlı okulların denetiminde uygulanacak ilke ve yöntemleri iēeren bir ēalıřma yapılacaktır.
10. Eēitim-insan gücü-istihdam ilişkisini göz önünde bulundurarak, iş hayatı ile okul programlarının birbirleriyle uyumlu olması saēlanacak, meslek standartları geliştirilecektir.
11. Yönetici ve ēretmenler, yöneltme fonksiyonlarını yerine getirebilmeleri iēin, hizmet öncesinde ve hizmetleri esnasında yönlendirilme konusunda yetiştirileceklerdir.
12. Yönlendirme, uzmanlık hizmetlerinden ve yeni teknolojilerden de yararlanılarak; ērenci, ēretmen, aile ve okul yönetimiyle iş birliēi iēerisinde ilköēretimin ikinci kademesinden başlatılacaktır.
13. Yönlendirmenin ayrı bir alan ve ihtisas konusu olduēu göz önünde bulundurularak, bu konuda ēalıřmak üzere, ihtisas komisyonları oluşturulacaktır
14. Okul ncesi Eēitimi'nin geliştirilerek yaygınlaştırılması, Kalkınma Planlarındaki hedeflere ulaşılması saēlanacaktır.
15. Aynı yaş grubuna hizmet veren Okul ncesi Eēitimi kurumlarından; anaokulu, "36-72 aylık çocukların eēitimleri amacıyla aēılan, Millî Eēitim Bakanlıēı'na Baēlı zel ve Resmî Okul ncesi Eēitimi kurumu"; ana sınıfı, "60-72 aylık çocukların, resmî ve özel anaokullarının, ilkokulların ve ilköēretim okullarının bünyesinde aēılan Okul ncesi Eēitimi Kurumudur"; şeklinde tanımlanacaktır.
16. Millî Eēitim Bakanlıēı, ēalıřma ve Sosyal Güvenlik Bakanlıēı ve Saēlık Bakanlıēı ile iş birliēi iēerisinde işletmelerde kreş aēma uygulaması saēlanacak, kapsamının genişletilmesi hususunda gerekli mevzuat

alışmalarına başlatılacaktır. Bu hususun sağlık reformu çalışmalarında dikkate alınması sağlanacaktır.

17. Okul Öncesi Eğitim alanındaki her çeşit kademe ve görevler için, personelde aranacak nitelikler ile görev ve sorumluluklar belirlenecek ve bunlar bir sertifika sistemine bağlanacaktır.
18. Toplu konut projelerinde yeter sayı ve kapasitede okul öncesi eğitim kurumunun açılmasına yer verilmesi hususunda gerekli çalışmalar yapılacaktır.
19. 0-72 ay çocuğuna Okul Öncesi Eğitim hizmeti veren kreş, gündüz bakımevi, ocuk yuvaları, özörlöler için rehabilitasyon merkezleri vb. sosyal tesislerin, yapılarının geliştirilmesi için Devlet Kredisi ve teşviklerin artırılmasına ve vergilendirmenin azaltılmasına çalışılacaktır.
20. Belediyeler, Kamu İktisadi Teşekköller, Vakıflar, Dini Kuruluşlar ve diğer özel müteşebbislerin Okul Öncesi Eğitimi Kurumları açmaları teşvik edilecek ve desteklenecektir.
21. 21 - Okul Öncesi Eğitim Kurumu binası yapılması için hazine arazilerinin bu amaçla tahsisi belediyeler ve kooperatiflerden de yararlanılması hususunda yasal düzenlemeler yapılacaktır.
22. Okul Öncesi Eğitimi konusunda anne babaları yetiştirmek amacıyla "ana ve baba okulu" uygulamaları yaygınlaştırılacaktır.
23. Türkiye genelinde okul öncesi eğitimi hizmetlerine ilişkin sayısal verilerin kesin ve sağlıklı bir şekilde elde edilmesi için bir araştırma projesi hazırlanıp gerçekleştirilecektir.
24. Okul Öncesi Eğitiminin geliştirilip yaygınlaştırılması amacıyla eğitim yatırımlarına verilen teşviklere ilave olarak, okul öncesi eğitime verilen teşviklerde ek artı puan verilmesi sağlanacak, "ev yuvaları" projesi yaygınlaştırılacaktır.
25. Okul Öncesi Eğitiminin geliştirilip yaygınlaştırılması ve kurumsallaşması için belediye gelirlerinden, mevduat gelirlerinden, eğitim sektöründe kazanç elde eden özel kuruluşlardan alınacak paylar, gümrüklerdeki malların satışlarından elde edilen gelirler, konut fonundan sağlanan gelirlerin belirli bir yüzdesi; eğitim vakıflarından sağlanacak katkıların toplanacağı "Okul Öncesi Eğitim Fonu" kurulacaktır.

26. Küçük il ve ilçe merkezleri ile gecekondü semtlerinde yaşayan gelir düzeyi düşük ailelerin yoğun olduğu merkezlerde ikili eğitim yapacak anaokulları projesi gerçekleştirilecektir.
27. Millî Eğitim Bakanlığı ile diğerk kamu kurum ve kuruluşlarına ait boş binalarda gerekli tadilat yapılarak Okul Öncesi Eğitime kazandırılması, mevcut bina ve kaynakların rasyonel ve verimli şekilde kullanılması sağlanacaktır.
28. Okul Öncesi Eğitiminin yaygınlaştırılmasında Yap, İşlet, Devret modelinden yararlanılacak, bölgelerin şartlarına uygun tip projeler geliştirilecektir.
29. Millî Eğitim Bakanlığı, Üniversitelerle iş birliği yaparak paket programlar hazırlayacak pilot okullarda uygulanacak ve alınan sonuçlara göre bu programlar, çocuğun ihtiyacını karşılayacak nitelikte ve bilimsel çerçevede, farklı kurum ve kuruluşlara göre esneklik ilkesine bağlı kalınarak geliştirilecektir.
30. Millî Eğitim Bakanlığı'nın uygun görüşüne dayalı olarak, okul öncesi çocuk kitabı ve oyuncakları gibi materyal üreten, ithal eden işletmelere vergi ve gümrük indirimi ve gerektiğinde kredi verilerek, teşvik edilmeleri sağlanacaktır.
31. "Okul Öncesi Eğitim Merkezleri" kurulmak suretiyle bunların bünyesinde öğretmenlere program, materyal, danışma ve rehberlik hizmeti verecek "Öğretmen Kaynak Birimleri" oluşturulacaktır.
32. 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda, Okul Öncesi Eğitimi ile ilgili gerekli düzenlemeler yapılacak; Okul Öncesi Eğitimi ile ilgili bütün mevzuatı kapsayacak şekilde bir "Okul Öncesi Eğitimi Kanunu çıkarılması için gerekli çalışmalar yapılacaktır.
33. Millî Eğitim Bakanlığı ve üniversitelerin iş birliği ile Okul Öncesi Eğitimi'ne öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarının programlarında bütünlük sağlayıcı "program geliştirme çalışmaları" yapılacak ve bu kurumların bünyesinde uygulama anaokulları açılacak; Öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarındaki çocuk gelişimi ve eğitimi öğretmenliği programı ile anaokulu öğretmenliği programının birbirinden ayrılması sağlanacaktır. Bu kurumlara Uygulama Anaokulları da eklenecektir.

34. Sınıf öğretmeni yetiştiren Eğitim Fakültelerinin programlarına Okul Öncesi Eğitimi okul öncesi öğretmeni yetiştiren fakültelerin programlarına da sınıf öğretmenliği ile ilgili derslerin konulması sağlanacaktır.
35. Okul Öncesi Eğitimi alanını seçen üniversite öğrencilerine ayrılacak "3580 Sayılı Kanun kapsamındaki öğrenci kontenjanları" artırılabacaktır.
36. Okul Öncesi Eğitimi kurumlarında görev alacak personelin görev analizleri yapılacak, Yurt dışında görevlendirilecek Okul Öncesi Eğitimi öğretmenleri başarılı öğretmenler arasından seçilecektir. Bu öğretmenler yabancı dili de içine alan bir hazırlık eğitiminden geçirilecektir.
37. Doğu ve Güneydoğu bölgelerimiz başta olmak üzere, bütün ülkemizde görevi başında şehit edilen öğretmenlerimizin ailelerine yapılmakta olan yardımların artırılması ve çocuklarının her türlü eğitim-öğretim giderlerinin karşılanması için, gerekli çalışmalar başlatılacak ve sonuçlandırılacaktır.
38. Öğretmen yetiştirmede, Millî Eğitim Bakanlığı ile YÖK arasında sürekli bir iş birliği sağlamak amacıyla "Öğretmen Yetiştirme Koordinasyon Kurulu" oluşturulması için gerekli yasal düzenlemeler yapılacaktır.⁹⁰

Şûra kararlarından şu sonuçlar çıkmaktadır

Ondördüncü Milli Eğitim Şûrası kararlarının uygulamaya aktarılması bakımından emeklerin boşa gitmediği bir Şûra olmuştur. Özellikle Şûranın iki gündem maddesinden biri olan 'eğitim yönetimi ve eğitim yöneticiliği' konusunda kararların yaşama geçirilmesinde tam hedefe yaklaşılmıştır; yalnız beş yıl gecikmeli olacak şekilde.

Zorunlu 8 yıllık eğitimin gerçekleştirilmesi amacıyla süratle hukuksal zemin hazırlanmıştır.

Eğitim kurumları yöneticiliği için merkezi olarak yapılan seçme sınavı ve bu sınavda başarılı olanların yönetim alanında seminere katılmaları ve seminer sonunda tekrar sınav yapılarak başarılı olanların atanması ile ilgili düzenleme yapılmıştır. İlgili yönetmelikle yönetici atamasında siyasal etkiler ortadan kaldırılmak amaçlanıyordu.

Kararlardan 'Millî Eğitim Akademisi kurulması' ise, konuyla ilgili kanun tasarısı hazırlanmış, her hükümet değişikliğinde yasalaşması için Bakanlar Kurulu'na sunulmuş olmasına rağmen gerçekleştirilememiştir.

⁹⁰ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 182- 186.

Şûranın yapıldığı 1993 yılından 1999 yılına kadar geçen sürede okul öncesi eğitimde okullaşma oranındaki artış yaklaşık iki kat artmıştır; ancak şûra kararlarından ‘Okul Öncesi Eğitim Merkezleri’ ile ‘Ana-baba okullarının ve ‘ev yuvalarının (evde kreş uygulaması) kurulup yaygınlaştırılmasında başarı sağlanamamıştır.

Okul öncesi eğitimin televizyon yayınları ile desteklenmesi konusunda adımlar atılmıştır. TRT işbirliğiyle ‘Okul Öncesi Eğitim Araştırma, Geliştirme Televizyonla Program Yapma Projesi’ hazırlanmıştır ve TRT kanallarında yayımlanmıştır.

Eğitimde; laik, çoğulcu demokrasiyi özümsemiş, Millî kültürü geliştirici, düşünme ve algılama yeteneği gelişmiş, dış dünya ve yeni düşüncelere açık, bilim ve teknoloji üretimine yatkın insan gücünün yetiştirilmesini sağlayıcı bir politika izlenecektir.

3.5.9. Onbeşinci Milli Eğitim Şûrası (13-17 Mayıs 1996)

Onbeşinci Milli Eğitim Şûrası gündemindeki konuları görüşmek üzere 13-17 Mayıs 1996 Tarihlerinde bakan Turhan Tayan başkanlığında Ankara’da toplanmıştır. Toplanma amaçlarına baktığımızda öncelikle Türk Milli Eğitim sisteminin hedef, ilke ve politikalarını belirlemek, çağdaş eğitim sistemi kurabilmek, toplumu dinamik bir eğitime kavuşturmak, ilköğretimde sekiz yıllık zorunlu temel eğitime geçmek ile ortaöğretimle alakalı sorunları görüşmek olmuştur.

Şûra gündemine baktığımızda:

- 1- İlköğretim ve Yönlendirme
- 2- Ortaöğretimde Yeniden Yapılanma
- 3- Yükseköğretime Geçişin Yeniden Düzenlenmesi
- 4- Toplumun Eğitim İhtiyacının Sürekli Karşılanması
- 5- Eğitim Sisteminin Finansmanı⁹¹ konularından oluşmuştur.

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ardından TBMM Başkanı Mustafa Kalemli ardından Başbakan Mesut Yılmaz’ın konuşmasını müteakip bakan Turhan Tayan şûradaki genel konuşmasına başlar. Önceki konuşmalar hep çağdaş ve modern bir milli eğitimden bahsetmekle beraber eğitim sistemindeki değişmelerin çağdaşlaşmak açısından zaruri olduğuna vurgu yapılmıştır. Açıkça bir yurttaş yada yurttaşlık bilincine sahip bireylerin yetiştirilmesinden söz edilmemiştir.

⁹¹ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 186.

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Turhan TAYAN Şûranın sunuş kısmında şu tespitlerde bulunur:

“Gelişmenin, millî, demokratik ve lâik bir ülke olmanın şartı çağdaş eğitimidir. İnsanları hayat boyu daha başarılı ve mutlu kılmak için götürülecek eğitim hizmetleri, her şeyden önce toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilmelidir.

*...15. Millî Eğitim Şûrası, 2000’li Yıllarda Türk Millî Eğitim Sistemi’nin hedef, ilke ve politikalarını belirlemek, özellikle yönlendirme ve yeniden yapılanmayı tartışmak ve karara bağlamak üzere toplanmıştır. Bugün önemli sorunlar ve dar boğazlara rağmen, millî eğitim alanındaki hedeflerimize ulaşma azmimizi, Yüce Atatürk’ün ilke ve inkılâplarından almaktayız. Hiç şüphesiz ki, vatandaşlarımızın yenilikçi, çağdaş tutumları bize ayrıca güç ve hız vermektedir.”*⁹²daha sunuş kısmında Türk Eğitim Sisteminin modernleşmesi gerektiğini ifade eder. Ardından şûranın toplanma amaçlarını açıklar.

Konuşmasının devamında şu açıklamalarda bulunur:“*Türk Millî Eğitimi Cumhuriyet Tarihimiz boyunca son derece zor koşullarda seçkin eğitim kurumları oluşturup eğitimi bir hak olarak yurdumuzun en ücra köşelerine kadar taşıyarak, iyi vatandaş, iyi ve üstün nitelikli insan yetiştirerek bugünlere kadar gelmiştir.*

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin kuruluşu ve daha sonra cumhuriyetin ilanıyla birlikte yüce önder Atatürk’ün başlatıp, büyük bir kararlılıkla sürdürdüğü eğitim hamlesi, o tarihlerden bu yana hiç durmasızın devam etmiş, eğitim, toplumun en önemli ve öncelikli ihtiyacı, gündemdeki ana konusu olma özelliğini daima korumuştur.

Türkiye bugün 15 milyon öğrencisi, 500 bini aşkın öğretmen ve öğretim elemanı, 75 bini aşkın okul ve eğitim kurumlarıyla dev bir potansiyeli bünyesinde barındırıyor. Bu potansiyel kuşkusuz yarının bilgi toplumu seviyesine ulaşmış, refah düzeyi yüksek, geleceğe güvenle bakan mutlu insanların yaşadığı bir Türkiye’yi meydana getirecektir.

Bizler bunun için çaba sarf ediyoruz ve bu önemli Şûraya katılan siz değerli konuklar ve Şûra üyeleri, hepimiz bu çaba için buradayız ve bir aradayız.

Türk millî eğitimin ulaştığı seviyeyi görebilmeniz bakımından şûra salonunun önünde kurulan stantlardaki sergiyi gezmenizi önereceğim. Bu sergide az sayıda örnek de olsa, Bakanlığımızın gerçekleştirdiği çalışmaların ürünlerini göreceksiniz.

⁹² MEB,Onbeşinci Milli Eğitim Şûrası- 200’li yıllarda Türk Millî Eğitim Sistemi, Raporlar, Görüşmeler, Kararlar, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1996, s. V- VI.

Değerli konuklar, bütün bu gelişmelere rağmen millî eğitimde kuşkusuz pek çok sorunumuz vardır. Bu sorunlarımızı dün de vardı, gelecekte de olacaktır. Çünkü, eğitim dinamik bir süreç olarak hem sorunlarla birlikte gelişim gösteren, hem de içeriğinde bu sorunlara çözüm üreten unsurları oluşturmaktadır.

Bu bakımdan içinde bulunduğumuz sorunlar bizleri asla yıldırmamalı, bütün dünyanın gözünü diktiği ve geleceğin planlarını buna göre hazırladığı 21. Yüzyıla girerken, bize bu yüzyılın hazırlıklarından asla geri bırakmamalıdır.

...

Bilginin böylesine önemli hâle gelip, dünyanın küreselleştiği, duvarların, sınırların sadece fiziksel anlam ifade etmeye başladığı günümüzde, eğitim gerçek bir altın anahtar hâlini almıştır. Geç kalmamalıyız, kaybedecek zamanımız yoktur.

...

Bu kurumlar değişime ayak uydurmak, kendilerine çeki düzen vermek, yeniden yapılanmak zorundadır. Eğitim de toplumların en önemli vazgeçilmez kurumu olarak yeniden yapılandırılması, çağın gerekleri, birey ve toplumun ihtiyaçları oranında yenilenip geliştirilmesi gereken kurumların başında gelmektedir.

...

Bu amaçla Bakanlığımızca bir reform çalışması yapıldığı, bunun Hükûmet Programıyla Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer alıp ulusal bir hedef hâline getirildiği bilinmektedir.

Eğitim reformu, eğitim sistemi, öğretmen ve yönetim olarak üç ana boyutta ele alınmaktadır. Millî eğitim sistemi bu Şûramızın konusudur.

Millî eğitim reformunun öğretmen boyutu, öğretmenlerimizin ekonomik ve sosyal yönden güçlendirilmesi, öğretmenlik mesleğinin özendirici hâle getirilmesi, öğretmen yetiştirme sisteminin yeniden düzenlenmesini öngörmektedir.

...

15. Millî Eğitim Şûrası, millî eğitim sistemimizi 2000'li yılların toplumsal, bilimsel ve teknolojik gelişmelerine uygun olarak yapılandırmak, geleceğimizin teminatı çocuk ve gençlerimiz başta olmak üzere, tüm toplumumuzu çağın gereklerine göre yetiştirmek amacıyla düzenlenmektedir.

Hatırlanacağı gibi, 14. Şûra'da okul öncesi eğitim bütün boyutlarıyla ele alınmış, Şûradan çıkan kararlar geniş ölçüde hayata geçirilmiştir.

15. Millî Eğitim Şûrası'nda, "2000'Lİ YILLARDA TÜRK MİLLÎ EĞİTİM SİSTEMİ" başlığı altında İlköğretim ve Yönlendirme, Ortaöğretimde Yeniden Yapılanma, Yükseköğretime Geçişin Yeniden Düzenlenmesi, Toplumun Eğitim İhtiyacının Sürekli Karşılanması ve Eğitim Sisteminin Finansmanı konuları, siz değerli katılımcıların çok önemli katkılarıyla ayrıntılı bir şekilde ele alınıp tartışılacak, sorunlarımıza çözüm yolları aranacaktır.

Bu Şûrada, önceki Şûralara göre en geniş katılım ortamını sağlayarak demokratik bir platformda geleceğimizi şekillendirecek olan en önemli meselemizi, millî eğitim sistemimizi masaya yatıracağız.

...

İlk Şûra olarak kabul edilen Maarif Kongresi, Kurtuluş Mücadelesi devam ederken eğitime büyük önem veren eğitim olmadan bağımsızlığın da olamayacağını dile getiren Başöğretmenimiz ulu önder Atatürk'ün direktifleriyle 16 Temmuz 1921'de düzenlenmiştir.

Bu kongreden sonra eğitim politikalarını belirlemek, eğitim ve kültür sorunlarını görüşmek, sistemin sorunlarına çözüm yolları bulmak amacıyla 1923, 1924 ve 1925 yıllarında Heyet-i İlmiyeler gerçekleştirilmiştir.

Daha sonra yapılan yasal düzenlemeler sonucu 1939 yılında I. Millî Eğitim Şûrası toplanmıştır; günümüze kadar da 14 şûra yapılmıştır.

Millî Eğitim Şûraları, Millî Eğitim Temel Kanunu'nda yer alan genel ve özel amaçlar ile temel ilkeler doğrultusunda Türk millî eğitimini geliştirmeyi, Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmak için millî eğitimin niteliklerini artıracak önlemleri almayı amaçlamaktadır.

Bu Şûramızın konuları, Bakanlığımızın birimlerinin, üniversitelerin, eğitimle ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri doğrultusunda belirlenmiştir. "2000'li yıllarda türk millî eğitim sistemi" başlığı altında biraz önce değindiğim beş konunun ele alınması kararlaştırılmıştır. ⁹³

Konuşmasında gerçek bir yurttaşlığın ve ülkenin ilerlemesinin ancak çağdaş bir eğitimle olacağı vurgusunu yaparak dünyadaki gelişmelere karşı hassas olunarak eğitimde reformun hemen uygulanması ve daha da teknolojik olarak ilerlemesi üzerine konuşmuştur. Konuşmasının en başında iyi vatandaş yetiştirilmesine de kısacık da olsa

⁹³ MEB, Onbeşinci Millî Eğitim Şûrası- 200'li yıllarda Türk Milli Eğitim Sistemi, Raporlar, Görüşmeler, Kararlar, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1996, s. 29- 37.

yer vermiştir. Konuşmasında göz doldurucu ifadeler vardır, ancak bu şûrada da alınan kararlar maalesef havada kalmıştır. Teknolojik gelişmelere ayak uydurulamamış ve eğitim personeli nitelikli olarak yetiştirilmesi yolunda adımlar atılmamıştır. Aldığı kararların etkisinde siyaset göze çarpar. Konuşmasının sonunda tekrar milli eğitimin çağdaşlığından söz etmiştir.

Konuşmalarının ardından gündem maddeleri görüşülüp aşağıdaki kararlar alınmıştır:

“İlköğretim ve yönlendirme konusunda; Yoğun göç alan illerde eğitim yatırımlarına öncelik verilerek derslik ihtiyacı karşılanmalıdır. Çevredeki eğitim kapasitelerinden de yararlanılarak eğitim kaynakları verimli ve etkili kullanılmalıdır. İllerde okul yeri olarak tahsisi yapılan arsalar belirlenmeli, işgallerden korunmalı, okul yapımı için değerlendirilmeli, okul yapımına uygun olmayan arsalar elden çıkarılmalı ve bu yolla elde edilecek gelir ilköğretim hizmetlerinde harcanmalıdır. İlköğretime radyo ve televizyonla eğitim desteği sağlanmalıdır 8 yıllık zorunlu ilköğretim uygulamasına geçilmeden önce ilköğretimin amaçları ve ders programları bütünlük ilkesine uygun olarak yeniden düzenlenmelidir. Ders saati sayıları ile haftalık ders programları çocukların bulundukları gelişim basamaklarına uygun olarak düzenlenmelidir. İlköğretim okullarının programlarında, meslekleri tanıtıcı bilgilere yer verilmelidir. Teknoloji ve tasarım konuları da bunların arasında yer almalıdır. Eğitim-öğretim, öğretmen merkezli olmaktan çıkartılıp, öğrenci merkezli duruma dönüştürülmelidir. Rehberlik hizmetleri, rehberlik ve psikolojik danışma alanında en az lisans eğitiminden geçmiş elemanlarca yürütülmelidir. Rehberlik hizmetleri kadrolarına, alan dışından atama yapılmamalıdır. Öğretmen yetiştiren kurumlardaki öğretim elemanları, uygulama ve mesleki deneyimle donatılmış olmalı, öğretmen yetiştiren kurum öğretim elemanları tercihen o kurumun öğretmen yetiştirdiği Temel Eğitim Devresi (okul öncesi, sınıf öğretmeni ve dal) öğretmenlerinden seçilmeli ve bunlara kariyer kazandırılmalıdır "Öğretmenin vekili olmaz" ilkesinden hareketle, vekil öğretmen kadroları kaldırılmalıdır. Böylece, eğitim ve öğretimin asil öğretmenler tarafından verilmesi sağlanmalıdır. (Raporlu ve asker öğretmenlerin yerine üçte iki maaşla görevlendirilenler olabilir. Ancak bunların da yüksek öğrenimli olmasına titizlik gösterilmeli, sözleşmeli olmaları sağlanmalıdır.

Ortaöğretimde yeniden yapılanma konusunda da şu kararlar genel olarak alınmıştır. Avrupa Birliği ülkeleri ortalaması ile eğitimde aynı düzeye ulaşabilmek için

mevcut öğretim programları geliştirilmelidir. Ortaöğretim, temel eğitime dayalı olup, hazırlık ve yönlendirme yılından sonra en az üç yıl süreli olmalıdır. Eğitim sisteminin her kademesinde yatay ve dikey geçiş yapılabilmelidir. Kısa ve uzun vadede gerçekleştirilecek çalışmalar bir plan dâhilinde sürdürülmeli, Bakanlık, ana hizmet ve destek birimlerinin görev ve sorumlulukları yeniden belirlenmelidir. Program türlerine göre öğretmen açığı hızla giderilerek, dengeli öğretmen dağılımı gerçekleştirilmeli; Avrupa Birliği'ne girişle daha önemli hâle gelecek olan ticaret ve turizm sektörlerinin ihtiyaç duyduğu orta kademe iş gücünün yetiştirilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır. Ortaöğretimin yeniden yapılanmasında fiziki mekânların en verimli bir biçimde kullanımına çözüm olmak üzere, yeni yapılanmalarda ve imkânlar ölçüsünde eğitim siteleri esas alınmalı ve bunların gerçekleştirilebilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Küçük yerleşim birimlerinde, Bakanlıkça belirlenen esaslar dâhilinde başlatılan çok programlı lise uygulamasına devam edilerek, bunların eğitim sitelerine dönüşecek şekilde geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Yönelme ile rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri için uygun eğitime sahip gerekli sayıda ve nitelikte rehber öğretmen ve psikolojik danışman sağlanmalı; bunların istihdamları için okullarda ya da belirli sayıda okulun bağlanacağı merkezlerde rehberlik ve psikolojik danışma birimleri kurulmalı; bu hizmetler Bakanlık bünyesinde sağlam yasal dayanaklara kavuşturulmalıdır. Öğrencilerin başarılarının tespitinde derslerin hedeflerini ve konuların binişiklik dereceleri dikkate alınarak ölçütler tespit edilmeli ve değerlendirme buna göre yapılmalı, ölçme işleminde standart başarı testleri hazırlanarak hizmete konulmalıdır. En az 8 yıllık ilköğretimi bitiren öğrencilerden ortaöğrenime devam etmek isteyenler, hazırlık ve yönlendirme eğitimi aldıktan sonra ortaöğretim kurumlarında uygulanan programlara yönlenmelidir. Zorunlu eğitimini bitirmiş olup da, ortaöğretime devam etmek istemeyen öğrenciler, meslek eğitimi merkezlerinde okul-işyeri bütünlüğü içinde eklemli (modüler) meslek eğitimi programları ile ustalık seviyesine kadar meslek eğitimi alabilmeli, bunlardan, gerekli tamamlama eğitimini arzu edip başaranlar, alanlarında veya alanları dışında yüksek öğrenime de geçebilmelidir.

Yükseköğretimle ilgili olarak ise: Öğrenciler mezun oldukları öğretim programı doğrultusunda bir yükseköğretim programını tercih ettiklerinde ek puan uygulaması ile desteklenmelidir. Fen ve Anadolu lisesi gibi seçkin okullara devam eden öğrencilerin ortaöğretim başarı puanı ile mağdur edilmeleri önlenmelidir. Giriş sınavında kullanılan

psikolojik ve eğitsel ölçme araçlarının hazırlanması ve geliştirilmesi için ölçme ve değerlendirme servislerine önem verilmelidir. Yükseköğretime geçişte; Türk dili ve edebiyatı bütün alanlarda, yabancı dil, matematik, bilgisayar gibi dersler ise ilgili alanlarda değerlendirilmelidir.

Toplunun eğitim ihtiyacının karşılanması konusunda ise: Halk eğitim merkezleri, çıraklık eğitimi merkezleri, kız meslek liseleri, ticaret meslek liseleri, otelcilik turizm meslek liseleri, endüstri meslek liseleri gibi kurumlarda yapılan benzer hizmetler, bir bütünlük içerisinde ele alınmalı, il ve ilçe düzeyinde yeniden yapılandırılmalıdır. Yaygın eğitim kurumlarının fiziki yapıları yeterli hâle getirilmeli, gerektiğinde o mahalledeki diğer okullar da "mahallenin okulu" anlayışı içinde bu hizmetlerde kullanılmalı, diğer kurum ve kuruluşların, uygun eğitim ortamları da yaygın eğitime tahsis edilmelidir. Ülke genelinde ve Avrupa Birliği'nde geçerli olabilecek yeni bir "sertifikasyon" sistemi oluşturulmalıdır. Etkileşimli (interactive) Eğitim Teknolojileri teknikleri kullanılarak amaca yönelik eğitimlerin CD-ROM, video ve İnternet gibi ortamlarda kullanılmak üzere eğitimin geliştirilmesini teminen birim kurulması (varsa geliştirilerek hızlandırılması) ve ürünlerinin kullanımının teşvik edilmesi; halka açık okuma merkezleri, kütüphaneler ve benzeri ortamlarda bu eğitim araçlarının kullanımına imkân veren ortamların hazırlanması sağlanmalıdır. Okuma yazına gibi temel eğitim niteliği taşıyan kurslar dışındaki yaygın eğitim faaliyetlerine katılan kursiyerlerden belirlenecek miktarda "katkı payı" alınmalıdır. Türk Cumhuriyetlerinde hâlen yürütülmekte olan yaygın eğitim faaliyetlerinin desteklenmesine devam edilmeli, yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın da eğitim ve uyum problemleri çözülmelidir. Türk dilinin doğru öğrenilmesi ve insanlarımızın temel hukuk bilgilerini kavramaları açısından bu alanda açılan kurslara daha da ağırlık verilmelidir. Ülkesi ve milletini seven, iyi insan, iyi yurttaş yetiştirilmesi konusunda yaygın eğitimden yararlanılmalı, böylece kişisel ve toplumsal motivasyon sağlanmalıdır.

Eğitim sisteminin finansmanı ile ilgili olarak: Eğitim sektörüne kamu kaynaklarının tahsisi, proje bazında değil, makro düzeyde ele alınmalı ve eğitim kademelerine göre ödenekler toplu olarak tahsis edilmelidir. Yerel yönetimler tarafından tespit edilerek planlanan ve programlanan projelere öncelik verilmelidir. Yatırımların planlanmasında çok sayıda ve az ödenekle yatırım yerine, ihtiyaca göre süreli ve gerçekleştirilebilecek sayıda yatırımlara yer verilmelidir. Kamu eğitim

harcamaları, tasarruf tedbirleri ve bütçe kesintileri dışında tutulmalıdır. Kaynak kullanımında etkinliği artırmak bakımından mesleki teknik ortaöğretim kurumları ile meslek yüksekokulları arasında bağlantı kurularak, bu okulların tesis ve personelinin ortak kullanımları sağlanmalıdır.”⁹⁴ Gibi kararlar alınmıştır.

Şûra kararlarından hareketle Çağdaş bir eğitim sistemi oluşturulmak istenmiştir. Alınan en önemli karar 8 yıllık temel eğitime geçilmesi olmuştur. Alınan kararların bazıları uygun görülmüştür. Özellikle eğitime katkı payı kabul görmemiş ve 8 yıllık kesintisiz eğitime de tepkiler gelmiştir. Önceki ondört şûra gibi kararları uygulamada oldukça sıkıntı göze çarpmaktadır. Milli eğitim Akademisi’nin yeniden bu şûrada da gündeme geldiğini görüyoruz ancak yine uygulanamamıştır. Şûra her ne kadar demokratik bir platformda oluşuldu denilse de şûraya katılan Milli Eğitim yönetici ve personelleri bakanlığın seçtiği üyelerden oluşur. Yani kendi MEB personelini şûraya kendisi seçerek davet etmiştir. Belli kesimleri sadece çağırmışlardır. Şûrada alınan kararlardan bazıları kendi içinde bile çelişmektedir. Örneğin vekil öğretmenlik kaldırılmalıdır dendiikten hemen sonra eğer görevli öğretmen askerde veya raporlu ise 3 te 2 maaşla görevlendirilenler olunabilir denmektedir. Eğitime kaynak sağlanması konusunda alınan kararlar oldukça karışıktır. Bu şûranın toplanmadan önce her ilde ön komisyon raporları hazırlattırıp bunları raporlar halinde şûra sekreterliğine sunması da şûranın en başarılı uygulamasıdır. Yurттаş eğitimi konusunda açıkça hiçbir ifadeye rastlanılmaz.

3.5.10. Onaltıncı Milli Eğitim Şûrası (13-17 Kasım 1999)

Onaltıncı Milli Eğitim Şûrası, mesleki ve teknik eğitim konularını görüşmek üzere 22-26 Şubat 1999 Tarihlerinde bakan Metin Bostancıoğlu başkanlığında Ankara’da toplanmıştır. Aşağıdaki gündem maddelerini görüşmüşlerdir.

Gündem maddeleri:

1. Mesleki Ve Teknik Eğitimin, Orta Öğretim Sistemi Bütünlüğü İçinde Ağırlıklı
2. Olarak Yeniden Yapılandırılması
3. Okul Ve İşletmelerde Meslek Eğitimi Ve İstihdam
4. Mesleki Ve Teknik Eğitim Alanına Öğretmen Ve Yönetici Yetiştirme

⁹⁴ MEB, *Onbeşinci Milli Eğitim Şûrası- 200’li yıllarda Türk Milli Eğitim Sistemi, Raporlar, Görüşmeler, Kararlar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1996, s. 191- 215.

5. Mesleki Ve Teknik Eğitimde Sınavsız Yükseköğretime Geçiş

6. Mesleki Ve Teknik Eğitimde Finansman⁹⁵

Şûranın açılış konuşmalarında dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman DEMİREL şu tespitlerde bulunmuştur:

“Millî eğitim şûraları, Türk Millî Eğitimi için, her zaman bir ilham kaynağı, millî eğitim politikalarımızı yeniden düzenlemede, çağdaş bir şekilde tutmakta her zaman çok yararlı olmuştur. Eğitimcilerimiz hep katkıda bulunmuştur.. Bu toplantılara, hep çok hazırlıklı ve hep hevesle katılmışlardır. Düşüncelerini, hür ve serbest fikir ortamında söylemişlerdir.

... Tabii ki, Türk eğitim sistemi, Türk vatandaşını yetiştirecektir. Bundan vazgeçemez. Türk vatandaşını, yurttaşını yetiştirirken, Türk toplumunun bir ferdi olarak, bu toplumun uygar bir toplum olduğunu, geçmişine sahip olduğunu, geleceğine sahip olduğunu ve kişiliğine sahip olduğunu mutlaka çocukların zihnine ve gönlüne işleyecektir. Dünya ne kadar gelişirse gelişsin, sınırlar ne kadar itibarını, değerini kaybederse kaybetsin, dünya ne kadar küçülürse küçülsün, insanlar ne kadar birbirine yaklaşırsa yaklaşınsın, hatta dünya ne kadar bir insanlık camiasına yaklaşırsa yaklaşınsın, yine bir millet fikri olacaktır. Bir milletin ferdi olma fikri, mutlaka eğitimini vermesi lâzım gelen birinci hedeftir.

... 16. Millî Eğitim Şûrası çok güzel bir hedefi yeniden ortaya koymuştur. Sekiz yıllık eğitim... Sekiz yıllık eğitim, benim konuşmamın başında söylediğim birincisi genel bilgiler, genel kültür ve Türk vatandaşlığı, evrensel değerler, dünyayla oturup kalkabilme gibi hususları bu ülkenin çocuklarına verecek. İkinci bölüm, ikinci bölümde herkes, ondan sonraki kısmında meslek öğrenmeye gitmeyecek, daha yukarı kısımlara, diploma almak için gidecek. O diplomalarla da gelecek, iş talep edecek ve bu ülkenin sanayi işçi arıyor. Hâlen, pek çok genç de iş arıyor. Niye; çünkü sanayinin aradığı o gençler değil. Bu ülkenin meslek okulları var, bilhassa Trakya bölgesinde, başka yerlerde de var, meslek okullarından çıkan çocuklar, daha oradan çıkmadan iş buluyorlar; ama, birçok diğer okullardan çıkan çocuklar, klâsik okullardan çıkan çocuklar iş bulamıyor. İstirap... işsizlik kadar büyük bir ıstırap tasavvur edemi yorum, işsizlik, en büyük haksızlıktır, öyleyse, gelin, bu ülkenin çocuklarına sanat, meslek, bilgi,

⁹⁵ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 216,

beceri verelim.”⁹⁶ Görüldüğü gibi konuşmasında yurttaş yetiştirmenin çok önemli olduğunu belirtip bir vatandaşın niteliklerinin nasıl olmasına da değinmiştir. Ancak alınan kararlara baktığımızda yurttaşlık fikrinin işlenmediğini görmekteyiz.

Dönemin Milli Eğitim Bakanı Metin Bostancıoğlu ise konuşmasında şu noktalara değinir:

Konuşmasında, bugüne kadar millî eğitim şûralarında, eğitim sistemimizi, akla ve bilime dayalı bir yapıya kavuşturacak temel ilke ve yöntemler belirlenmeye çalışılmış, önemli kararlar alınmıştır. Bu kararların büyük bir kısmı uygulamaya konulmuş, bir kısmı da kaynak yetersizliği veya arkasında güçlü bir siyasî irade veya yasal düzenleme gerektiğinden hayata geçirilememiştir. Diyerek konuşmasına giriş yapar. Konuşmasında sekiz yıllık eğitimle ilgili kısa bilgiler verir. Ardından sıranın, orta öğretim reformuna geldiğini söyleyip ortaöğretimdeki dağınık okul ve kademelerden sözeder. Bu şûradan çıkacak kararlar, Türk gençliğine meslek edindirme ve iş sahibi yapma yönünde çok önemli bir başlangıç ve gençlik projesi olarak görmekteyiz diye de belirtir.” Sonra konuşmasında ülkemizin, en büyük zenginliğinin genç bir nüfusa sahip olduğunu söyler. Ve bu gençlerin nasıl istihdam edilmesinin gerektiğini şûrada tartışılacağını söyler. Ve işsizliğin azaltılmasında eğitimin önemli rolü olduğuna değinir.⁹⁷ Konuşmasının sonunda 16. Milli Eğitim Şûrasının hedefine ulaşması gerektiğini söyleyerek bitirir. Konuşmasında açıkça yurttaş eğitiminden bahsetmemiştir.

Şûrada kabul edilen kararlara baktığımızda, XVI. Millî Eğitim Şûrası Mesleki ve Teknik Eğitim konularını görüşmek üzere toplanmış ve bu Şûrada yurttaşlıkla ilgili özel kararlar alınmamıştır. Daha çok mesleki ve teknik düzeyde eğitilmiş yurttaşlar yetiştirmeye çalışıldığını görülür.

Şûra toplanıp mesleki ve teknik eğitim konusunu bütün boyutlarıyla incelenmek istenmiştir. Hem işsizlik istihdam sorununun çözümünde önemli bir adım atmak, hem de ortaöğretimi tamamlayanlar için yükseköğrenimi zorunluluk olmaktan çıkararak yükseköğretim önündeki yığılmaları önlemeye çalışılmıştır. Devlet-işçi-işverenlerin mesleki teknik eğitimde işbirliğini sağlayıp kurumsallaşmak ve Okulların değişen teknolojiyi izleme, uygulama becerilerini geliştirmek amaçlarına ulaşılacak istenmiştir.

⁹⁶ MEB, Onaltıncı Milli Eğitim Şûrası, Cumhuriyetimizin 75. Yılında Mesleki ve Teknik Eğitim, Raporlar, Görüşmeler, Kararlar, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1999, s. 5-11.

⁹⁷ MEB, Onaltıncı Milli Eğitim Şûrası, Cumhuriyetimizin 75. Yılında Mesleki ve Teknik Eğitim, Raporlar, Görüşmeler, Kararlar, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1999, s. 27- 31.

Alınan kararlarda; Orta öğretim; bu yas grubunda bulunan gençlerin düşünen, araştırabilen, bilimsel tutum ve davranışlar ile problem çözme ve iletişim becerilerine sahip, sanat ve estetik duyarlılığı olması hedeflenmiştir. Kendisi, ülkesi, milleti ve dünya ile barışık, öz güvenli, girişimci bireyler olarak yetiştirmelerini hedefleyen; geniş tabanlı programlarla, herkese gerekli olan bir teknoloji kültürü ile birlikte, bir alana/ mesleğe ve yüksek öğretime hazırlayacak biçimde yapılanması amacına ulaşmak istenilmiştir.

Bireyin kendisini ve yeterliklerini tanıma ve meslekî yöneliminde de bu eğitimin olanakları ise koşulması ve bu amaçla, gerekli insan gücü ve donanım altyapısı geliştirilmesinden bahsedilmiştir.

Özürlü bireyleri topluma kazandırmak, üretken hâle getirmen ve bu insan gücünden yararlanmak için, mesleki ve teknik eğitim fakültelerinde öğretmen adayları, özörlülerin özelliklerini ve sınırlılıklarını tanıyan ve onlara uygun öğretimi yapabilecek kişiler olarak yetiştirilmesine vurgu yapılır.

Engelli gençler işletmelerde eğitim süreçlerinde özel olarak izlenmeli ve denetimleri yapılmalı ve bu süreçte işletmeler, engelliler konusunda aydınlatılmalı, engellilere yönelik yanlış tutumların ortadan kaldırılması sağlanmalıdır. Böylece yurttaşlara karşı devlet sorumluluklarını yerine getirmelidir vurgusu yapılmıştır.

Yüksek öğretim kurumlarında öğretmen adayı olarak yetiştirilecek gençlerimizin Atatürk ilkeleri ve devrimleri doğrultusunda demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş öğretmen adayları olarak yetiştirilmeleri öğretmen yetiştiren yüksek öğretim kurumlarının en önemli görevidir.⁹⁸ Denilerek ideal yurttaş tipi ortaya konulmuştur.

Sonuç olarak bu şûrada; İlk defa şûraya davet edilen yabancı uzman ve konuklar kendi ülkelerindeki eğitim yapısı ile ilgili bildiriler sunmuşlardır. TBMM Başkanı Hikmet Çetin ilk defa bir şûrada sendikacılıktan söz eder. Şûralarda ilk defa bu düzeyde yetkili bir ağızdan öğretmen sendikasının gerekliliğinden söz edilmesi dikkat çekicidir. Şûrada açıkça özeleştiride bulunan Milli Eğitim Bakanı önceki şûraların hedefine ulaşmadığından söz ederken adeta bu 16. Şûranın da havada kalacağını işaretini vermiştir. Onaltıncı Milli Eğitim Şûrası özellikle akademik hazırlıkların ve organizasyonun eksiksiz olması ile diğer şûralardan ayrıcalıklı bir yere sahiptir ancak

⁹⁸ MEB, TTKB Şûra Genel Sekreterliği, s. 217- 235.

şûrada eğitimin en önemli unsurları olan öğretmen ve öğrencilerin sadece yüzde 4 küsur gibi bir rakamla temsil edilmiş olması büyük bir eksikliktir ve antidemokratiktir.

Özetle alınan kararlardan da görüldüğü üzere bu şûrada, mesleki ve teknik eğitime ağırlık verilmiş, ilköğretime dair alınan kararlarda bile meslek eğitimi ön planda tutulmuş, kararlar bu doğrultuda alınmıştır; ancak uygulanama yolunda bu şûra da diğer şûralar gibi aynı akıbeti yaşamıştır ve uygulama aşamasında sınıfta kalmıştır.

3.5.11. Onyedinci Milli Eğitim Şûrası (13- 17 Kasım 2006)

17. Millî Eğitim Şûrası Ankara'da toplanmıştır. Şûra programı çerçevesinde ilk tören, Millî Eğitim Bakanlığı'ndaki Başöğretmen Atatürk Anıtı önünde yapıldı. Buradaki törenin ardından Millî Eğitim Bakanı Doç. Dr. Hüseyin Çelik başkanlığındaki şûra üyeleri, Anıtkabir'i ziyaret etti. Daha sonra MEB Şûra Salonu'nda "17. Millî Eğitim Şûrası"nın başlaması sebebiyle tören yapıldı.

17. Milli Eğitim Şûrası gündemi:

1. Türk Milli Eğitim Sisteminde Kademeler Arası Geçişler, Yönlendirme ve Sınav Sistemi,
2. Küreselleşme ve AB Eğitim Sürecinde Türk Eğitim Sistemi.

İkinci gündem ise yaşam boyu öğrenme, eğitimde hareketlilik, eğitimde nitelik başlıklarından oluşmaktadır.⁹⁹

Millî Eğitim Bakanı Doç. Dr. Hüseyin Çelik'in Şûrada yaptığı konuşmasında özetle şunlardan bahseder:

"Milli istiklal savaşımız esnasında Ankara'da top sesleri duyulurken, Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk tarafından Maarif Kongresinin toplanmış olması, o ağır şartlar ne olursa olsun ülkemizin toplumumuzun ön önemli ve öncelikli meselesinin eğitim olduğunu bize öğretmiştir. Büyük Atatürk'ün açmış olduğu bu yolda bizler de emin adımlarla bu yolda istikbale doğru yürüyoruz.

... Milli Eğitim meselesi, eğitim meselesi ülkelerin refah düzeyi ve kalkınmışlık düzeyi ile doğrudan ilgili doğru orantılı bir meseledir. Yeryüzüne baktığımız zaman kalkınmış ülkelere baktığımız zaman eğer bir ülkenin refah düzeyi, kalkınmışlık düzeyi üst seviyede ise orada eğitimin de çok üst seviyede olduğunu görüyoruz. Bir ülkede eğer eğitim kötüyse o ülkede insanların fakr-u zaruret içinde olduğunu geri kalmışlığın her tarafı sarmış olduğunu müşade ediyoruz. Bu şüphesiz ki bizim için de böyledir.

⁹⁹ http://www.meb.gov.tr/haberler/html_haberler/17_Sura.html

Milli İstiklal harbimiz başlayınca, Büyük Atatürk istiklal mücadelesi ile birlikte bizim istikbal mücadelemiz olan, yani Türk toplumunun, Türk devletinin, Türk milletinin geleceğini tayin edecek olan eğitimi de savaş şartlarında gündeminin başına koyuyordu. Maarif Kongresi'ni toplayarak. o gün bugündür eğitim alanında çok büyük ilerlemeler kaydedildi. Cumhuriyet tarihimiz bu anlamda eğitimde katettiğimiz mesafe ve ortaya koyduğumuz gelişme ve ilerleme bakımından başarılarla doludur. Bir tek Darülfünun'dan ki 1901'de açılmış olan bir tek Darülfünun'dan şu anda 92 adet üniversiteye ulaşılmıştır. Ve çok sınırlı sayıdaki okuldan Türkiye Cumhuriyeti devleti 60 bin okula ulaşmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı adeta devletin yarısını teşkil etmektedir. Devlette çalışan memurların % 50'sini bünyesinde bulundurmaktadır. Eğitim yöneticileri ile öğretmenleriyle, eğitim çalışanlarıyla, öğrencileriyle Milli Eğitim Bakanlığı Türkiye'nin aydınlık ufuklara doğru olan yürüyüşünde üzerine düşeni yapmaya çalışmakta ve bugüne kadar yaptığı gibi bundan sonra da yapmaya devam edecektir.

3 sınıflı köy ilköğretim okullarından, mecburi olan 5 sınıflı ilköğretim okullarına, daha sonra 8 yıllık eğitime 8 yıllık zorunlu eğitime ulaşan Türkiye, şimdi 12 yıllık zorunlu eğitimin çalışmalarını yapmaktadır. Fiziki mekan açısından, teknolojik alt yapı açısından, müfredat çalışmaları açısından, insan kaynaklarımız açısından, rehberlik sistemi açısından ve okullaşma oranları itibariyle Türkiye'nin gelmiş olduğu nokta, Türkiye'nin yakalamış olduğu çıta çok önemlidir ve çok önemli bir noktadır. Elde ettiğimiz başarıları, kastettiğimiz gelişmeleri küçümsemek gibi bir hakkımız yoktur. Bunları küçümsemiş zaman cumhuriyetimizin başarılarını, cumhuriyetimizin kazançlarını küçümsemiş oluruz. Geldiğimiz noktayı taktir etmeliyiz, geldiğimiz noktayı çok iyi değerlendirmeliyiz ama asla geldiğimiz nokta ile yetinmek gibi bir duruşumuz olamaz. Geldiğimiz noktayı kafi görmek gibi bir eğilimimiz olamaz.

...

Eğitim'in üç büyük amacı vardır. İyi birey yetiştirmektir. Şahsiyetli kendine güveni tam, kendisiyle ve çevresiyle barışık, ülkesiyle barışık, içinde yaşadığı milletin değerlerine sahip olan, o milleti başkasından farklı kılan yani bizi biz yapan bizi başkalarından farklı kılan, bize has özellikleri ve güzellikleri özümsemiş olan bireyler yetiştirmektir. Hür düşünceye sahip, Büyük Atatürk'ün ifade ettiği gibi "Fikri hür, irfanı hür vicdanı hür nesiller" bu nesiller kitle olarak elbette ifade edilir. Ama bunun yapı

taşları bireylerdir. Eğer yapı taşlarının her birisi sağlam olursa o nesiller o topluluk gerçek anlamda sağlam bir nesil sağlam bir topluluk olur.

...Yine eğitimin bir başka amacı; iyi vatandaş iyi yurttaş yetiştirmektir. Hepimiz bilmeliyiz ki, hiç birimiz tek başına müstakil bir ada değiliz. Hepimiz ana karanın bir parçasıyız. Bu vücudun birer organıyız. İçinde bulunduğumuz toplumun ve mensubu bulunduğunuz milletin ve devletin refah ve mutluluğu için çalışmak, üzerinize düşen görevleri yerine getirmek, kendi haklarınızı kullanırken bu arada mensup olduğunuz millete, topluma ve devlete karşı ödevlerimizin de olduğunun farkında olmalıyız. Eğitim bu anlamda işlevini yerine getirmelidir. Ve nihayet hepimiz insan olduğumuzun farkındayız. İnsanlık aleminin birer ferdi olduğumuz bilinciyle iyi insan olmak, dini, rengi, etnik yapısı, coğrafyası ne olursa olsun insanlara ve insanlığa hoşgörüyle bakmak, toleranslı bakmak demokrasinin çoğulcu vasfını özümsemek, aynı zamanda iyi bir dünya vatandaşı olmak için, insanlık aleminin iyi bir ferdi olmak için mutlaka gereklidir. Bu da ancak eğitim vasıtasıyla insanlara kazandırılabilir.

...

17. Milli Eğitim Şûrası'nda bir şükran borcumu ifade etmek istiyorum. Merhum Turgut Özal, Türkiye'de özellikle iletişim teknolojisi noktasında çok büyük adımlar attı. Türkiye'ye bu manada çağ atlattı. İletişim teknolojisi açısından biz bugün dünyanın bir çok gelişmiş ülkesinin önündeyiz. Ancak bilgi iletişimi, bilgi teknolojisi açısından maalesef ülkemizin durumu çok iyi değil. Ama şükranla ifade etmeliyim ki, hükümetimiz döneminde bütün okullara öğrenci kitlemizin %90'nına şu anda ulaşmış durumdayız. Bütün okullara geniş bant internet bağlantısı yapılması, özellikle dünyanın en büyük sanal kütüphanesi olan 10 milyar sayfalık internetin Şemdinli'den İpsala'ya kadar Sinop'tan Anamur'a kadar yaygınlaştırılmış olması eğitim açısından büyük bir kazanım büyük bir devrimdir. Okullarımızın bilgisayarlarla donatılması çok önemli bir merhalelerdir. Çok önemli bir gelişmedir. Bütün bu yapılanlar bütün bu olup bitenler yeterli değildir. Geldiğimiz noktayı yeterli bulursak yerimizde donup kalır donuklaşırız.

....

Küreselleşmeyi akan bir suya benzetirseniz, ben suyun akışını durdururum iddiasında bulunan kişi kendi kendine fenalık yapar. Akıllı insanlar suyu regüle ederler. Önüne baraj çekerler, suyu kanallara kanalize ederseniz, sulamada kullanırsınız. Tribünlere gönderir enerji elde edersiniz. Sulamada balıkçılıkta su sporlarında kullanırsınız. Ve nihayet bir güzellik unsunu olarak ondan yararlanırsınız. Türkiye

küreselleşme sürecinde sadece yönetilen, yönlendirilen bir ülke mi olacak? Yoksa, yöneten ve yönlendiren bir iradenin parçası mı olacak? Biz buna karar vermek eğitimimizi buna göre şekillendirmek ve yolumuza buna göre devam etmek zorundayız. "ağaçtan kopan yaprağın akibetini rüzgar tayin eder" bizim dünyadan kopmak, izole etmek AB'ni görmezden gelmek, dışımızdaki dünyayı kapatıp ipek böceği politikası yapmak gibi bir lüksümüz olamaz. Türkiye Cumhuriyeti devleti Büyük Atatürk'le birlikte çağdaş batı medeniyetine doğru yoluna devam etmektedir. Ve bu yürüyüş devam edecektir."¹⁰⁰ Konuşmayı şimdiye kadar yapılmış en iyi şûra açış konuşmalarından sayabiliriz. Osmanlıda eğitim sistemine yönelen eleştirilerden hareket ederek sözü şûralara getirip, konuşmasında açıkça "iyi yurttaş yetiştirme"nin ancak eğitimle olabileceğine vurgu yapmıştır. Konuşması da bu çerçevede devam etmiştir. Özellikle ilerlemenin önkoşulu olarak gördüğü eğitim yapımızın çağdaşlaştırılması ve Avrupa tarzı eğitim yapısına kavuşması gerektiğinden söz etmiştir.

Genel Kurul çalışmalarının ardından Şurada kabul edilen önemli kararlar şunlardır:

1. İlköğretim okullarını bitiren öğrencilerin; velisi, bitirdiği okulun bir yöneticisi, rehber öğretmeni, sınıf rehber öğretmeni ile birlikte mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarından bir rehber öğretmen ve RAM bünyesinde çalışan gezici öğretmenlerden oluşan bir komisyon, özellikleri doğrultusunda başarılı olabileceği meslek liselerine yerleştirilmesine karar vermelidir.
2. Engelli çocukların okul öncesi eğitiminin zorunlu olması nedeniyle, hafif ve orta dereceli engelli çocuklar, normal anaokullarına kaynaştırma eğitimi almak üzere gitmeli, ağır derecede engelli ve birden fazla engeli bulunan çocuklar iller bazında açılmış özel ve resmî özel eğitim kurumlarına bağlı ana sınıflarında eğitim almalıdır.
3. Özel gereksinimli çocuklar için yeterli sayıda özel eğitim sınıfının bulunmaması, mevcut özel eğitim sınıflarının fiziki koşullarının yetersiz olması ve alan öğretmenlerinin sayısal yetersizliği sorunları en kısa sürede giderilmelidir.
4. Kaynaştırma eğitimi yapılan sınıflara destek hizmet personeli verilmeli ve bu personelin ücreti yerel imkânlarla karşılanmalıdır.

¹⁰⁰ MEB, 17. Milli Eğitim Şûrası, Raporlar, Görüşmeler, Kararlar, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2007, s. 13- 26.

5. Bilim ve sanat merkezlerinde öğrencilerce yapılan etkinlik ve projeler, okul/kurumlarında kredilendirilmelidir.
6. 60-72 aylık çocukluk çağını kapsayan okul öncesi eğitim döneminin zorunlu hale getirilmesi için çalışmalara başlanmalıdır.
7. İlköğretim 8. sınıf sonunda yapılan OKS kaldırılmalı; bunun yerine öğrenci başarısının, zihinsel ve sosyal gelişimlerinin izlenmesine yönelik rehberlik hizmetlerine, öğretmenler kurulu ile ailelerin kararına dayalı bir yöneltmeye ağırlık verilmelidir. Ölçme ve değerlendirme; öğrencilerin öğrenme eksikliklerinin saptanması, öğrenme başarılarının artırılması ve öğretim hizmetinin geliştirilmesi amacıyla kullanılmalıdır.
8. İlköğretim müfettişliği “Eğitim Müfettişliği” adı altında Bakanlık merkez teşkilatına bağlanarak yeniden yapılandırılmalıdır. Yeni düzenleme doğrultusunda “Eğitim Müfettişleri” yeni oluşturulacak çalışma merkezlerinde/bölgelerinde görevlendirilmeli, kendi içerisinde rehberlik ve denetim, soruşturma, okul öncesi ve özel eğitim gibi alanlarda uzmanlaşmalıdır.
9. Yükseköğretime girişte etkili olan Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanı (AOÖBP) uygulaması kaldırılarak yerine, belirli sınıflarda yapılacak Merkezî Olgunluk Sınavları’ndan elde edilecek puanın etkili olması sağlanmalıdır.
10. Yaşam boyu öğrenmeyi destekleyecek, geliştirecek ve yaygınlaştıracak ulusal eğitim politikaları oluşturulmalıdır.
11. Yaşam boyu öğrenme konusunda bireyleri bilgilendirici, farkındalık düzeylerini artırıcı etkinlikler yapılmalıdır. Bu etkinliklerin belirlenmesinde bilimsel ölçütlere dayalı ve uzmanlar tarafından yapılan bölgesel gereksinim analizleri esas alınmalıdır.
12. Yaşam boyu öğrenme, sadece öğrenci ve çalışanlarla sınırlandırılmamalı, aile eğitimine de önem verilmelidir. Bu nedenle anne baba okulları açılarak, toplumsal entegrasyonu sağlayamayan ailelere yönelik girişimlerde bulunulmalıdır. Buna yönelik var olan programlar akredite edilmeli, bu konuda aile destek uzmanları yetiştirilmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.
13. Yabancı dil öğretim yöntemlerinin daha etkin ve verimli hale gelmesi sağlanmalıdır. Ayrıca tüm kamu personelinin yabancı dil öğrenmesi için ülkemizin değişik bölgelerinde yabancı dil öğretim merkezleri açılmalıdır.

14. Öğretmen niteliğinin artırılması için, eğitim fakültelerinin sayıları ülkenin gereksinimlerine göre sınırlandırılmalı; istihdam politikası doğrultusunda yeni eğitim fakülteleri açılmalıdır. Eğitim fakültelerinin öğrenci kontenjanlarının belirlenmesinde de ülkenin kısa ve uzun vadeli gereksinimleri ve eğitimin niteliğinin artırılması hedefleri göz önüne alınmalıdır.
15. Öğretmen yetiştirmede kaliteyi yükseltmek, eğitim ve toplum yaşamına katkı sağlamak amacıyla eğitim fakülteleri, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarının yanı sıra üniversitelerin diğer fakülteleriyle de iş birliği yapılmalıdır.
16. Zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması için çalışmalara başlanmalı, bunun için gerekli alt yapı hazırlık çalışmaları hızlandırılmalıdır.
17. Gençlerimizi, emek ve başarı olmadan şöhret olma ve para kazanmayı teşvik eden programlar ile şiddet ve cinsel içerikli programların da televizyonlarda yayınlanmaması konusunda kamuoyu oluşturularak, bu tür programların denetimlerinde daha hassas davranılmalıdır.
18. Fransa'nın tarihe, akla, bilime ve hukuka aykırı olan sözde ermeni soykırımı yalanı ile Türkiye'yi ve Türk milletini haksız yere suçlayan politikaları kınanmalıdır.¹⁰¹ Kararları çıkmıştır.

Yedi yıl aradan sonra gerçekleşen 17. Milli Eğitim Şûrası'nı bir o kadar birikmiş sorunlar bekliyordu. Meslek eğitimi, yükseköğrenim önündeki yığılmalar AB süreci, katsayı sorunu, okullarda şiddet gibi konuların acil çözüme ulaşması gerekiyordu. Hemen şûra çalışmaları 81 ilde yapılarak tüm raporlar Ankara'ya ulaştırılmıştı.

Şûrada Milli Eğitim Bakanlığı merkez ve taşra teşkilatlarının yanı sıra diğer bakanlıklardan, üniversitelerden, dernek ve sendikalardan da temsilciler var. 114 kişilik ön komisyonun sadece 16 üyesinin dernek, vakıf, sendika gibi sivil toplum kuruluşlarından olduğunu görüyoruz. Diğer şûralara kıyasladığımızda daha demokrat ve katılımı bol bir şûradır da diyebiliriz.

Şûrada zorunlu eğitimin 12 yıla çıkarılması ve yaşam boyu eğitim imkanlarının iyileştirilmesini önermiştir. Okul öncesi eğitimin zorunlu olması, yerel yönetimlere eğitim hizmetlerinin sunulmasında daha fazla sorumluluk verilmesi ve özel sektörün eğitimi desteklemesi, katsayı konusunda adalet gibi Türk Milli Eğitim sistemi açısından

¹⁰¹ http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06021327_17_sûra.pdf

önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Okul öncesi eğitimin 60-72 aylık çocukları kapsayan kısmının zorunlu hale getirilmesi yönündeki karar, şûranın en önemli kararlarından birisidir. Şûranın en ses getiren kararı; meslek liselerine üniversiteye girişte uygulanan katsayı ile ilgili olan karar oldu.

Şûraya ciddi eleştirilerde yöneltilmiştir. Bunlardan: “...Yöntem antidemokratik de olsa, bilimsel tutum ve özen yeterince gösterilmemiş de olsa, gene de illerde daha sonra da bölgelerde yapılan çalışmalar sonucunda sorunların çözümü yolunda tartışmaya değer önemli düşüncelerin ortaya çıktığını kabul etmek gerekir. Ancak bu görüşlerin oluşmasında rol oynamış bazı katılımcılar, akademisyenler Ankara’ya şûraya çağırılmayı beklerken; AKP çizgisi doğrultusunda karar alacak insanların çağrıldığı bir şûra ile karşı karşıya kaldılar. Milli Eğitim Bakanlığının sadece bu tutumu bile oldukça vahimdir, endişe vericidir.

...Lise son sınıflar için önerilen olgunluk sınavı aslında uygulanabilir bir öneridir. Bilindiği gibi, Almanya gibi okullaşma sorununu mesleki yaşamı doğru yapılandıracak biçimde çözmüş bazı ülkelerde başarı ile de uygulanmaktadır.”

Ancak burada sorun, sözel, sayısal eşit ağırlıklı alanlarda yapılacak olgunluk sınavının niteliğidir. Olgunluk sınavı Almanya’da olduğu gibi bu alanlarda uygulanan programlarla sıkı bir ilişki içinde, gerçekten bu alanlarda bilimsel akademik çalışma yapacak nitelikli öğrenciyi ortaya çıkaracak ciddiyette hazırlanırsa, bu şimdiki ÖSS sistemi için ciddi bir alternatif olarak düşünülebilir, kabul edilebilir. Ancak bilindiği gibi anayasa üniversiteye giriş koşullarını belirleme yetkisini YÖK’e vermiştir. Dolayısı ile YÖK’ün ve akademik çevrelerin, MEB tarafından yapılacak bu olgunluk sınavını “kullanılabilir” bulmaları çok önemlidir.”¹⁰² diye eleştiriler getirilmiştir.

Şûraya yöneltilen eleştirileri genellikle, Akademisyenlerin geç davet edildiklerinden ve gerçekten katkısı istenen hiçbir ciddi çalışmada, konu ile ilgili görüş istemek için çağrı, çalışmanın yapılacağı tarihten bir gün öncesi yapılmaz denilerek akademisyenlerin gerekli hazırlıkları yapamadığından ve bu tutumuyla Milli Eğitim Bakanlığı, akademisyenlerin görüşlerinden çok, çalışmaya katılmış görünmelerine ihtiyaç duyduğunu ortaya koymuş olduklarını belirtmişlerdir.

¹⁰² Ali Türer, 17. Milli Eğitim Şûrası Üzerine Bir Değerlendirme, <http://w3.balikesir.edu.tr/~aturer/onyedinci.html> [*] abece dergisinin 224. sayısında (aralık 2006) yayınlanmıştır.)

3.5.12. Onsekizinci Milli Eğitim Şûrası (01- 05 Kasım 2010)

Şûra 1-5 Kasım 2010 tarihleri arasında Ankara- Kızılcahamam'da toplandı. Şûranın gündemini aşağıdaki konular oluşturmuş olsa da, tartışılan ve alınan bazı kararlar daha önemli olmuştur. Bunlardan biri Şûra'da öğretmenlerin ek ders ücretleri gibi gündeme uygun düşmeyen kararlar ile ikincisi eğitimde köklü değişiklikler oluşturacak uygulamalarından bazıları Şûra'da tartışılmış ve karar haline getirilmiştir. Bunlardan en önemlisi olarak zorunlu eğitimin kesintili hale getirilme kararıdır. Zorunlu eğitimin 1+4+4+4 şeklinde kararlaştırılması olmuştur. Ardından şartların müsait olmadığı belirtilerek sadece 4 + 4 + 4 modeli benimsenmiş ve kesintisiz eğitim 12 yıla çıkarılmıştır. Gündem maddeleri ise şöyledir: Öğretmenin yetiştirilmesi, istihdamı ve mesleki gelişimi, Eğitim ortamları, kurum kültürü ve okul liderliği, İlköğretim ve ortaöğretimin güçlendirilmesi, ortaöğretime erişimin sağlanması, Spor, sanat, beceri ve değerler eğitimi ile psikolojik danışma rehberlik ve yönlendirme.¹⁰³ Hususlarından oluşur.

05-09 Temmuz 2010 tarihleri arasında Ankara Başkent Öğretmenevi'nde 193 davetlinin katılımıyla ön komisyon çalışmaları yapılmıştır. 26-30 Temmuz 2010 tarihleri arasında 81 ilde 6274 davetlinin katılımıyla il komisyon çalışmaları yapılmıştır. 04-06 Ağustos 2010 tarihleri arasında Antalya, Konya, İzmir, Bursa, Samsun, Gaziantep ve Erzurum illerinde 434 davetlinin katılımıyla bölge komisyonları toplanmış Şûra konularında gerekli görüşmeler yapılmış ve raporlar hazırlanmıştır. Söz konusu çalışmalar sonucunda düzenlenen raporlar elektronik ortamda şûra üyelerine gönderilecek hale getirilmiştir. Şûra Genel Kurulu'na; "tabiî üyelerin, "belirlenen üyelerin, "davetli üyelerin ve "müşahitlerin tespit çalışmaları devam etmektedir. Şûra genel kuruluna 95'i tabii üye, 457'si belirlenen üye ve 157'si davetli üye olmak üzere toplam 866 kişinin katılması planlanmıştır.¹⁰⁴ Genel kurula davet edilen üyelere dokümanlar elektronik ortamda gönderilmiştir.

Ardından 18. Milli Eğitim Şûrası, genel kurulda alınan kararların görüşülüp değerlendirmesinin yapılmasıyla sona erdi. Şûranın kapanış konuşmasını yapan Milli Eğitim Bakanı Çubukçu, 18. Milli Eğitim Şûrası'nın 1 Kasım'da başladığını anımsatarak, şûranın "Eğitimde 2023 Vizyonu"nu belirlemeye katkı sağlayacak önemli kararlara imza atılarak tamamlandığını söyledi. Bakan Çubukçu, şöyle devam etti:

¹⁰³ <http://ttkb.meb.gov.tr/www/18-mill-eğitim-srasi/icerik/37>

¹⁰⁴ <http://ttkb.meb.gov.tr/www/18-mill-eğitim-srasi/icerik/37>

"Ülkemiz, 2023 vizyonu çerçevesinde bilgi temelli bir toplum için insan kaynaklarını geliştirme, iletişim kaynaklarını yaygınlaştırma, kaynakların verimli kullanılmasını sağlama, eğitimle ilgili gerekli yasaları çıkarma, stratejik alanlarda özgün ürün hedefi araştırma-geliştirme ve üretim gerçekleştirme, rekabet gücü yüksek bilgi temelli ekonomiye dönüşümü sağlama, toplumsal farkındalık, etkin katılım ve görev sorumluluğu yaratma, dönüşüm sürecini ortak bir modele yöneltme ve gerekli değişiklikleri zamanında yapma gibi stratejik amaçları öngörmektedir." diye konuşmasını devam ettirir.

18. kez gerçekleştirilen Milli Eğitim Şûrası'nda "Eğitimde 2023 Vizyonu" başlığı adı altında belirlenen konuların ön hazırlık dokümanlarındaki görüşlerin de göz önüne alınarak tartışıldığını belirten Bakan Çubukçu, hazırlanan raporların genel kurulda müzakere edilerek verilen önergelerin gündeme konulduğunu ve sonuçta çalışmalara ışık tutacak çok önemli kararların alındığını belirtti. Şûraya ilişkin bilgiler de veren Bakan Çubukçu, "Öğretmenin Yetiştirilmesi, İstihdamı ve Meslek Gelişimi" konusunda 33 karar alındığını, verilen 37 önergeden 15'inin kabul edildiğini, "Eğitim Ortamları, Kurum Kültürü ve Okul Liderliği" konusunda 61 karar alındığını, verilen 45 önergeden 16'sının kabul edildiğini belirtti. "İlköğretim ve Ortaöğretimin Güçlendirilmesi, Ortaöğretime Erişimin Sağlanması" konusunda 46 karar alındığını ve verilen 94 önergeden 56'sının kabul edildiğini ifade eden Bakan Çubukçu, "Spor, Sanat, Beceri ve Değerler Eğitimi" konusunda 46 karar alındığını, verilen 53 önergeden 13'ünün kabul edildiğini; "Psikolojik Danışma, Rehberlik ve Yönlendirme" konusunda ise 34 karar alındığını, verilen 25 önergeden 9'unun kabul edildiğini kaydetti. Bakan Çubukçu, 18. Milli Eğitim Şûrası'nda toplam 220 karar alındığını söyledi. Alınan kararların genel sekreterlik tarafından gerekli redaksiyon yapıldıktan sonra TD'nde yayımlanacağını belirten Bakan Çubukçu, "Kararlar, Bakanlığımızın stratejik planındaki öncelik sırasına göre kısa, orta ve uzun vadede hayata geçirilmeye çalışılacak olup eğitim politikalarını belirlemede önemli rol oynayacaktır" diye konuştu.

Milli Eğitim Bakanı Çubukçu, bu kararların okul öncesinden, yükseköğretime kadar bütün öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler, akademi çevreleri ve millet açısından olumlu sonuçlar verecek çalışmalara da kaynaklık edeceğini¹⁰⁵ vurgulayarak konuşmasını bitirir.

18. Milli Eğitim Şûrası kararlarına genel olarak bakacak olursak:

¹⁰⁵ <http://www.meb.gov.tr/haberler/haberayrinti.asp>

- 2023 Vizyonu esas alınarak Millî Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurulu arasındaki koordinasyon geliştirilmeli, orta ve uzun vadede öğretmen ihtiyacı planlanmalı ve ihtiyaç doğrultusunda öğretmen yetiştirilmelidir.
- Eğitim fakültesi dışında formasyon eğitimi veren fakültelerde, öğretmenlik meslek bilgisi derslerinin yanında, genel kültür ve alan dersleri de amaca uygun olarak geliştirilmelidir.
- Öğretmen yetiştirilmesi üniversite bazında ele alınmalı, öğretmenlik veya eğitim üniversitesi kurulmalıdır.
- Öğretmen yetiştiren yükseköğretim kurumlarındaki son sınıf öğrencilerinin, yaparak yaşayarak deneyim kazanmaları için okullarda alan uygulama eğitimlerini, öğretim elemanları ve öğretmenlerin rehberliğinde, aday öğretmenlik uygulaması şeklinde öğretim yılı boyunca yapmaları sağlanmalıdır.
- Anadolu öğretmen lisesi mezunlarının eğitim fakültelerine öncelikli tercihleri arasında yer vermeleri için özendirici tedbirler alınmalı ve bu okulların dersleri, eğitim fakültelerine kaynaklık edecek biçimde yeniden düzenlenmelidir.
- Öğretmen alımında uygulanan sınavlarda, adaylara öğretmenlik meslek bilgisi ve genel kültür alanları yanında mezun oldukları özel alanlara ilişkin sorular da sorulmalıdır.
- Öğretmenlerin okulda kalma süreleri özendirici tedbirlerle artırılmalıdır.
- Öğretmenliğin bir ihtisas mesleği olduğu gerçeğinden hareketle, uzaktan veya açık öğretim yoluyla okul öncesi öğretmenliği, İngilizce öğretmenliği vb. alanlarda öğretmen yetiştirilmesine izin verilmemelidir.
- Öğretmenlik mesleğinin yıpratıcı bir meslek olması nedeni ile bazı meslek gruplarında olduğu gibi yasalarca belirlenecek ölçülerde özel eğitim öğretmenleri başta olmak üzere tüm öğretmenlere meslek güçlüğü zammı verilmeli, bazı özendirici önlemler alınarak öğretmenlerin istemeleri hâlinde erken emeklilikleri sağlanmalıdır.
- Eğitimde niteliğin artırılması amacıyla özel okullar teşvik edilerek sayıları artırılmalı, teşvik kapsamında çocuklarını özel okullara gönderen ailelere resmî okullardaki bir öğrenci maliyetinin yarısı kadar destek verilmeli ve bu yolla devletin eğitim harcamaları azaltılmalıdır.

- Aday öğretmenler, tek başlarına derse girmemeli ve bir okula tek olarak atanmamalıdır.
- Öğretmen ve yöneticilerin ekonomik durumlarının iyileştirilmesi amacıyla her yıl kasım ayında bir maaş tutarında ikramiye verilmeli, ek ders ücretleri 12 TL'ye çıkarılmalı, görev aldığı projeler için ek ders ücreti tahakkuk ettirilmeli, yöneticilere ek ders ücreti yerine makam tazminatı ödenmeli ve ek ders ücretinin maaşlara yansıtılmasına yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
- Eğitim ortamları öğrencinin gelişim dönemi göz önünde bulundurularak öğrenme kuramları, güncel ve etkinliği bilimsel verilerle desteklenen yaklaşımlara göre hazırlanan programlar baz alınarak paydaşların iş birliği içinde çalışabilecekleri şekilde düzenlenmelidir.
- Eğitim ortamları, dünyada ve Türkiye'de kabul gören “hayat boyu öğrenme stratejisi” dikkate alınarak tasarlanmalıdır.
- Sosyal ve sportif etkinlikler için uygun koşullar hazırlanmalı, eğitim ortam ve programları, öğrencilerin ders dışı etkinliklere katılımını kolaylaştıracak şekilde düzenlenmelidir.
- Okullarda uygulanan ders programları ile fiziki düzenlemeler “okulu yaşam alanı hâline getirecek biçim”de yeniden ele alınmalıdır.
- Eğitim ortamları derslik sistemine uygun hâle getirilmeli, okul koridor veya alanlarında öğrencilerin eşyalarını koyacakları bölümler oluşturulmalıdır.
- Bilim ve sanat merkezleri, ortaöğretim düzeyinde de yaygınlaştırılmalı.
- Okulların, kendine özgü bir kimlik, hafıza, aidiyet duygusu ve güçlü okul kültürü geliştirebilmeleri için geniş katılımlı özel günler, haftalar gibi etkinlikler düzenlenerek ortak kültürel değerlerin güçlendirilmesi sağlanmalıdır.
- Okulda temel insani, ahlaki, sosyal, kültürel ve demokratik değerleri geliştirmeye dönük uygulamalara ağırlık verilmeli, demokratik bir okul kültürü ve sınıf atmosferi oluşturmak için öğretmen ve öğrencilerde kültürel farklılıklara karşı duyarlılık geliştirilmelidir.
- Ulusal ve resmî bayram törenleri ile belirli gün ve haftalarda yapılacak toplantılar ve kutlamalar; toplumda bütünleşme, paylaşma, denetim ve kontrol mekanizmaları olup yönetimlerce bu faaliyetler şenlik ve festival

şeklinde kutlanmalı, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının desteği sağlanmalıdır. Bu faaliyetler kültürü etkilemeyi ve yeni değerlerden etkilenmeyi, ortak duygu ve değerlerin devamlılığını sağlayacak, ancak öğrencilerin derslerinden uzun süre ayrı kalmayacakları şekilde düzenlenmelidir.

- Okulda katılımcı ve demokratik bir yönetim anlayışı geliştirilmeli, okul yönetiminde kurulların daha etkin hâle gelmesi sağlanmalıdır.
- İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarında büyüklüklerine ve öğrenci sayılarına göre kurumsal bütçe oluşturulmalı, okulun fiziki durumu ve ihtiyaçları dikkate alınarak her okul için genel bütçeden ödenek tahsisi yapılmalı, bu bütçenin harcanması ve harcamaların denetlenmesi için okulda oluşturulacak kurullar etkili olacak şekilde mevzuatta düzenleme yapılmalıdır.
- Zorunlu eğitim öğrencilerin yaş grupları ve bireysel farklılıkları göz önünde bulundurularak; 1 yıl okul öncesi eğitim, 4 yıl temel eğitim, 4 yıl yönlendirme ve ortaöğretime hazırlık eğitimi ve 4 yıl ortaöğretim olmak üzere öğrencilere farklı ortamlarda eğitim almaya fırsat verecek şekilde 13 yıl olarak düzenlenmelidir.
- İlköğretim ve ortaöğretimde orta vadede ikili öğretimden normal öğretime geçilmeli, öğle yemekleri okulda verilmeli, birleştirilmiş sınıf uygulamalarının sistematik bir değerlendirmesi yapılarak birleştirilmiş sınıf uygulaması mümkün olan en alt düzeye çekilmeli, okullarda sınıf mevcutları çağdaş ölçütlere göre (20-25) düzenlenmelidir.
- Öğrencilerin ve velilerin okulda yönetim ve karar süreçlerine daha fazla katılmaları sağlanmalıdır.
- Ortaöğretime erişimle ilgili daha sağlıklı politikalar geliştirebilmek için öğrencilerin devamsızlık ve terk nedenleri tespit edilerek öğrenciyi sistem içinde tutacak tedbirler alınmalı, okula devamı, okulu bitirmeyi, okuldan ayrılmayı, mezunları izlemeyi ve değerlendirmeyi sağlayacak sistem kurulmalı, ortaöğretim kurumlarını erken bitirme imkânı sağlayan düzenlemelere yer verilmeli, ilköğretimden mezun olanların e-okul üzerinden takibi yapılmalıdır.
- Mesleki ve teknik ortaöğretim öğrencileri için ÖSS akademik ve mesleki alanda yapılmalı, öğrenciler alanı ile ilgili yükseköğretim kurumlarına

yerleştirilirken sonuçlar birlikte değerlendirilmeli, mezunların kendi alanlarındaki yükseköğretim programları yeniden belirlenerek yüksek öğretime geçişte ek puan verilmelidir.

- Sosyal, sportif, bilimsel ve sanatsal etkinlikler okul ortamlarında artırılmalı ve geliştirilmelidir.
- Rehber öğretmenlerin erişim ve yönlendirmeye ilgili konularda daha etkin rol almaları için görev alanları yeniden belirlenmelidir.
- Milli güvenlik bilgisi dersi müfredatı diğer derslerin program mantığına paralel olarak yenilenmeli ve bu dersin kadrolu öğretmenlerce okutulması ile ilgili yasal düzenleme yapılmalıdır.
- Ortaöğretim kurumlarında seçmeli olan demokrasi ve insan hakları dersi, ortak dersler arasına alınmalıdır.
- İlköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görevli öğretmenlerin bilgiye kolay ulaşabilmeleri için üniversite ve araştırma kurumlarının basılı ve elektronik ortamlardaki yayınlarından ücretsiz yararlanmaları sağlanmalıdır.
- Öğrencilerin kitap taşıma yükünün azaltılması amacıyla; e-kitap, fasikül, kopartılabilir sayfalı kitap, her kitaba MEB'in internet sayfasından ulaşılabilmesi vb. uygulamalar yapılmalıdır.
- Ülkemizde bütün derslerin eğitimi Türkçe olmalı, bazı derslerin yabancı dille eğitiminden vazgeçilmelidir.
- Millî Eğitim Bakanlığı, Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, belediyeler, üniversiteler, federasyonlar ile resmî ve özel kurum-kuruluşlar arasında iş birliği yapılarak toplumun her kademesinde spor kültürünü geliştirmek üzere yaşam boyu sporu yaygınlaştıracak spor alanları düzenlenmeli, tesislerin ortak kullanımı sağlanmalı ve aktivitelerin planlanması konusunda çalışmalar yapılmalıdır.
- Spor tesisleri; okulların birbirine yakınlığı göz önünde bulundurularak ortak kullanıma ve engelli öğrencilerin faydalanmasına imkân verecek şekilde standartlara uygun, planlanmalı, mevcut tesisler iyileştirilmeli ve özel sektör spor tesisi yapması konusunda teşvik edilmelidir.
- Toplumda hayat boyu öğrenme kapsamında; sanat eğitimi ile sportif nitelikli bilgi ve becerileri kazandırmak amacıyla halk eğitim merkezlerinde daha

fazla kurs açılmalıdır. Halk eğitim merkezleri altyapı ve öğretmen açısından güçlendirilerek bu kurslara kaynak ayrılmalıdır.

- Beş Yıllık Kalkınma Planlarının hazırlanmasında kurulan komisyonlara Sanat Eğitimi İhtisas Komisyonu da ilave edilmelidir.
- Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin organize ettikleri sanat etkinlikleri, duvar gazetesi, şiir dinletileri ve yarışmalar gibi faaliyetlerde görevlendirilmek üzere, bu alandaki öğretmen sayısı göz önünde bulundurularak formatör öğretmen yetiştirilmelidir.
- Ortak değerlerin vurgulanması ve değer farklılıklarının zenginlik olduğu bilincinin kazandırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

37. Medya ve değerler eğitimi ilişkisi konusunda farkındalık kazandırmaya yönelik araştırma ve eğitim çalışmalarına önem verilmeli; bu konuda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

- Öğrencilerin akademik başarıları yanında değerlerin oluşumunda önemli yeri olan duygusal, sosyal ve ruhsal zekâ gelişimlerine yönelik de yatırım yapılmalıdır.
- Değerler eğitimi konusunda önemli işlev gören “din kültürü ve ahlak bilgisi” dersi çoğulcu bir anlayışla tüm öğretim kurumlarında daha etkin olarak okutulmalıdır.
- Eğitim sistemimizde yönlendirme hizmetleri, okul öncesinden yüksek öğretime kadar tüm eğitim kademelerinde etkin olarak yaygınlaştırılmalı, mevcut Yönelme Yönergesi revize edilmelidir.
- Yönlendirme hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için öğrenciler ve ailelerine; yetenek, ilgi ve mesleki doyum arasındaki ilişki konusunda farkındalık kazandırılmalı, ailelerin ve tüm öğretmenlerin yönlendirme sürecine aktif katılımları sağlanmalıdır.
- Psikolojik ölçme araçlarında, uygulayıcı ve eğitici eğitimlere ağırlık verilmelidir.
- Madde bağımlılığı ve denetimli serbestlik gibi özel bilgi, beceri ve uygulama gerektiren konularda destek sağlayacak personel yetiştirilmeli, bu konuda hizmet veren ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği sağlanmalıdır.
- Sokakta yaşayan, çalıştırılan, mevsimlik işçi olarak çalışan vb. sebeplerle okul dışında olan çocuklara yönelik psikolojik danışma ve rehberlik hizmet

modelleri geliştirilmeli ve bu çocukların ortaöğretime erişimini sağlayacak yeni düzenlemeler yapılmalıdır.”¹⁰⁶

Şûrada toplam 220 karar alındı Bu Şûranın da toplandığı yerin Ankara’daki “Şûra Salonu” yerine AKP’nin sürekli parti toplantılarının yapıldığı Kızılcahamam’da yapılması çoğu kesim tarafından yadırganmıştır. Katılımcı çeşitliliği de bir önceki şûradan daha düşüktü. Toplumun gündemine ağırlıklı olarak yansıyan ve en çok tartışılan husus “kesintisiz eğitim” uygulaması oldu. Zorunlu eğitimin 1+4+4+4 şeklinde kararlaştırılması ‘kesintili’ olması açısından uzun vadede güzel bir gelişmedir. Ancak zorunlu eğitimin süresinin 13 yıla çıkarılması birçok yönden tartışılması gereken bir karardır.

Şûra’da alınan bir diğer önemli kararsa, Milli Güvenlik Bilgisi dersinin müfredatının yenilenmesi ve derse sivil öğretmenlerin girmesi konusudur. Bunların dışında kayda değer diğer önemli kararlarsa haftalık ders saatinin azaltılması ve teneffüs sürelerinin uzatılması konusuyla beraber, ortaöğretimden forma mecburiyetinin kaldırılması da kayda değer kararlardır.

Şûrada açıkça ideal bir yurttaş tanımı yada yurttaş yetiştirilmesi için eğitim ile alakalı yapılması gerekenler konusunda açıklamalar yoktur. Daha çok değerler eğitimi üzerinde durularak yurttaş kavramına değinilmeyip yurttaşlığın ahlaki boyutlarına vurgu yapılmıştır.

¹⁰⁶ http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular2010/ttkb/18Şûra_kararlari_tamami.pdf

SONUÇ

Eğitim insanların doğuştan ölümüne kadar edindikleri ve hayatın her alandaki tecrübeleridir. Eğitim yoluyla bir devlet, milletini ideal bir yurttaş olarak yetiştirerek devletin bekasını sağlar. Kısaca eğitimle bir milleti oluşturan unsurların ve devletin devamı sağlanır. Bu yüzdendir ki eğitim bir toplumun gelişim ve dönüşümünde, yurttaşların devlete olan bağlılıklarının arttırılmasında, devletin yönetme ve yönlendirme hususunda en önemli unsurdur.

Osmanlı Devleti bu ilkelerle hareketle vatanına gönülden bağlı, kanunlara uyan, vergisini veren, askerlik görevlerini yapan ve topluma uyum sağlayan bir teba oluşturmayı eğitim ile kazandırmaya çalışmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile birlikte bu amaçlarla eğitimde yenileşme hareketleri de başlatmıştır. Sıbyan okulları açılarak küçük yaştaki çocuklar eğitmişlerdi. Uzmanlık alanları farklı mesleklere yönelik farklı programların uygulandığı medreselerde eğitim verilmişti. Daha önce açılan medreseler ise, Cumhuriyetin kuruluşuna kadar varlıklarını devam ettirmişlerdi. Zamanında toplumun önde gelen eğitim kurumları olan medreseler Osmanlının temel eğitim yuvasıydı; fakat ilerleyen yıllarda medreseler amaçlarından sapmış, niteliksiz insanlar öğretmen olmuş, medreselerde okutulan derslerin içi boşaltılmış ve medreseler bozulmuşlardı.

Ardından, Osmanlılar eğitim alanında gördükleri aksaklıkları iyileştirmeye çalışmışlar ve yenileşme hareketleri ile birçok askeri ve sanat okulları açılarak gençleri mesleki eğitime yönlendirmişlerdir. Meşrutiyet dönemine doğru devleti eğitimin kurtarılacağı inancı artmış, bu nedenle yüksek okullar açıldığını ve eğitimle ilgili kanunların çıkarıldığını da görmekteyiz. Ancak bu gibi yenilikler Osmanlı eğitim yapısını düzeltmeyip daha da bozarak ülkede eğitimin tam bir karışıklık içinde olmasına neden olmuştu.

Milli Mücadele yıllarında ise, eğitim alanındaki çalışmalara devam edilmiştir. Her ne kadar ülke tehdit altında olsa bile eğitime önem verildiğini ve toplantılar yapılarak geleceğe yönelik kararların alındığını görmekteyiz. Çünkü bu dönemde de ülkeyi asıl eğitimin kurtaracağı inancı vardı. Bu inanç doğrultusunda cumhuriyetin kurucuları, milli değerlerle ve çağdaş bilgilerle donatılmış bir eğitim yapısı oluşturarak ideal bir yurttaş oluşturmaya çalışacaklardı.

Bu amaçla Milli Mücadele yıllarında en önemli yenilik Maârif Kongresi'nin toplanması olmuştur. Akabinde Heyet-i İlmiyeler toplanarak aldıkları kararlarla eğitimdeki aksaklıkları gidermeye çalışmışlardır. Bu Heyet-i İlmiyeler ile eğitimde teşkilatlanma daha da hız kazanmıştır. Eğitimi devletin himayesine alıp çok başlı eğitim yapısının ortadan kaldırılması amacıyla özellikle 1923 yılında Cumhuriyetin ilânından sonra ülkede oluşan olumlu ortam Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu (1924) ve beraberinde pek çok yeniliği de getirmiştir. İkinci ve üçüncü Heyet-i İlmiyeler ki biz bunlara Atatürk Dönemi heyetleri de diyebileceğimiz bu dönemde önemli yenilikler yapılmıştır. Alınan kararlar uygulanmış, eğitimde mesafeler katedilmiştir. Millet mektepleri, Halk evleri açılmış, üniversite reformu yapılmıştır.

Atatürk döneminde yapılan eğitim alanındaki inkılâplarda gözetilen temel amaçlar; Öğretim birliğinin sağlanması, karma eğitim yapılması, eğitimin tüm yurttta yaygınlaştırılması, Öğretimde teori ve uygulamanın bilimsel esaslara dayanması, eğitimin sosyal hayatın ihtiyaçlarını ve çağın gereklerini karşılaması, Cumhuriyetin değerlerine sahip çıkacak ve vatani muasır medeniyetlere çıkaracak yurttaşların yetiştirilmesi ve eğitim yapısının milli ve bilimsel ilkelere dayandırılması olmuştur. Bu amaçlar Atatürk'ün ölümünden sonrada korunmuştur. Bu amaçları gerçekleştirmeye yönelik olarak daha sağlam ve planlı adımlar atılması amacıyla temeli 1921 Maarif Kongresinde atılan Milli Eğitim Şûraları toplanmıştır.

1939 yılında Heyet-i İlmiyeler artık yerini Milli Eğitim Şûralarına bırakmıştır. Eğitim Tarihimiz açısından dönüm noktası olan ve Türk Milli Eğitim yapımıza rehber olacak kararların alındığı Milli Eğitim Şûraları ilk kez 1939 yılında toplanmıştır. Şûralar, eğitim ile ilgili sorunların görüşüldüğü ve önemli kararların alındığı toplantılardır. Eğitim alanında en önemli danışma organı olarak gelenekselleşmiş ve bu geleneğini 21. yüzyıla yüz akıyla aktarmışlardır.

Günümüze kadar yapılmış toplam on sekiz Şûradan en önemlileri 1939 ile 1961 yılları arasında toplanan altı şûra olmuştur. Bu dönemde alınan kararların hemen hemen hepsinin uygulamaya geçirilmesi eğitim açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle eğitim Şûraları açısından en verimli dönemin 1939-1961 yıllarını kapsayan dönem olduğunu söyleyebiliriz.

İlerleyen yıllarda 1961-1987 yılları arasında beş tane şûra toplanmıştır. Alınan kararlar sorunların çözümüne yönelik olduğu halde kararların uygulamaya yansımadağı görülmektedir. Çoğu Şûra kararlarından sonra karşımıza bu durum çıkmaktadır. Bu

durumun en önemli sebeplerinden biri Şûra kararlarının bağlayıcı olmamasıdır. Çünkü şûraların kararları bağlayıcı değildi ve sadece danışma görevi görüyordu. Binlerce eğitimci ve eğitimle ilgili kişi ve kurumların katılımıyla çok önemli kararlar alınmıştır; ancak uygulamaya aktarma yetkisini elinde bulunduran Milli Eğitim Bakanlığı, bu kararların önemli bölümünü uygulamıyor/ uygulayamıyor. Bu uygulanamayışın en önemli sebebi şûraların yalnızca danışma birimi olmasından kaynaklanmamaktadır. Bu durumun başka sebepleri de vardı.

Şûra kararlarının uygulama yönündeki eksikliklerin bir diğer sebebi ise; şûraların yapıldığı dönemde hükümetlerin ve siyasi partilerin etkisinde kalmalarıdır. Adeta her hükümet kendi parti programları doğrultusunda eğitimi yönlendirmek istemişler ve o dönemdeki çağdaş eğitim akımlarına kulaklarını tıkamışlardır. Şûraların ruhuna ters bir durum olmasına rağmen, hemen hemen her hükümet kendi siyasi programları doğrultusunda eğitimi yönlendirmek istemiştir. Oysa ki partiler ve siyaset üstü bir eğitim yapısının olması gerekiyordu; ancak bu durum göz ardı edilmiştir.

Şûra toplantılarının bir diğer zayıf olduğu nokta ise; Şûraların demokratik bir yapı ve işleyişe sahip olmamasıdır. Çünkü şûralara katılanların, eğitimin ağırlıklı temsilcileri öğretmen, öğrenci ve velilerden oluşmadığını görmekteyiz. Ayrıca şûra üyelerinin çoğunluğu seçimle değil atama ile gelen üyelerden oluşmuştur. Oysaki tamamen eğitim meselelerinin gündeme alındığı bu toplantılarda eğitimin temel harçları olan öğretmen, öğrenci ve velilere daha fazla yer verilmelidir.

Şûra toplantılarının son olarak sayabileceğimiz bir eksikliği ise; yapılacak şûralara katılımcıların daha önceden çağrılmamalarıdır. Şûra toplantısına az vakit kala davetiyeler gönderilerek şûraya gelecek üyelerin gerekli hazırlık yapamamalarına neden olmuştur. Eğitim meselelerinin her yönüyle ve en ince ayrıntılarına kadar tartışıldığı böyle toplantılarda önceden hazırlık çok önemlidir; ancak genelde, Şûralara davetli olanlar toplantılara az bir zaman kala davet edilmektedir. Bu durumda önemli eksikliklerdir.

Toplanan Şûralarda bu eksiklikler gündemin belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Göze çarpan hiçbir şûrada yurttaşlık bilinci oluşturmakla alakalı bir gündemin doğrudan yapıldığını görmemekteyiz. Kelimeler arasında dolaylı olarak hep ifade edilmeye çalışılmıştır. Oysaki günümüz gelişmiş devletlerde bu duruma çok daha büyük ehemmiyet verildiğini ve bir yurttaş kimliği oluşturmak için eğitimin birinci derecede önemli bir araç olarak kullanıldığını görmekteyiz.

Daha önce sebeplerini saymaya çalıştığımız özellikle 1961-1987 yıllarını arasında yapılan şûraların pek de verimli geçmediği görülmüştür. 1987 yılından sonra yapılan toplam yedi Şûrada da çok önemli konulara değinilmiştir fakat bu şuralarda da gerekli verim üst düzeyde sağlanamayıp kararların uygulamasında eksiklikler görülmüştür; ancak alınan kararlar bakımından çok verimlidir.

Belirtmeliyiz ki bütün şûralardan çıkan kararların hemen hemen yarısının uygulanmış olması bile Türk Milli Eğitime rehber olması açısından, şûraların öneminin artmasına neden olmuş ve Türk Milli Eğitim sisteminin gözdesi olmuştur. Şûraların yapısına ve ruhuna uygun olarak kararlar alınıp uygulanmalıdır ki gelecekteki öneminin günden güne daha da anlaşılması sağlansın ve daha hassas ve uygulamada kararlı şûraların yapılarak eğitim yapımızın daha da geliştirilmesi gerçekleştirilsin.

KAYNAKLAR

- AKŞİN, Sina, ” *Uluslaşma Sürecinde Devlet ve Yurttaş*”, Türk Eğitim Derneği XX. Eğitim Toplantısı, (21- 22 KASIM 1996), Ankara 1996.
- AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2009)*, *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2009)*, İstanbul, 1999
- ALP, Hayrunnisa, *Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim ve İlköğretimine Genel Bir Bakış (1923-1929)*, Türkoloji Kültürü / C: IV - N: 7.
- ARI, Asım, “*Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim*” *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*,181-192 (2002),
- ASLANER, Nilgün, *Milli Eğitim Şûraları Ve Eğitim Politikaları (1939–1946)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.
- ASLAN, Yavuz, “*I. Dönem TBMM’de “İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti (Hükümet Başkanlığı)” nın Statüsü ve "TBMM Reisi"nin İcra ile İlgili Yetki ve sorumluluğu*”Atatürk Üniversitesi Atatürk Dergisi, Cilt 3, Sayı 1 (200)
- Atatürk’ün Maarife Ait Direktifleri*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1985.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, C.II, Baskı, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 1997.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, C.I, 5. Baskı, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., 1997.
- Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2004.
- AYTAÇ, Kemal Gazi, *M. Kemal Atatürk Eğitim Politikası Üzerine Konuşmalar*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1984.
- CUMHURİYET GAZETESİ, “*Millet Mektepleri 1 Kanunusaniide Açılacak*”, 5 Kanunuevvel 1928.
- ÇIKAR, Mustafa, *Hasan-Âli Yücel ve Türk Kültür Reformu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1998.
- DEMİR, Şeyhmus, *Yurttaşlık Kavramı ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi: Anayasal Yurttaşlık*, (Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Tokat, 2005.

- DENİZ, Muzaffer, *Milli Eğitim Şûralarının Tarihçesi ve Eğitim Politikalarına Etkileri*, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta-2001.
- DİNÇ, Sait, *Cumhuriyet Döneminde Yapılan Milli Eğitim Şûraları Ve Alınan Kararların Uygulamaları (1923- 1960)*, Ankara 1999.
- , *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde I. Milli Eğitim Şûrası (17 – 23 Temmuz 1939) ve Uygulamaları*, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Adana, 2008.
- , *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde II. Milli Eğitim Şûrası (15 – 21 Şubat 1943) Ve Uygulamaları*, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Adana, 2008.
- , *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde III. Milli Eğitim Şûrası Ve Uygulamaları (2 – 10 Aralık 1946)* Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Adana, 2008.
- , *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde IV. Milli Eğitim Şûrası (22 – 31 Ağustos 1949) ve Uygulamaları*, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Adana, 2008.
- , *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihinde VI. Milli Eğitim Şûrası ve Uygulamaları (18 – 23 MART 1957, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi, Adana, 2008.*
- DOĞDU, Mustafa, *Tek Parti Döneminde (1930-1950) Ülkemizdeki Çocuk Dergilerinde Yurttaşlık Bilincinin Oluşturulması* (Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2007.
- ERİŞ, Sevgi, *1961-1987 Yılları Arasında Gerçekleştirilen Millî Eğitim Şûraları Ve Alınan Kararların Uygulamaları*, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006.
- GÜRSES, Fatma, *Türkiye’de Ders Kitaplarında Yurttaşlık: Cumhuriyet’in Kuruluş Yıllarından Bugüne Kavramsal Dönüşüm*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi) Ankara, 2010.
- GÜNDÜZ, Mustafa ve GÜNDÜZ, Ferhan, *Yurttaşlık Bilinci*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2002.
- GÜRSES, Hilmi , “Atatürk ve Milli Eğitim”, *1.Uluslararası Atatürk Sempozyumu 21-23 Eylül 1987*, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi. Yay., 1987.

- GÜVEN, İsmail, *Osmanlı Eğitiminin Batılılaşma Evreleri*, 3.Baskı, Ankara, Naturel Kitapçılık, 2004.
- GÜZEL, Hasan Celal – ÇİÇEK, Kemal, *Türkler Ans.*, 16.cilt, Yeni Türkiye Yayınlar, Ankara 2002.
- http://ttkb.meb.gov.tr/secmeler/şûra/6_şûra.pdf
- <http://ttkb.meb.gov.tr/www/18-mill-eğitim-srasi/icerik/37>
- <http://ttkb.meb.gov.tr/www/18-mill-eğitim-srasi/icerik/37>
- http://turkoloji.cu.edu.tr/makale_sistem/sait-dinc.htm
- <http://www.mailce.com/egitim-Şûrasinin-gorevleri-egitim-Şûrasi-hakkinda-ayrintili-bilgi.html>http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/06021327_17_şûra.pdf
- http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular2010/ttkb/18Şûra_kararlari_tamami.pdf
- <http://www.meb.gov.tr/haberler/haberayrinti.asp?ID=8269>
- http://www.meb.gov.tr/haberler/html_haberler/17_Sura.html
- http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/160/cetin-gulseren.htm
- IRMAK, Sadi, *Atatürk ve Çağdaşlaşma Atılımları*, İstanbul, 1981.
- KAFESOĞLU, İbrahim ve SARAY, Mehmet, *Atatürk İlkeleri ve Dayandığı Tarihi Temeller*, Genişletilmiş Yeni Baskı, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., 1998.
- KARAGÖZOĞLU, Galip, “*Atatürk’ün Eğitim Savaşı*”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, II, S. 4.
- KOÇ, Nizamettin, *Atatürk ve Eğitim*, Türk Eğitim Derneği V. Eğitim Toplantısı, Ankara, Şafak Matbaası, 1981.
- KOÇER, Hasan Ali, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul, 1970.
- KODAMAN, Bayram , *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurum Yay. İstanbul 1999.
- MEB, Birinci Maârif Şûrası, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991.
- MEB, İkinci Maârif Şûrası, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991.
- MEB, Üçüncü Milli Eğitim Şûrası, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991.
- MEB, Dördüncü Milli Eğitim Şûrası, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991.
- MEB, Beşinci Milli Eğitim Şûrası, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991.
- MEB, Altıncı Maarif Şûrası, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991.

- MEB, Yedinci Milli Eğitim Şûrası, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991.
- MEB, Sekizinci Milli Eğitim Şûrası, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991.
- MEB, Dokuzuncu Milli Eğitim Şûrası, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991.
- MEB, Onuncu Milli Eğitim Şûrası, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991.
- MEB, Onbirinci Milli Eğitim Şûrası, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991.
- MEB, Onikinci Milli Eğitim Şûrası, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991.
- MEB, Onüçüncü Milli Eğitim Şûrası, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1991.
- MEB, Ondördüncü Milli Eğitim Şûrası, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993.
- MEB, Onbeşinci Milli Eğitim Şûrası- 200'li yıllarda Türk Milli Eğitim Sistemi, Raporlar, Görüşmeler, Kararlar, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1996.
- MEB, Onaltıncı Milli Eğitim Şûrası, Cumhuriyetimizin 75. Yılında Mesleki ve Teknik Eğitim, Raporlar, Görüşmeler, Kararlar, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1999.
- MEB, Onyedinci Milli Eğitim Şûrası, Raporlar, Görüşmeler, Kararlar, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2007.
- MEB, TTKB Şura Genel Sekreterliği, Milli Eğitim Şûraları (1921- 2006), Ankara, 2006.
- OĞUZKAN, Turhan, “*Atatürkçü Eğitim Politikası ve Milli Eğitim*”, Atatürkçülük, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1983.
- ÖYMEN, Hıfzırrahman Raşit, “*Mustafa Kemal'in Eğitimle İlişkileri ve Türk Eğitimine Etkileri*”, Atatürk Konferansları (1973-1974), TTK Kurumu Basımevi, Ankara 1991.
- ÖZBUDUN, Ergun, “*Atatürk ve Devlet Hayatı*”, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Atatürkçülük, 4. Baskı, Ankara, Yükseköğretim Kurulu Yay., 1997.
- ÖZDEMİR, Servet ve YALIN, Halil İbrahim, *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*, 2.Baskı, Ankara, Nobel Yayın, 1999.
- ÖZEL, Emine, *Atatürk Dönemi Türk Eğitim Politikaları*, (Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2007.
- ÖZKAN, İzgi, “*Atatürk'ün Eğitim Politikası ve Yabancı Okullar Sorunu*”, Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu I, Ankara, 1998.
- ÖZTÜRK, Kazım, *Türk Parlamento Tarihi* (TBMM II. Dönem 1923-1927), TBMM basımevi, C. I, Ankara, 1993.

- SAKAOĞLU, Necdet, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2003.
- SAYDAM, Abdullah, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Trabzon, Derya Kitabevi, 1999.
- SHAW, Stanford J. – SHAW, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II*, E Yay., İstanbul, 1994.
- SORGUÇ, Bahir, *1920'den 1981'e Milli Eğitim Bakanlığı*, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1982.
- Tak, Isa, “*Atatürk Dönemi Eğitim Politikasının Cumhuriyetçi Karakteri*”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi 1*, 2007.
- TEKELİ, İlhan ve İLKIN, Selim, *Osmanlı imparatorluğunda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 1993.
- TOPUZ, Senem Kurt, *Yurttaşlık Kavramı ve Türkiye’de Yurttaşlık: Edirne Çingenerinin/ Romanların Yurttaşlık Algısı Üzerine Bir Araştırma*, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2010.
- TÜRER, Ali, 17. Milli Eğitim Şûrası Üzerine Bir Değerlendirme, (<http://w3.balikesir.edu.tr/~aturer/onyedinci.html> [*] abece dergisinin 224. sayısında (aralık 2006) yayınlanmıştır.)
- TÜRK, Ercan, *Milli Eğitim Bakanlığı’nda Yapısal Değişmeler Ve Türk Eğitim Sistemi*, Ankara 1999.
- UĞURLU, Celal Teyyar, “*Avrupa Birliği Ülkelerinde ve Türkiye’de Vatandaşlık Eğitimi*”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Yaz-2011 Cilt:10 S.:37.
- YÜCEL, Hasan Ali, *Türkiye’de Ortaöğretim*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1994.

ÖZGEÇMİŞ

1981 Yılında Elazığ'da dünyaya geldi. İlk orta ve lise öğrenimini Elazığ'da tamamladı. 1999 yılında Ankara Üniversitesine girdi. Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümünden 2003 yılında mezun oldu. 2004- 2005 Eğitim Öğretim yılında Fırat Üniversitesinde tezsiz yüksek lisansını tamamlayıp 2005 yılında öğretmenlik mesleğine başladı. Nihal Duman ile evlidir. Sırasıyla Gaziantep ve Adıyaman illerinde görev yaptı. Halen, Adıyaman iline bağlı Kâhta ilçesi İMKB Anadolu Lisesi'nde Tarih öğretmeni olarak çalışmaktadır.